

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Raamatukogunduse, infoteaduse ja dokumendihalduse osakond
Raamatukogunduse ja infoteaduse eriala

Sirle Tellis

HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUDE AJALUGU

Lõputöö

Juhendaja: lektor Ilmar Vaaro

Viljandi 2008

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD AASTANI 1940.....	6
1.1. Raamatukogude võrk aastani 1940.....	7
1.2. Halliste raamatukogu.....	11
1.3. Rimmu raamatukogu.....	13
1.4. Uue-Kariste raamatukogu.....	16
1.5. Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu.....	18
1.5.1. Raamatukogu asutamine ja tegevus aastani 1918.....	18
1.5.2. Õisu raamatukogu aastatel 1918 – 1940.....	22
2. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD AASTATEL 1940 - 1991.....	25
2.1. Muutused Eesti raamatukogunduses.....	25
2.2. Töökorraldus Viljandi rajooni raamatukogude võrgus	28
2.3. Halliste raamatukogu.....	32
2.3.1. Halliste raamatukogu aastatel 1947 - 1970.....	32
2.3.2. Raamatukogu tsentraliseeritud süsteemis	35
2.4. Rimmu raamatukogu.....	37
2.4.1. Leida Koov raamatukogu juhatajana.....	38
2.4.2. Aino Nugis raamatukogu juhatajana.....	40
2.5. Uue-Kariste raamatukogu.....	44
2.6. Vana-Kariste raamatukogu.....	48
2.7. Õisu raamatukogu.....	53
2.7.1. Õisu raamatukoguhoidjaks asus Leonhard Niilus.....	53
2.7.2. Raamatukoguüritused Õisu raamatukogus.....	58
3. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD TAASISESEISVUNUD EESTIS AASTANI 2005	62
3.1. Rahvaraamatukogude roll ja areng infoühiskonnas.....	62
3.2. Muutused Halliste vallas	68
3.3. Halliste raamatukogud.....	69
3.3.1. Halliste Raamatukogu.....	69
3.3.2. Halliste Põhikooli raamatukogu.....	74
3.4. Rimmu raamatukogu.....	78
3.5. Uue-Kariste raamatukogu.....	81
3.6. Õisu raamatukogu.....	86
KASUTATUD LÜHENDID	94
KASUTATUD ALLIKAD.....	96
LISAD.....	100
Lisa nr 1.....	100
Lisa nr 2.....	101
SUMMARY.....	119

SISSEJUHATUS

Käesolev töö on ajalooline uurimus Halliste valla raamatukogudest nende asutamise algusaastatest kuni aastani 2005. Kuna Halliste valla piirid on ajaloo jooksul muutunud, olen oma töös arvestanud praeguseid valla piire.

Halliste vald on kuulunud Halliste kihelkonda, mis moodustas osa Pärnumaa kagupoolsest sopist Viljandimaa, Valgamaa ja Lätimaa vahel. Halliste kihelkonda on kuulunud Abja, Laare, Penuja, Pornuse, Uue-Kariste ja Vana-Kariste vallad ning Mõisaküla alev. Peale nende nimetatud valdade jäi Halliste kihelkonda ka Kaarli vald, mis jäi administratiivselt Viljandi maakonda. Õisu on kuulunud Paistu kihelkonda Õisu valda, kuid seoses Õisu valla likvideerimisega 1937. aastal viidi asula Paistu valla koosseisu. Vanemaid märkmeid Halliste kihelkonna kohta võib leida Hendriku kroonikast, kus mainitakse Alliste nime aastal 1211. Hetkel kuuluvad eelpool mainitud kohtadest Halliste valla alla Pornuse, Kaarli, Uue-Kariste, Vana-Kariste ja Õisu. Halliste vald asub Viljandimaa lõunapoolses osas, mida ümbritsevad Abja, Kõpu, Karksi ja Paistu vald ning Pärnu maakonnast Saarde vald. Administratiivselt kuulub Halliste vald Viljandi maakonda.

Halliste valla raamatukogude ajaloo uurimise ajendiks oli see, et seda pole varem uuritud. Uurimistöö eesmärgiks oli teha ajalooline ülevaade Halliste valla raamatukogude tekkest ja käekäigust, vaadeldes nende arengut Eesti raamatukogude ajaloo kontekstis aastani 2005.

Lähtudes eesmärgist on püstitatud järgmised ülesanded:

1. Kuidas ja millal on Halliste valla raamatukogud tekkinud?
2. Milline on olnud raamatukogude areng ja käekäik läbi ajaloo?
3. Millised mõjutused on raamatukogude tegevust läbi ajaloo mõjutanud?

4. Kuidas on Halliste valla raamatukogud suutnud sammu pidada taasiseseisvunud Eesti rahvaraamatukogunduses toimunud muutustega?
5. Millised on olnud raamatukogude põhilised probleemid läbi ajaloo?

Ülevaate saamiseks oli vajalik läbi töötada selle piirkonna ja raamatukogude ajalugu ning tegevust kajastavad arhiivimaterjalid ja dokumentatsioon. Raamatukogude ajalugu käsitlevatest publikatsioonidest on kasutatud Kaljo-Olev Veskimägi, Helju Lehesmetsa, Aksel Tiidebergi ja Virve Kivja uurimusi. Õisu ja Rimmu raamatukogude kroonikad sisaldasid andmeid nimetatud raamatukogude algusaastatest Eesti taasiseseisvumiseni. Õisu raamatukogu ajalugu ja tegevust on uurinud ning sellest kirjutanud raamatuid ja artikleid Leonhard Niilus. L. Niiluse koostatud on ka Õisu raamatukogu kroonika. Rimmu raamatukogu kroonika on kirja pannud sealne kauaaegne raamatukogutöötaja Aino Nugis, kes on tegelenud ka kohaliku koduloo uurimisega. Halliste raamatukogu kroonika sisaldas raamatukogutöötajate sagedase vahetuse tõttu vähem informatsiooni. Kahjuks pole Uue-Kariste raamatukogus kroonikat alles. Vana-Kariste raamatukogu kroonikast pole midagi teada. Halliste valla raamatukogude arengut ja tegevust taasiseseisvunud Eestis on kajastatud kohalikes ajalehes „Lõuna-Mulgimaa“ väljaannetes ja raamatukogude sisulistes aruannetes. Taasiseseisvunud Eesti raamatukogunduse ülevaate saamiseks olen kasutanud ajakirja „Raamatukogu“ ja artikleid raamatust „Raamatukogud ja raamatukogundus taasiseseisvunud Eestis“.

Töö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb Halliste valla raamatukogude arengut ja tegevust 1940. aastani. Peatükis leiab kajastamist raamatukogude teke ja kujunemine 1918. aastani. Halliste valla raamatukogud on olnud seotud Viljandi maakonna rahvaraamatukogude võrguga. Peatükis on eraldi välja toodud Halliste vallas eksisteerinud raamatukogude loomine ja kujunemine. Halliste valla raamatukogudest on peetud seni vanimaks raamatukoguks Õisu raamatukogu – asutatud 1883. aastal, kuid uurimistöös kasutatud allikate põhjal selgus, et Rimmu raamatukogu on vanem – asutatud 1870. aastal Lugejate Ringi poolt.

Teine peatükk käsitleb Halliste valla raamatukogusid okupatsioonide aastatel. Oma mõju on avaldanud raamatukogude arengule okupatsiooniaastad. Põhilisteks ülesanneteks raamatukogudes said elanikkonna ideoloogiline kasvatustöö ning partei ja Nõukogu valitsuse otsuste laialdane propageerimine elanikkonna hulgas. Toimus massiline raamatute kõrvaldamine raamatukogudest. Suurt rõhku pandi arvnäitajatele: lugejad, laenutused, raamatukogu üritused

jne. Raamatukogutöötajad läksid inimeste juurde, et neid lugejateks värvata. Sellesse perioodi jäi raamatukogude tsentraliseerimine. Raamatuid saadi Tallinnast bib-kollektorist ja 1970. aastatest keskraamatukogu kaudu. Raamatud paigutati avariulitesse, liigitati ja koostati alfabeetilised ja süstemaatilised kataloogid. Muutused Eesti raamatukogunduses on mõju avaldanud ka Halliste valla raamatukogudele.

Kolmas peatükk on Halliste valla raamatukogud taasiseseisvunud Eestis. Raamatukogunduse areng taasiseseisvunud Eestis on olnud murranguline. Püstitatud eesmärkide saavutamiseks on tulnud seista silmitsi raskustega, mis enamikel juhtudel on olnud tingitud majanduslikest raskustest, poliitilistest või kultuurilistest olukordadest. 1991. aastast on Eesti raamatukogunduses tehtud olulisi ümberkujundusi. Rahvaraamatukogud munitsipaliseeriti ja omavalitsuste ülesandeks sai raamatukogude ülalpidamine. Taasiseseisvumisaega jääb raamatukogude automatiseerimine ja internetiseerimine, mis Halliste valla raamatukogudesse jõudis võrreldes paljude teiste rahvaraamatukogudega Eestis üsna hilja.

Töö lõpus on toodud 2 lisa.

Juhendamise eest uurimistöö tegemisel avaldan tänu oma juhendajale Ilmar Vaarole. Tänan ka oma kolleegi Halliste vallast ja Viljandi Linnaraamatukogu spetsialisti Linda Sarapuud.

1. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD AASTANI 1940

Eesti raamatukogude ajalugu ulatub väga kaugesse minevikku. Saare-Lääne piiskopi Heinrichi dokument Pärnu Toomkooli kohta aastast 1251 on K.-O. Veskimäe raamatu andmetel esimene, mis lubab oletada raamatukogu olemasolu (Veskimägi 2000, lk 30).

Eestikeelse raamatukogu ajaloo alguseks peetakse 18. sajandi keskpaika, kui vennastekoguduste palvemajades hakkasid tegutsema illegaalsed lugemisringid. Vaimulike raamatute kõrval hakati lugema ka ilmalikke. Tekkisid tasulised laenuraamatukogud ja lugemisringid. (EE 2002, *sub* Raamatukogud, lk 557)

19. sajandi I poolel kasvas raamatuturg ja asutati eestikeelse kirjandusega rahvaraamatukogusid. Rahvaraamatukogud ei saanud toetust ei riigilt ega omavalitsustelt. Neid asutati ja peeti ülal omaalgatuslikult. (*Ibid*, lk 557)

Ärkamisaja tippaastatel 19. sajandi 70. aastate lõpus ja eriti 80. aastate alguses leidis raamatukogude asutamises aset elavnemine (Veskimägi 2000, lk. 149). Raamatukogude järele oli tekkinud suur vajadus. Ärkamisajal rajati raamatukogusid kooliõpetajate algatusel. Eesti rahvaraamatukogu oli kooli töö jätkaja. Ärkamisaja tippaastaks 1886 oli maal asutatud vähemalt 135 rahvaraamatukogu, kõige enam Viljandi-, Tartu- ja Pärnumaal (*Ibid*, lk. 151). Sellesse perioodi jäävad ka Halliste vallas paiknevad Õisu raamatukogu ja Rimmu raamatukogu asutamised.

Raamatukogude moodustamiseks loodi seltsed. Seltside juhatuse ja raamatukoguhoidja valis lugejate üldkoosolek. Seltsides langes raamatukogu juhtimine kõige aktiivsematele liikmetele, kelleks olid tihtipeale kooliõpetajad. Esimese tõuke raamatukogu loomisele andis tavaliselt kas

kooliõpetaja või keegi teine laiema silmaringiga kirjandussõber. Kuigi algatus tuli enamasti külaintelligentsilt, toetas raamatukogu rajamist kogu ümbruskonna elanikkond (*Ibid*, lk 154).

Raamatukogu töötajad olid juhuslikud ja töötasid nn kohakaasluse alusel tasuta. Tavaliselt olid nendeks seltside või juhatuste liikmed. Samuti olid paljudes raamatukogudes raamatute laenutamise ametis kooliõpetajad, kes löid agaralt kaasa ka seltsi tegevuses. Halliste valla raamatukogud ei erinenud selle poolest teistest raamatukogudest Eestis.

1.1. Raamatukogude võrk aastani 1940

Eesti Vabariigis löid muutunud olud raamatukogude arenguks uued sihid. Eesti Vabariigi raamatukogud tegutsesid alguses ilma keskse riikliku juhtimiseta ja kuulusid seltside, koolide ning vallavalitsuste juurde. Mitmel pool kirjutati ajalehtedele, et on vaja tõsta rahvaharidust ja selleks tuleb asutada maksuta rahvaraamatukogusid ja rahvatubasid. Tehti ettepanekuid seltside raamatukogud ümber muuta avalikeks raamatukogudeks. Ka Haridusministeerium leidis, et tuleb asuda raamatukogude võrgu plaani koostamisele. Raamatukogude võrgu küsimus kerkis teravamalt päevakorra juba 1919. aastal, mil hakati registreerima seltsi, ühingu ja liite. (Lehesmets 1967, lk 44) Raamatukogude võrku tuli üles võtta juba olemasolevad raamatukogud seltside ja koolide juures, millistele riikliku toetuse andmist pooldas kohalik koolivalitsus.

1925. aastast alates raamatukogude võrku kuuluv rahvaraamatukogu oli iseseisev ja oma seaduse alusel töötav asutus. Avalikkude raamatukogude seaduse § 17. järgi pidi raamatukogudel olema raamatukogu ülevalpidaja poolt kinnitatud raamatukogu tarvitamiskord. Tarvitamiskorda tutvustati igale lugejale, kes andis selle kohta raamatukogu tarvitajate nimestikus allkirja. (Avalikud raamatukogud ... 1925, lk 4, 32)

Pärast esialgse raamatukogude võrgu väljatöötamist hakati raamatukogudelt aruandeid nõudma. Kuni 1926. aastani toimus rahvaraamatukogude aruandlus kalendriaasta järgi. Alates 1927. aastast mindi üle nn riigi majandusaastatele, see tähendas seda, et aruande periood hõlmas ajajärku eelmise aasta 1. aprillist järgmise aasta 31. märtsini. (Lehesmets 1967, lk 47)

29. aprillil 1935. aastal liideti Halliste vald Viljandimaa külge. Seni oli see kuulunud Pärnumaa koosseisu. Seoses valla piiride ümberkorraldamisega pöördus 1939. aastal Viljandimaa maavanem valdade poole nõudega, et vallavalitsused kaaluksid raamatukogude võrgu küsimust ja saadaksid uue raamatukogude võrgu kava 10. juuniks 1939. aastal Viljandi maavalitsusele. Vastavalt neile vastustele tehti muudatused raamatukogude võrgus. (*Ibid*, lk 53)

1940. aastal oli raamatukogude võrgus:

- Õisu Noorte Ühingu avalik raamatukogu, mis kuulus tollel ajal Paistu valda ja asus Õisu koolimajas.
- Kaarli Karskusseltsi “Säde” avalik raamatukogu, mis kuulus tollel ajal Rimmu valda ja asus Rimmu alevis.
- Uue-Kariste Lugemiringi avalik raamatukogu, mis kuulus ka tollel ajal Rimmu valda ja asus endises Uue-Kariste vallamajas.
- Kaarli-Ülemõisa Noorsoo Ühingu avalik raamatukogu, mis kuulus samuti tollel ajal Rimmu valda ja asus Kaarli alevis.

(*Ibid*, lk 56)

Kahjuks viimase raamatukogu kohta andmed puuduvad.

1918 – 1919. aastatel oli Eesti sõjaseisukorras. Pidude ja kontsertide tulud läksid peamiselt sõjameeste abistamiseks. Töö raamatukogudes seisis. Enamasti hoiti raamatukogude raamatuid alles, osa kanti laiali. 1919. aasta II poolel hakati raamatukogude olukorda raamatukogudes taastama, kuid väga aeglaselt. Majanduslikud kulud jäid peamiselt seltside kanda. Riik ja omavalitsus andsid toetust väga vähe.

1918. aastal oli raamatukogude fond äärmiselt halvas olukorras. Sõjaaastatel ei muretsetud kirjandust peaaegu üldse juurde. Neidki raamatuid, mis olid raamatukogudes olemas, ei suudetud sõjaperioodil täielikult alles hoida. Peale sõda olid raamatute hinnad tõusnud. (*Ibid*, lk 70)

Riigikogu poolt 6. juunil 1924. aastal vastuvõetud ja 1925. aastal kehtima hakanud “Avalikkude raamatukogude seadus” kohustas omavalitsusi maksma avalikele raamatukogudele toetust kirjanduse soetamiseks iga elaniku kohta 2 marka. Peale selle veel aasta eelarve korras tarvilikud summad raamatukogude ülalpidamiseks. Riigi poolt määrati iga aasta eelarve korras avalikele

raamatukogudele vähemalt sama suur summa, kui omavalitsus oli määranud eelmisel eelarveaastal. (Avalikud raamatukogud .... 1925, lk 3)

Raamatukogude võrku kuuluvad raamatukogud said toetust Haridus- ja Sotsiaalministeeriumilt, omavalitsuselt, eraasutustelt ja isikutelt. Lisaks muud tulud – peod ja liikmemaksud. (Lehesmets 1967, lk 62)

Omavalitsused ja riik maksid toetust ka raamatukogude võrku mittekuuluvatele raamatukogudele. Omavalitsuse poolt antud summasid võis kasutada peale raamatute ostmise veel raamatukogude ülalpidamiseks, nagu näiteks ruumide üüriks, kütteks, valgustuseks, inventari muretsemiseks ja korrashoiuks, raamatute köitmiseks, raamatukogujuhataja töötasuks, asjaajamiseks jt kulude katteks. (*Ibid*, lk 68)

Raamatukogude majanduslikuks otstarbeks antud summad olid väikesed. Ka omavalitsused ja kohalikud vallavalitsused ei pööranud ruumidele ja inventarile tähelepanu. Raamatukogude sisustuse moodustasid tavaliselt kapp või paar, milles asusid raamatud. Harva oli kasutusel laud ja paar tooli. Enamasti asusid raamatukogud koolimajas või vallamajas, kus kasutati sealset inventari. Raamatute kapid asusid klassis või mujal nurgas, eraldi ruume polnud.

Avalike raamatukogude seaduse kehtestamisega määrati kindlaks ka raamatukogude täiendamise kord. Raamatukogude nõukogud (nende puudumisel kohaliku omavalitsuse haridusnõukogu) eesotsas raamatukoguhoidjaga pidid koostama soovitatavate raamatute nimekirja toetussumma ulatuses, saatma selle kohaliku maakonna koolivalitsusele kinnitamiseks ja viimase kaudu haridusministeeriumile esitamiseks. (Avalikud raamatukogud .... 1925, lk 7) Kui ministeerium oli soovitatavate raamatute nimekirja kinnitanud, saadeti see raamatukauplustesse. Raamatukauplustest soovitati raamatukogudele tihti vananenud ja kehva kirjandust. Kui raamatukoguhoidja ei tundnud kirjandust, võttis ta pakutava kauba vastu. Raamatukoguhoidjate hulgas oli väike hulk neid, keda võis kirjanduse hindamisel lugeda asjatundjaks. Orienteerumist kirjanduses raskendas see, et ilmuvate raamatute kohta avaldati arvustusi ajakirjades väga vähe.

Kuna soovitatava kirjanduse nimekirja järele oli suur nõudmine, ilmus 1929. aastal Eesti Haridusliidu koostatud „Raamatukogudele soovitatavate raamatute nimekiri“. Nimekiri hõlmas

selle koostamise ajal saada oleva ja soovitatavaks peetud eesti keelse kirjanduse kuni 1929. aastani. (Lehesmets 1967, lk 72)

1931. aastal loodi Haridusministeeriumi raamatukogude komisjon, kuid sellel olid esialgu päris kitsad ülesanded. Komisjoni peamiseks ülesandeks oli koostada raamatute soovitusnimestikke. (Veskimägi 2000, lk 353, 370) Esimene nimestik ilmus 1932. aastal (Lehesmets 1967, lk 73). Seda nimestikku ei saanud praktikas eriti kasutada, sest see oli ajast kohutavalt maas – sisaldas kirjandust, mis oli päevavalgust näinud 1930. aastal (Veskimägi 2000, lk 376).

1934. aastal võeti vastu avalike raamatukogude seaduse täiendusseadus, mis kohustas kinni pidama Haridusministeeriumi raamatukogude komisjoni soovitatud kirjanduse nimestikest (*Ibid*, lk 374). Nii kehtestati avalike raamatukogude üle kaudne tsensuur.

1935. aasta möödus raamatuaasta nimetuse all. Sellel aastal peeti raamatukogudes pidusid ja näitusmüüke. Organisatsioonide ja isikute poolt kingiti raamatukogudele raamatuid. Raamatuaastal pandi eriline rõhk raamatukogude kogude täiendamisele.

Maal oli teadusliku kirjanduse komplekteerimine juhuslik. Pearõhk oli asetatud ilukirjandusele, millele lisandus teatud hulk põllumajanduslikku kirjandust. Seega osteti raamatukogudesse raamatuid täiesti juhuslikult.

Raamatukogude tegevuse hindamisel oli oluline fondide ringlus. Seda mõjutavaks teguriks oli lugejaskonna nõuetele vastava raamatu fondi komplekteerimise kõrval kahtlemata raamatukogude lahtioleku aeg. Avalike raamatukogude seaduse põhjal pidi raamatukogu olema avatud üks kord nädalas (Avalikud raamatukogud ... 1925, lk 4). Maal oli selleks tavaliselt pühapäev, kusjuures kogu oli avatud 2 tundi. Sageli laenutati raamatuid igal ajal, kui laenutaja oli kodus. Seda muidugi sellisel juhul, kui raamatukogu asus samas majas, kus elas raamatukogujuhataja.

Raamatukogu töötajate tasu oli juhuslik (Töötasu said maakonnas 38,8% töötajatest, tasuta töötasid 61,2%). 1935. aastal oli umbes 95% raamatukogude juhatajatest asjaarmastajad, seltskonnategelased, kes tegutsesid palgata või paarikroonise kuupalgaga. 1929. aastal töötasid raamatukoguhoidjatena peamiselt mehed. (Lehesmets 1967, lk 93)

Et olukorda raamatukogudes kaadri alal parandada, püüti raamatukogude juhatajate teadmisi tõsta kursustel. Kes soovis omandada raamatukogujuhataja kutset, pidi omama praktikat ja osa võtma ettevalmistuskursustest, mis lõppes eksamiga.

1934. aastal kehtestas avalike raamatukogude seaduse täiendus kutsehariduse nõude, et alates 1. jaanuarist 1940 võivad raamatukogu juhatajatena töötada ainult need inimesed, kes on omandanud vastava kutse (Veskimägi 2000, lk 364; Lehesmets 1967, lk 94). Kutse saamiseks tuli sooritada eksam komisjoni ees, kuhu kuulusid haridusministeeriumi töötajad ja ERÜ (asutati 1923. a. (Eesti Raamatukoguhoidjate...2007)) juhatuse liikmed (Veskimägi 2000, lk 364). Tegelikult selle nõude täideviimiseni ei jõutud.

1940. aastal korraldati Viljandimaal kursused avalike raamatukogude juhatajatele. Kutseeksamiks toimus ettevalmistamine 1937. aastal avaldatud raamatukogude juhatajate kutselise ettevalmistuse ja kutseeksamite kavade ning õppe- ja käsiraamatute järgi. (Lehesmets 1967, lk 94)

Päris palju juhiseid ja näpunäiteid raamatukogude tööst said raamatukogutöötajad ajakirjast "Raamatukogu". Alates 1931. aastast ilmus „Raamatukogu“ pidevalt ja saadeti haridusministeeriumi toetusel kõigile avalikele raamatukogudele tasuta. Raamatukogude töötajatele ilmus 1926. aastal A. Sibula "Raamatukoguhoidja käsiraamat". (Veskimägi 2000, lk 364) Nendest väljaannetest oli raamatukogutöös väga palju abi.

1.2. Halliste raamatukogu

1890. aastal asutati raamatukogu Halliste kihelkonnakooli juurde. (Lehesmets 1967, lk 20)

Et osta raamatuid ja asutada raamatukogusid, oli vaja raha. Raamatukogu suurus olenes sissetulekutest ning korraldajate ja asutajate hoolsusest. Kuna raamatukogud olid mõeldud rahvale, pidi ka vajalik raha rahva enda poolt antama, mujalt polnud abi loota. Nii korraldati

põhiliselt korjandusi ümbruskonna elanike hulgas või panid asja algatajad ise raha kokku. Raamatukogu tulud olid väga juhuslikku laadi ja laekusid suuremate vaheaegade järel. Sissetulekut saadi veel laekunud liikmemaksudest. Oli juhuseid, kus tulud ei katnud kulusid ära, nii oli see Hallistes. Hilisemad teated Halliste raamatukogu kohta puuduvad. (*Ibid*, lk 20) Võib oletada, et olud olid liiga rasked ja loa hankimine vaevaline, seetõttu tegevus ka katkes.

Halliste raamatukogu kroonikaraamatus mainitakse aastat 1910, mida peetakse raamatukogu tegevuse alguseks. Sellel ajal asus Hallistes kauplus, kus olid ka raamatud, mida laenutati kohalikele elanikele. Raamatuid laenutas kaupmees ise, kelleks oli keegi Laksi nimeline isik. Raamatuid oli umbes 80. Kohalik rahvas kutsus seda kauplust ka Laksi kauplus-raamatukoguks. Kauplus asus täpsemalt Kulla asulas Sultsi - Abja tee ääres.

Hiljem (täpsemat aega pole teada) asus Halliste raamatukogu teises kaupluses, mida kutsuti Kulli kaupluseks. Seal oli raamatuid juba ligikaudu 400. Ka seal laenutas raamatuid kaupmees. (Halliste raamatukogu kroonika) Kroonikaraamatus ei ole kirjas, kas Laksi kauplus-raamatukogu raamatud ja Kulli kaupluse raamatud olid samad. Raamatuid laenutati samal ajal, kui oli avatud kauplus. Raamatuid hoiti seinale paigutatud kapis.

1919. aastast eksisteeris Hallistes Noorsoo Ühing. Noorsoo Ühingul oli samuti raamatukogu. See asus Halliste koolimajas. Kohaliku rahvasuus oli see koolimaja tuntud, kui Rannapi kool. 1917. aastal valiti Halliste kihelkonnakooli juhatama Tartu Õpetajate Seminari kasvandik muusikapedagoog Heino Rannapi ja tuntud lastekirjanik Jaan Rannapi isa Jaan Rannap. Kooli juhatajana töötas ta kuni 1951. aastani, koolis õpetajana 1954. aastani. Jaan Rannapi elutööks võib pidada peale hariduse andmist Halliste kihelkonna õpilastele, õppepargi kujundamist, kooli muuseumi asutamist, kooli puukooli rajamist, rahvapärimate kogumisele kaasa aitamist ja spordiväljaku rajamist. Koolis oli tugev laulukoor ja mandoliiniorkester, mida juhatas Jaan Rannap ise. (*Ibid*)

Koolis paiknev raamatukogu oli avatud üks kord nädalas – pühapäeviti kaks tundi (12.00 – 14.00). Laenutusi teostas Halliste kooli õpetaja August Kuusik (õpetaja aastatel 1919 – 1972 (Tiideberg 2004, lk 73)). Korruga laenutati lugejale kaks raamatut ja tagastamistähtajaks oli üks kuu. Laenutamine oli tasuta, nii tuli lugejal raamatu laenutamise eest maksta 25 senti. Lugejaid oli umbes 50 inimest. Raamatuid oli ligikaudu 1000 eksemplari ja neid hoiti kapis. Laenutamisel

oli kasutusel ka lugejakaart. Lugejakaart oli postkaardi suurune ja mõlemal pool oli ruudustik. Ühte ruutu kirjutati raamatunumber ja teise ruutu lugeja number. (Halliste raamatukogu kroonika) Halliste raamatukogu kroonika andmetel hoiti lugejakaarti ümbrikus. Kroonikaraamatust võib aru saada, et igat lugejakaarti hoiti eraldi ümbrikus, kuhu oli peale kirjutatud lugeja nimi. Lugejaks astudes võeti lugejalt allkiri ja lugemise maks. Raamatukogu kroonikast ei selgu, kuhu täpselt allkiri anti. Samas võis kasutusel olla ka raamatukogu tarvitajate nimestik. Kroonikaraamatust ei selgu ka, kui suur oli lugemise maks.

Raamatukoguhoidjale maksti tasu. Ta sai 50 krooni aastas. Pikka aega (aastatel 1919 – 1947) raamatukoguhoidjaks olnud August Kuusikust sai 1939. aastal Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liige. (*Ibid*) Tema ametisoleku ajal kolis raamatukogu koolimajast vallamajja, kus oli elanud tuntud kirjanik August Kitzberg. Kohalikud elanikud kutsuvad seda maja praegugi veel endiseks vallamajaks või Kitzbergi majaks.

Helju Lehesmetsa uurimistöö andmetel ei kuulunud Halliste raamatukogu 1940. aastal veel Viljandimaa raamatukogude võrku.

1.3. Rimmu raamatukogu

Rimmu oli 19. sajandi II poolel toleleagse Kaarli valla administratiivseks ja ka kultuuriliseks keskuseks. Siin asusid vallamaja, vaestemaja, kõrts ja kool. Sammaste külas asus Kaarli vallakool, mis varem kandis nime Sammaste kool ja hiljem oli Araku algkool. 19. sajandil olid siin koolmeistriks ja koolijuhatajaks Laarmannide kolm põlvkonda: Mats Laarmann (koolmeister aastatel 1824-1855), Märt Laarmann (koolmeister aastatel 1855-1894) ja Mats Laarmann juunior (koolmeister aastatel 1894-1910). (Tiideberg 2004, lk 85; Rimmu raamatukogu kroonika) Laarmannid olid seotud ka Rimmu raamatukogu loomisega.

Mats Laarmann (juunior) sündis 8. veebruaril 1873. aastal Kaarli vallas. M. Laarmann oli Kaarli karskusseltsi „Säde” ja Halliste Noorsoo Seltsi asutaja. Lisaks koolmeistriametile oli ta poliitik ja Riigikogu liige. Mats Laarmann on kirjutanud kaks näidendit ja arvukalt artikleid. (Tiideberg

2004, lk 146-147). M. Laarmanni kirjutatud näidendid on „Koguni kogemata kombel: Nali ühes järgus: Algupärane näidend“ (1902) (ESTER 2007a) ja „Ärimehed“ (Eesti biograafiline ... 2007). Kahjuks pole ära märgitud ilmumisaastat. Tema tõlgitud on näidend „Ainult kolm sõna: Lõbumäng ühes waatuses“ (1906) (ESTER 2007b). M. Laarmann osales komisjonis, mis koostas 1930. aastal ajakirjas „Vabaharidustöö“ ilmunud raamatute soovitusnimekirja (Veskimägi 2000, lk 370). Lisaks on ta olnud ka rahvaluulekoguja (Päevikud 2007). Mats Laarmann küüditati 14. juunil 1941. aastal (Tiideberg 2004, lk 146-147). Tagasi kodukanti tuli 1958. aastal. 13. detsembril 1964. aastal suri Abjas ja maeti Halliste kalmistule. (Eesti biograafiline ... 2007)

Araku kooli koolmeistri Mats Laarmanni (senior) initsiatiivil, Torimo talu peremehe Mihkel Ilusa ja Kääriku talu peremehe Ruubeli kaastegevusel asutati Rimmus 1870. aastal Lugejate Ring. Ringi keskuseks jäi Torimu talu. Ringil oli algselt liikmeid vähe. Täpsed andmed puuduvad. Ringi liikmed vahetasid isiklike raamatuid omavahel. Uusi raamatuid saadi juurde annetuste näol. (Rimmu raamatukogu kroonika) Ilmselt olid raamatute annetajateks elanikud, kellel oli kodus raamatuid. Lugejate Ring tegutses 8 aastat.

Edaspidi osutus vajalikuks jätkata tööd laiemal alusel. Selles suhtes ei erinenud kogu Eestiga võrreldes ka Rimmu kant, kus raamatukogu loomine oli seotud seltsiga. Nii asutati Lugejate Ringi baasil Rimmus 1878. aastal Raamatukogu Selts, mis tegutses 21 aastat (Tiideberg 2004, lk 118). Kui seni arvati vanimaks Halliste valla raamatukoguks Õisu raamatukogu, siis uurides raamatukogude ajalugu, selgus, et vanim raamatukogu on Rimmu raamatukogu. Raamatukogu asukohaks oli pikka aega Torimu või Kääriku talud (Rimmu raamatukogu kroonika). Raamatuid hoiti ilmselt toas kapis.

Erinevalt teistest Halliste valla seltside raamatukogudest laenutas Rimmus loodud Raamatukogu Selts raamatuid lugemiseks igapähele, ka mitteliikmetele. Seltsi liikmetele oli raamatute laenutamine ja lugemine tasuta. Mitteliikmetel tuli lugemise eest maksti 50 kopikat eksemplari pealt (*Ibid*). Seltsi liikmeks võis astuda igaüks. Selleks tuli maksta seltsi sisseastumismaks, mille suurus pole kahjuks teada. Iga-aastane liikmemaks oli 50 kopikat (*Ibid*). Laekunud summadest muretseti juurde uusi raamatuid.

Karskusseltsid olid peamised rahvaraamatukogude traditsiooni jätkajad. 1890. aastal asutati Kaarli valda Karskuse Selts „Säde“. 1899. aastal läks Rimmu Raamatukogu Seltsi raamatukogu

üle Karskuse Seltsile. Raamatukogu kolis ka uutesse ruumidesse, nimelt toleaeegse Rimmu kõrtsi vabadesse kambritesse – rätsep Joh. Leimanni korterisse. (Rimmu raamatukogu kroonika)

Rimmu raamatukogu esimeseks hooldajaks sai Joh. Leimann, kes jagas Rimmu rahvale raamatuid (aastatel 1899–1929) 30 aastat. Testamendiga oli ta pärandanud raamatukogule suurema summa, mille eest muretseti uusi köiteid. Nende köidete esilehele oli trükitud: „Karskuse Seltsile „Säde“ raamatukogule kingitud Joh. Leimanni poolt.“ (*Ibid*)

Kaarli Karskuse Seltsi “Säde” raamatukogus oli iga raamatu siseküljele kleebitud leht juhistega lugejale:

- Kaarli Karskuse Seltsi „Säde“ raamatukogust antakse korraka välja: raamatuid, mis kuni 1 rubla maksavad – 3 raamatut; mis kuni 2 rubla maksavad – 2 raamatut; mis üle 2 rubla maksab – 1 raamat.
- Maks lugemise eest võõrastele 10 kopikat kuu eest, seltsi liikmetele prii.
- Võõras lugeja maksab raamatu eest, mis ta lugemiseks viib, 50 kopikat sissemaksu, mida ta igal ajal, kui ta lugemise järele soovib jätta, koguhoidja käest võib kätte saada. Seltsi liikmetel sissemaksu ei ole.
- Lugemise raha ja sissemaks makstakse raamatukogu hoidja kätte lugemise algul ära.
- Iga lugeja saab sissemaksu kohta kviitungi. Ilma kviitungita ei anta sissemaksu tagasi.
- Lugeja ei tohi raamatuid üle kuu aja enese käes pidada.
- Selts palub igat lugejat raamatuga korralikult ümber käia, neid mitte määrada, rikkuda, ega nende pääle tähendusi kirjutada.
- Lugeja, kes raamatu ära määrab, rikub ehk kaotab, maksab raamatu täie hinna välja.

(*Ibid*)

Peale kauaaegse raamatukogu töötaja Joh. Leimanni surma viidi Karskuse Seltsi “Säde” raamatukogu üle Karskuse Seltsi „Säde“ seltsimajja. Nimelt ostis Karskuse Selts 1924. aastal Õisu mõisalt selle hoone ja tegi remondi (lagi tõsteti üles, ehitati lava ja teised vastavad ruumid). Raamatukogu asus seltsimajas aastail 1930 – 1940. (*Ibid*)

1930. aastal hakkas raamatukogus tööle Marie Siitam, kes oli tolle aja kohaliku seltsielu aktiivne entusiast ja eestvedaja. Marie Siitam oli põline rimmulane, kes sündis 1893. aastal Kaarli vallamajas, majas kus 1944. aastast alates asus Rimmu raamatukogu. 16-aastaselt astus Marie

Haridusseltsi laulukoori. Näitemängus hakkas ta mängima 17-aastaselt. Tema enda sõnade järgi oli ta juba siis, kui jalad vaevalt kandma hakanud, trüginud rahva hulka. Marie Siitam oli tavaline taluteenija. (*Ibid*)

Marie Siitami ajal oli raamatukogus üle 1000 köite. Raamatuid laenutati suvel igal pühapäeval kella 13. – 16.-ni, talvel veel ka kolmapäeviti. (*Ibid*)

Karskuse Seltsi „Säde” liikmetele oli lugemine tasuta, teised pidid maksma 5 senti köite pealt. Lugemise aeg oli 3 nädalat. Raamatu kaotamise või rikkumise korral tuli välja maksta raamatu hind. Enamus lugejatest olid seltsi liikmed. Igal lugejal oli lugejakaart, kuhu märgiti köited ja võeti allkiri. (*Ibid*)

Igas kuus esitati Karskuse Seltsi esimehele aruanne. Selles näidati ära lugejate, laenutuste arv ja missugust kirjanikku kõige rohkem oli loetud. (*Ibid*) Karskuse Seltsil oli revisjonikomisjon, kes revideeris raamatukogu tegevust ning kustutas nimekirjast raamatuid. Kahjuks puudub ülevaade, kui palju oli lugejaid ja laenutusi. Samuti puuduvad andmed selle kohta, millist kirjanikku kõige enam loeti.

Seltsidele jäid küllaltki suured kohustused raamatukogude ülalpidamiseks. Seltsid andsid omalt poolt igal aastal raamatute muretsemiseks summa vastavalt oma sissetulekutele ja võimetele. Jätkuvalt korraldas Karskuse Selts „Säde“ raamatukogu heaks pidusid, näitusmüüke, mille puhastulu läks raamatukogu kogu täiendamiseks.

1.4. Uue-Kariste raamatukogu

Nii nagu Öisus, oli ka Uue-Kariste kohalike mõtetes pikka aega rajada oma raamatukogu. Endine pikaaegne Uue-Kariste raamatukoguhoidja Hilja Sakk on oma käsikirjas kirjutanud: “Kes püüab kigest väest, sii saab üle egäst mäest”. Ninda saive ka Uue-Kariste mulgi üle kigest mägedest, käisive läbi kik ädaoru, vaevademaa ja oma kalda pääle jõudside nemä. Ää miil sai täus tegemise tahtmist, olli ju kinnitet Lugejate Ringi Seltsi põhikiri kähen. Aken olli valla ja

vaimuvalgus satte nigu taevast alla otse omma kultuurikolde manu. Nüüd olli kähku vaja edimene algus ärä tetä ja selts tüüle panna. Edimene kuusolek tetti 17. juunil 1912. aasta” (Sakk 2004)

1912. aastal asutati Uue-Kariste vallamajas Uue-Kariste Lugejate Ringi Selts. Selle mõtte algatajaiks olid õpetajad Kollisted, mõttekaaslaseks oli ka väikekohapidaja ja seltskonnategelane Jaak Laev. Asutamise koosolekul oli palju rahvast, avasõna ütles Jaak Laev, kes valiti koosoleku juhatajaks, sekretäriks valiti vallakirjutaja Hans Kase. Pärast kõnesid valiti seltsi juhatus. Juhatuse kandidaate seati üles kaks: Karl Palu ja Johan Kalam. Esimene neist sai rohkem hääli ja valiti esimeheks. Johan Kalam ja Oskar Semper said juhatuse liikmeteks. Kassapidajaks valiti Liiva talu peremees Hans Liivson. Kirjatoimetaja ameti sai Hans Kase. Revisjonikomisjoni valiti Jaak Laev, kaupmees Jaak Svalbe ja Puisi talu peremees K. Hunt. (Järvis 2004)

1915. aastal valiti Lugejate Ringi Selts esimeheks Hans Sapas ja 1916. aastal asutaja liige Jaak Laev, kes pidas seda ametit 16. märtsini 1924. a. Peale Jaak Laeva olid Lugejate Ringi Seltsi esimehed 1924. aastast teist korda Hans Sapas, 1928. aastast Ants Kiilaspea, 1929. aastast V. Kuik, 1930. aastast A. Matvei. (*Ibid*)

Lugejate Ringi Selts asutas Uue-Kariste raamatukogu, orkestri, laulukoori ja kutsus kokku näitemängutegijad. „Raamatukogu olli sis vallakirjutaja tuan. Tuba olli tilluke, 9 ruutmeetrit. Raamatute jaoks olli üitsainuke kollakaspruun kapi katesaa raamatuge“ (Sakk 2004).

Raamatuid hakkas välja laenutama Hans Kase, kes tegi seda 1. jaanuarini 1920. aastal. Peale teda otsustati ajutiseks vallasekretäriks võtta Alvine Nimrod. Tema ülesandeks sai ka raamatuid laenutada. Alvine Nimrod oli esimene, kes selle eest ka tasu sai, 500 marka kuus. Raamatuid laenutas ta kuni aastani 1937. Alvine Nimrodi ajal, 1925. aastal sai Uue-Kariste Lugejate Ringi Seltsi raamatukogust avalik raamatukogu. (Järvis 2004)

Hilja Sakk kirjutab oma käsikirjas, et Alvine Nimrodi ajal lugesid nooremad lugejad Uue-Karistes enamasti armastuslugusid ning vanemad lugejad lugesid August Kitzbergi külajutte ja teiste kirjanike ajaloolisi jutustusi.

Uue-Karistes olid seltsi korraldada ka paljud peod. Ei olnud palju selliseid, kes poleks ettevalmistustel kaasa löönud. Pidude kavandamine oli palju etteasteid ja muid lõbustusi. Pidude sissetulek läks raamatukogu uute raamatute ostmiseks ja muudeks kuludeks. 1934. aastal tehti Lugejate Ringi Seltsi poolt pidu Uue-Kariste mõisa aias. Selle peo tulu läks aga rahvamaja ehitamise jaoks. 1935. aastal tehti raamatuaasta puhul suur raamatu väljanäitus kooliruumides. Raamatuid oli palju välja pandud ja neid sai ka osta. (*Ibid*)

1936. aastal toimus üleriigiline kodukaunistamise konkurss. Sellest said indu ka Uue-Kariste inimesed. Samal aastal tegi Lugejate Ringi Selts vallamajas kodukaunistamise õppused, kuhu tuli palju rahvast kokku. Õue toodi suur pada ja seal sees tehti rootsi värvi. Õppuste käigus värviti vallamaja rootsipunaseks. Värvimistöid juhendas ja õpetas väikekohapidaja Hans Murula. See kaunistamine võttis hoo sisse igal pool. Kooliõpilased Kosksilla koolist käisid Uue-Kariste metskonnas kuusetaimi toomas ja hiljem istutasid kooli ümber heki. Lugejate Ringi Selts tegutses kuni 31. detsembrini 1939. aastani (*Ibid*)

1939. aastal, kui Uue-Kariste vald viidi Pärnumaa alt üle Viljandimaa alla, sai Uue-Kariste ja Kaarli vallast uus Rimmu vald. Rimmu vald oli Viljandimaal 1939-1950. aastani (EE 1995, *sub* Rimmu). Enne Uue-Kariste valla likvideerimist andis raamatuid välja vallakirjutaja Voldemar Paul Arge abi Paul Juttus. Pärast seda koliti raamatukogu Uue-Kariste mõisa punasesse telliskivist majja. Juhatajaks sai siis Jaan Saar. (Järvis 2004) “1937. - 1943. aastani oli raamatukogu Uue-Kariste mõisa punasen telliskivimajan, kun mõisa aal elasive mõisa antvärgi. Tua suurus olli 15 ruutmeetrit” (Sakk 2004).

1.5. Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu

1.5.1. Raamatukogu asutamine ja tegevus aastani 1918

Halliste valla üheks vanimaks raamatukoguks on seni peetud Õisu raamatukogu, mis asutati 1883. aastal. Juba 16. sajandil eksisteeris Õisus mõis, mis rajati enne Liivi sõda Õisu küla

asemele. Pärast Põhjasõda rajati uued mõisakeskuse hooned praegusesse kohta. (Niilus 1991, lk 5-6) Juba pikka aega oli Õisu mõisa tööliste ärksamates peades mõte luua oma raamatukogu. See mõte sai teoks alles palju aastaid hiljem, kui mõisa vanasse koolimajja tulid kokku paarkümmend mõisa töötajat, kes panid aluse avaliku raamatukogu tegevusele. Raamatukogu asutamise mõtte algatajaks ja teostajaks oli mõisa viinapõletaja J. Orrav. (Lehekülgi Õisu minevikust) J. Orrav oli vaimsete huvidega, luges ise palju ja oskas kirjasõna ka teistele mõisameestele selgeks teha (Kivja 2004, lk 24). Teda toetas mõisa aiapoiss J. Tarrik. Raamatukogu asutamise koosolekul valiti selle eestseisus, kuhu valiti peale J. Orrava ja J. Tarriku veel aidamees M. Rebane, kõrtsmik O. Reinbach ja kohalik koolijuhataja J. Kikkas. Kogule pandi nimeks Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu. (Niilus 1969) Revisjonikomisjoni kuulusid valitseja C. Muring, kubjas H. Reesel ja mõisaomanik A. von Sivers. A. von Sivers toetas raamatukogu majanduslikult ja andis raamatukogule ka ruumid. Raamatukogu asukohaks jäi mõisa koolimaja Mõõnastes (endine Kalme). (*Ibid*, lk 24)

Riik ei toetanud raamatukogu asutamise ideed. 19. sajandi 80-ndaist alates hakati eestvedajate algatusel korjanduste kõrval korraldama pidusid, näitemüüke ja kontserte. Saadud sissetulek läks raamatukogude asutamiseks ja ülalpidamiseks. Nii korraldati Õisu raamatukogu heaks näitemüüke. Puhast kasu sai Õisu koguni 183 rubla (Veskimägi 2000, lk 154).

Raamatukogude ulatuslik levik ja toetus, mida osutasid neile elanikud pidude ja korjandustega, lubab oletada suurt kasutajaskonda. Seda kinnitavad arvud. Õisus oli asutajaid-lugejaid 1883. aastal 83. (*Ibid*, lk 157)

Nii nagu sellel ajal paljudes raamatukogudes olid raamatute laenutamise ametis kooliõpetajad ei erinenud siin ka Halliste valla raamatukogud. Pikka aega oli Õisu mõisa raamatukogu juhatajaks eesrindliku suunaga rahvalgustajast kooliõpetaja J. Kikkas.

Kogusse laekusid esimesed kõited annetusega juba asutamiskoosolekul. Raamatukogu asutaja J. Orrav annetas kogusse asutamise päeval tosin uut raamatut. Raamatute hankimisega oli raskusi. Kuna raamatukogu ei saanud tollal kusagilt rahalist toetust, tuli väga põhjalikult läbi mõelda kõigi rahaliste vahendite kasutamine. Vanad raamatud müüdi oksjonil maha ja saadud raha eest osteti uusi raamatuid. Palju raamatuid saadi vabatahtlike annetustena raha ja raamatute näol ning liikmemaksudest laekunud summadest. Liikmemaksuks oli 50 kopikat, kuid paljud annetasid ka

rohkem, mõni isegi 3 ja enam rubla. Lisaks raamatutele telliti ajakirju ja ajalehti. Nii võis raamatukogust leida “Olevikku”, “Oma Maad”, “Meelejahutajat” ja teisi selle aja perioodilisi väljaandeid (Niilus 1956).

Fondi komplekteerimine oli küllaltki keeruline, sest teavet uute raamatute kohta oli üsna raske saada. Uute raamatute komplekteerimisel tuli nii maal kui linnas maad kuulata ja ringi käia, et teada saada, missugune kaupmees müüb odavamalt ja väiksema vahekasuga. Väga suurt abi osutas raamatukogu komplekteerimisel Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogule Paistu kihelkonnast pärit tuntud ärkamisaja keeleteadlane ja luuletaja Mihkel Veske (Niilus 1969). Ta külastas Õisut sageli ning andis soovitusi, milliseid raamatuid võiks raamatukogusse muretseda ja kust neid odavamini saab. Lisaks kinkis Mihkel Veske Õisu raamatukogule oma isiklikke raamatuid.

Mida osta, seda otsustasid kollektiivselt “raamatukogu esinikud”, s.t. juhatus. Seati kokku nimekiri ja sõideti sellega linna raamatuid ostma. Muretsetud raamatud tingimata köideti, kanti nimestikku, mille põhjal said need kindla järjenumbriga, ning asetati riiulile. Raamatute mahutamiseks piisas ühest või paarist kapist, mis seisis koolmeistri juures. Köidete arv lubas neil hästi orienteeruda ja seepärast aeti läbi ilma igasuguse kataloogita. (Veskimägi 2000, lk 156)

1891. aastal oli Õisu raamatukogus üle 400 köite mitmesugust kirjandust (Niilus 1969). Kuna emakeelne kirjavar oli üsna kesine, koosnes raamatukogu fond peamiselt vaimulikust kirjandusest. Raamatute komplekteerimise suund oli, et kogusse ostetakse lugeja seisukohalt kasulikku ja õpetlikku kirjandust. Kogust võis leida väga asjalikke raamatuid maarahvale, mis harisid lugeja vaimu ja õpetasid paremini tööd tegema. Näiteks raamat “Põllumehhe ait”, kus õpetati lojaste arstimist, messilaste pidamist, vilja seemne leutamist, õlle prulimist, sebi keetmist, seemne külvamist, kaapsta taimede kasvatamist jne. (Niilus 1956) Saadaval olid ka F. R. Kreutzwaldi „Kodutohter“, „Viina katk“, „Wanne ja õnnistus“, „Kalewi poeg“ jmt tema teosed. Kogus leidsid M. Cervantese „Don Quijote“, A. Kitzbergi „Maimu“, J. Suwwe ((autori tegelik nimi: Johann Sommer) (ESTER, 2008)) „Luige Laus“, J. Järwe „Karolus“ ning J. Kunderi „Looduse õpetus“. (Niilus, Murdla 1983, lk 17-18)

Esimesel paaril aastal oli raamatukogu töö Õisus edukas. Korra kuus käis koos raamatukogu eestseisus, kus arutleti raamatukogu arendamise plaane ja koostas kava, kuidas raamatusõpru

juurde võita. Kõik kooskäimised protokolliti, mis on kirjas kõik Õisu raamatukogu protokollis raamatus. Raamatukogu eestseisuses valitses kindel kord. Kes põhjuseta koosolekult puudus või sinna hilines, maksis rahatrahvi. Trahvi alammääraks oli 50 kopikat ja see läks uute raamatute soetamiseks ning vanade köitmiseks. (Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ...)

Võrreldes Rimmu raamatukoguga laenutati Õisus raamatuid ainult raamatukogu liikmetele. Väga harva laenutati raamatuid ka mitteliikmetele, kuid siis juba kindla tasu eest. Paljudes Eesti raamatukogudes ei olnud kindlaks määratud kui kaua võis lugeja raamatut enda käes hoida. Lugemistasu tõttu püüdis iga lugeja raamatu rutem tagastada, sest mida kauem oli raamat lugeja käes, seda rohkem tuli tal selle eest maksta. Nädalaks võetud raamatu eest pidi olenevalt raamatu paksusest 1 – 2 kopikat tasuma. Kui raamat oli käes 3 kuud, tuli tasuda 8 kopikat. Õisus oli selles suhtes kord väga range. Üldreeglina laenutati raamatuid kaheks nädalaks ja tähtaja ületamisel tuli maksta trahvi. Igat lugejat hoiatati, et ta hoiaks raamatuid puhtana ja tervena. Nii nagu Karskuse Selts “Säde” raamatukogus oli Õisuski igasse raamatusse vastav hoiatus kleebitud (lisa 1).

Osa raamatukogusid asus 80-ndatel II poolel koolide juures. Venestusajal, 1886. aastal allutati rahvakoolid Haridusministeeriumile ja raamatukogude eksisteerimiseks kooli juures pidi olema Haridusministeeriumi luba. 1890. aastal kehtestatud siseministri määrus muutis rahvaraamatukogude tegevuse Venemaa mittevvene piirkondades peaaegu võimatuks. Lubatud raamatute nimestikes oli ainult venekeelne kirjandus. Alles 1900. aastal ilmus esimene eestikeelsete lubatud raamatute nimestik. See sisaldas vananenud ja tagurlikku kirjandust. Rahvaraamatukogude tegevuslubade saamine muutus keerukaks, enamik raamatukogusid tegutsesid maal lubadeta ja olid seetõttu pidevas sulgemisohus. Koolide inspektorid hakkasid kontrollima raamatukogusid, millistel puudus tegevusluba, suleti. Tegevuslubade kontrollimise ajal suleti maal umbes 100 raamatukogu. (Lehesmets 1967, lk 18) 1896. aastal suleti ka Õisu raamatukogu (Lehekülgi Õisu minevikust).

Oktoobris 1905. aastal tuli kubermangu valitsuselt luba Õisu raamatukogu tegevuse taastamiseks. 16. oktoobril peeti mõisa koolimajas raamatukogu avakoosolek, millest võtsid osa 17 mõisa töolist ja teenistajat. Kohal oli ka mõisaomanik. Siis otsustati asutada raamatukoguselts. Uute liikmetena tulid raamatukogu juhatusse mõisa mölder Jaan Eevel ja tööline Hans Kärner. (Niilus 1956) Nende kahe inimesega on raamatukogu tegevus seotud

mitmeid aastakümneid. Hans Kärner töötas palju aastaid juhatuse liikmena, kassapidajana ja hiljem koguhoidjana. Aupresidendina figureeris edasi A. von Sivers (Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ..., lk 17a, 18). Juhatus asus tööle: alandati lugemismaksu, asuti tasu eest raamatuid köitma, loeti üle inventar ja hakati tegelema tuluõhtu ettevalmistamisega. A. von Sivers kinkis raamatukoguseltsile laua ja pingid.

20. sajandi algust iseloomustab seltskondliku elu aktiveerumine. Sajandi esimesel aastakümnel korraldas Õisu raamatukogu peoõhtuid. Esimene pidu laulude ja näitemänguga toimus 1906. aasta 18. juunil. Pillimehed kutsuti tantsuõhtule mängima Kaarlist ja Karksist. Pidujuhataja kujunes rahvarohkeks ja tulusaks, peolisi oli üle 400. Esimesest peost saadud tulu oli 70 rubla ja selle eest osteti uusi raamatuid ning mööblit. (Lehekülgi Õisu minevikust)

1908. aasta üldkoosolekul Õisus oli kõne all raamatukogu ja muusikaseltsi liitmine, kuid liitmisest ei saanud asja. Et mõisatööliseid suid vaos hoida, nõudis mõisaomanik A. von Sivers, et koosolekutel oleks hääletamise õigus ainult Õisu ja Kaarli mõisa territooriumil elavatel liikmetel. (Niilus 1969)

Pidurdavalt mõjus raamatukogude tegevusele ja asutamisele I maailmasõda. Süvenevad majanduslikud raskused kahandasid lugejaskonda, see omakorda fondide täiendamist. Paljud raamatukogud lõpetasid 1915. aastal tegevuse. Fond hoiti alles seltsimajas, koolis või laialijagatuna lugejate vahel. Raamatute hinnad tõusid ja toodang vähenes. (Veskimägi 2000, lk 284) 1913. aastal tuli I maailmasõja olude tõttu Õisu raamatukogu töös taas pikem paus, mis kestis aastani 1921 (Niilus 1969).

1.5.2. Õisu raamatukogu aastatel 1918 – 1940

Õisu raamatukogu arengut mõjutas Viljandi raamatukogude võrk, kuna Õisu kuulus teistest Halliste valla raamatukogudest ainsana Viljandi maakonda. Alles 1935. aastal liideti Halliste vald Viljandimaaga. 1939. aastal liitusid Uue-Kariste ja Kaarli vald ja uueks vallaks sai Rimmu vald, mis kuulus siis samuti Viljandi maakonda. Seni kuulusid viimased Pärnumaa alla.

6. märtsil 1921. aastal toimus Viljandis maakondlik hariduskongress, kus arutati ka raamatukogude võrgu kindlaksmääramise küsimusi. Arvati, et rahvaraamatukogud peaksid olema igas koolipiirkonnas. Lähtuti seisukohast, et raamatukogud on samasugused üldkasutatavad asutused nagu koolidki. (Lehesmets 1967, lk 45)

Aktiivse seltskonnategelase, mõisakirjutaja Voldemar Vaga algatusel kutsuti Õisu raamatukogu liikmed uuesti üldkoosolekule 1921. aasta kevadel. (Niilus 1956) Sama aasta 17. mail moodustati senise Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu baasil Õisu Lugemisring. 3. juunist hakati pärast pikemat pausi uuesti raamatuid laenutama. Raamatukogu sai uue ruumi Õisu Piimanduskooli peahoone keldrikorrusele. See oli hämar ja röske, kuid omaette. Raamatukogu oli avatud ainult üks kord nädalas, igal pühapäeval kaks tundi. Raamatuid andsid juhatuse liikmed välja järjekorras. Juhatusse kuulus nn “vanast kaardiväest” ainult Hans Kärner. (Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ....., lk 30, 31a, 32) Teised liikmed olid Peeter Rull, Ernst Labi, Jaan Sarv, August Tiko ja nooruke koolipoiss Johannes Eevel. (Niilus 1969) Alates 1925. a. veebruarikuust töötas raamatukoguhoidjana Õisu riigimõisa tubli tööline Peeter Rull. Talle maksti palka 200 marka kuus, 1928. aastast 2 krooni kuus (oli toimunud rahareform). (Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ..., lk 69a; Kivja 2004, lk 23)

Õisu Lugemisring jätkas pidude korraldamist. Igal kevadel peeti liikmete üldkoosolek. Liikmete arv kõikus 50 – 80 vahel. Õisu Piimanduskooli õpilaste eest tasus lugemismaksu kooli juhatuse. (Niilus 1969; Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ....., lk 30-32)

1933. aasta suvel tähistati Õisu pargis raamatukogu juubelit. 50 aastat oli möödunud raamatukogu asutamisest. Juubelikõnega esines Õisu piimanduskooli õpetaja H. Pastak. Rahvarohkel üritusel mängis Viljandi puhkpilliorkester ja esinesid lauljad. Õhtul etendus Hugo Raudsepa “Vedelvorst”. (Lehekülgi Õisu minevikust)

1934. aasta detsembris palus P. Rull end ametist vabastada. Raamatukogusse asus tööle kohalik tütarlaps, Abja Täienduskooli õpilane Ida Lott (hilisema nimega Ida Ira). Talle maksti töötasu kolm krooni kuus. Raamatukogu asus siis Õisu Piimanduskooli peahoone keldrikorruusel. Ida Ira on meenutanud, et raamatuid oli tuhande ringis, lugejaid saja ümber. (Niilus, Murdla 1983, lk 21)

Õisu Lugemisringi juhatus otsis abinõusid, kuidas äratada ümbruses suuremat huvi kirjanduse vastu. Taheti, et lugemisringil oleks võimalikult rohkem liikmeid. Viljandi arstidelt kaubeldi välja soodustus lugemisringi liikmetele hinnaalandusega arstiabi saamiseks. Paar apteeki hakkasid lugemisringi liikmetele ravimeid müüma odavama hinnaga. (Lehekülgi Õisu minevikust) Raamatute laenutamisel seati sisse kindlam kord. Lugejaid ei lubatud enam raamatuid riulitel sorida. Lugejad olid tähtaegade suhtes väga kohusetundlikud. Ühtlasi viidi sisse kümnendliigitus ja töötati välja kataloog (Niilus 1956).

Nõukogude võimu kehtestamisega 1940. aastal muudeti senine kitsastes oludes töötanud Õisu raamatukogu riiklikuks. Kaotati lugemismaks ja kogu fond avati kõigile kirjandushuvilistele. (Niilus 1969)

2. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD AASTATEL 1940 - 1991

2.1. Muutused Eesti raamatukogunduses

Nõukogude võimu kehtestamisega 1940. aastal omandas suure tähtsuse rahvahulkade kommunistlik kasvatus ja elanikkonna kultuuritaseme tõstmine. See tõi kaasa muutusi ka raamatukogude vallas. Rahvaraamatukogude töökorraldus läks kohalike nõukogude võimu organite kätte. Kogu kultuurharidustöö, sh ka raamatukogude juhtimiseks loodi ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi juurde Poliithariduse osakond (Lehesmets 1967, lk 96).

1940. aastal hakkasid avalikud raamatukogud automaatselt rahvaraamatukogu nime kandma. Kõik senised omavalitsuste avalikud raamatukogud läksid uude võrku automaatselt, seltsidele kuulunud enne natsionaliseeriti, siis liitusid need teistega. Raamatukogude ülalpidamine, varustamine vajaliku kirjandusega nõutavas valikus ja vajalikul arvul toimus omavalitsuse eelarvest. Igasse maakonda tuli asutada keskraamatukogu. Raamatukogude kasutamine oli kõigile vaba ja maksuta. (Veskimägi 2000, lk 439)

Kuigi Hariduse Rahvakomissariaadi poolt 2. novembril 1940. aastal väljaantud „Rahvaraamatukogunduse korraldamise juhendiga“ kaotati raamatukogudes lugemismaks ja raamatukogud võeti riiklikule ülalpidamisele kaotasid II maailmasõja algusega need muudatused kehtivuse. (Lehesmets 1967, lk 112) Sõja-aastatel jäi majanduslik abistamine täielikult kohalike võimuorganite otsustada. Uusi raamatuid osteti vähe.

Sõjajärgsetel aastatel jätkati raamatukogudele riigi poolt toetuste andmist. Riigi poolt anti vastavad summad töötasuks, kantselei- ja majanduskuludeks, lähetusteks, ametisõitudeks,

seadmete ja inventari soetamiseks, hoonete ja ehitiste kapitaalremondiks ning muudeks kuludeks. Peale riikliku toetuse püüdsid raamatukogusid jõukohaselt majanduslikult abistada ka külanõukogud, kolhoosid, sovhoosid ja teised asutused.

Raamatukogusid hakati täiendama nõukogude ühiskondlik-poliitilise kirjandusega. Samas hakati koostama keelatud kirjanduse nimestikke, mille järgi tuli raamatukogudel kõrvaldada enamus Eesti Vabariigi ajal ilmunud raamatutest. Keelatud raamatud olid need, mis olid suunatud kommunismi vastu.

1940. aastal loodud ENSV Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsus Glavlit ei usaldanud raamatukogutöötajaid. Raamatukogude juhatajad pidid neil aastail aru andma oma raamatukogus leiduvatest raamatutest. Keelatud trükise leidmisel kogust ootas juhatajat karistus. Vaatamata sellele, et Glavlit jälgis hoolikalt rahvaraamatukogusid, ei saa kindlalt väita, et kõik Eesti Vabariigi aegne kirjandus oleks rahvaraamatukogudest paberivabrikusse viidud. Nii algaski uus elu uue raamatuga. Aga eestiaegne raamat läks peitu inimeste koju, sest mujal polnud tal enam asu. (Veskimägi 2000, lk 442)

Kirjanduse tellimine raamatukogusse toimus bibkolektori kaudu. Kirjandust ilmus vähe ja peaaegu kõik sellest saadeti ka raamatukogudele, ühiskondlik-poliitilisi brošüüre isegi mitmes eksemplaris. Raamatukogudel endil polnud midagi valida. Nii kujunesid kõik külaraamatukogud ühenäoliseks. (*Ibid*, lk 443)

Alguses olid külaraamatukogude juhatajateks sageli kooliõpetajad, aga 1948. aastast alates tulid rahvaraamatukogudesse töötajad, kes ainult raamatute ja lugejatega tegelesidki.

Suurt rõhku hakati panema ka kaadri ideoloogilisele kasvatamisele ja erialasele haridusele. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu hakkas raamatukogutöötajatele korraldama seminare ja kursusi. Kord kuus käisid kõik raamatukogutöötajad rajooni keskraamatukogus seminaris teadmisi ja ka korraldusi saamas. Ilmus hulk raamatukogundust õpetavaid raamatuid: 1947. a. „Raamatukogutöö tehnika ja meetodika“, 1964. a. „Raamatukoguhoidja käsiraamat“ ning mitmeid väljaandeid liigitamisest, autorimärgistamisest ja kataloogimisest. Esimesed keskeriharidusega töötajad hakkasid tulema 1955. aastal. (*Ibid*, lk 443-444) Kõrgemat

raamatukogundusalast haridust sai omandada algul TRÜ-s, seejärel TPedI-s, keskeriharidust Tallinna ja Viljandi Kultuurikoolis.

Nõukogude korra kehtestamisega olid loodud võimalused kõigil inimestel süstemaatiliselt kasutada raamatukogude raamatuid oma kultuurilise ja tootmisalase taseme tõstmiseks. Raamatukogude peamiseks ülesandeks oli haarata raamatukogude lugejaks iga lugemisvõimeline kodanik ja lugemise juhtimisel taotleda seda, et kasvaks lugejate poliitiline teadlikkus, süveneks nende materialistlik maailmavaade, tõuseks kutsealane meisterlikkus ja avarduks üha enam silmaring.

Külaraamatukoguhoidjatelt hakati nõudma kõike: plakateid ja loosungeid, loomade ülelugemist, kirjandusõhtuid jm raamatukoguüritusi. Raamatunäitusi ja plakateid peeti pigem kohustuslikuks ruumikujunduse elementideks.

Nõukogude ajal oli raamatukogutöö plaanipärane. Iga-aastane eesmärk oli suurendada või vähemalt säilitada arvnäitajad lugejate ja laenutuste osas. Raamatukogujuhatajatelt nõuti seisukohti ja aruandeid raamatukogutöö põhinäitajate ja tegevuste kohta. Raamatukogudel tuli operatiivselt kajastada NLKP kongresside ja pleenumite materjale ning sellel alal elanikkonna harimiseks pidid raamatukogud korraldama raamatukoguüritusi. Tõhusaimaks raamatupropaganda meetodiks oli individuaalne soovitamine. Selleks korraldati mitmesuguseid vestlusi, vaatlusi, küsitlusi ja koostati individuaalseid lugemisplaane. Massiüritustest olid põhiliselt kirjandusõhtud kuhu olid kutsutud kohale ka kirjanikud. Lugejatele koostati viktoriine ja kirjanduse tundmaõppimiseks olid omal kohal raamatuarutelud. Hakati rohkem koostama temaatilisi raamatuväljapanekuid ja -näitusi. Käis kampaania „Lugejaks kõik pered“ (Tingre 2000, lk 69), kus raamatukogutöötajad pidid käima mööda peresid, et võimalikult rohkem lugejaid juurde saada ja korraldama raamatute kojukannet.

Rahvaraamatukogude elus oli suuremateks muudatusteks 50. aastate lõpus avariilite sisseseadmine (1959. a. rakendati vabariigis esimesena Viljandi rajooniraamatukogus avariilite süsteem (Viljandi Linnaraamatukogu ...2007)) ja 70. aastate alguses tsentraliseerimine. Viimane tähendas seda, et rajooni- ja suurematest linnaraamatukogudest said keskkogud ja teistest rahvaraamatukogudest haruraamatukogud. (Veskimägi 200, lk 445) Tsentraliseerimisega püüti parandada koostööd ja infovahetust raamatukogude vahel.

1975. aastal viidi lõpule rahvaraamatukogude võrgu tsentraliseerimine (Tingre 2001, lk 92). Keskkogudesse loodi komplekteerimisosakonnad, mille kaudu hakati ka harukogudesse raamatuid komplekteerima. Külaraamatukogudele saadeti bibkolektorist tellimislehed ja raamatukogud said oma soovid komplekteerimisosakonnale esitada. Kirjanduse tellimisel lähtuti oma teeninduspiirkonna elanike arvust, lugejate huvidest ja olulisel kohal oli muidugi teatmekirjandus.

Uued muudatused Eesti raamatukogunduses algasid 1988. a., kui järk-järgult tühistati keelatud raamatute nimestikke. 1990. a. kaotati raamatukogude erihoiuosakonnad ja tsensuuriamet Glavlit. (Veskimägi 2000, lk 451-452)

2.2. Töökorraldus Viljandi rajooni raamatukogude võrgus

Juba 1945. aasta algul saabusid raamatukogudest tööaruanded Viljandimaa TSN TK Kultuuriosakonnale. 1950. aastal nimetati Viljandi Keskraamatukogu ümber rajooniraamatukoguks. Sellest ajast allusid kõik teised raamatukogud Viljandi rajoonis rajooniraamatukogule. 1953. aastal anti rajooniraamatukogule N. A. Nekrassovi nimetus. (Lehesmets 1967, lk 97)

1947. aastal asus Õisu raamatukogu Õisu Piimanduse Instituudis, mis kuulus Paistu valda. Uue-Kariste raamatukogu kuulus Rimmu valda ja asus täitevkomitee hoones. Rimmu raamatukogu kuulus Rimmu valda ja asus Pasta asunduses. (*Ibid*, lk 100)

Seoses 1950. aastal Eesti NSV-s toimunud uute rajoonide asutamisega läks osa Viljandi rajooni raamatukogusid Abja, Põltsamaa, Suure-Jaani ja Tõrva rajoonile. (*Ibid*, lk 104) Halliste kihelkonna alad läksid terviklikult Abja rajooni alluvusse. 1962. aastal rajoonide liitmisel arvati Halliste kihelkonna alad Viljandi rajooni koosseisu. (Tiideberg 2004, lk 8)

1. jaanuarist 1967 olid Halliste valla raamatukogudest Viljandi rajoonis:

- Halliste raamatukogu – kuulus Halliste külanõukogu alla,
- Rimmu raamatukogu – kuulus Kariste külanõukogu alla,
- Uue-Kariste raamatukogu – kuulus Kariste külanõukogu alla,
- Vana-Kariste raamatukogu – kuulus Abja külanõukogu alla,
- Õisu raamatukogu – kuulus Halliste külanõukogu alla.

(Lehesmets 1967, lk 105)

1940. aasta juulist detsembrini saadeti Viljandimaa raamatukogudele Hariduse Rahvakomissariaadi kaudu tasuta nõukogude kirjandust (*Ibid*, lk 114).

Külaraamatukogude varustamise hõlbustamiseks kirjandusega toimus nende komplekteerimine Eesti NSV-s tsentraliseeritud korras. See tähendas seda, et teatud osa külaraamatukogude komplekteerimise summadest oli kohalikust eelarvest üle kantud vabariiklikku eelarvesse. Nendest summadest toimus külakogude varustamine kirjandusega Tallinna Bibkolektori kaudu (Veskimägi 2000, lk 443). Raamatukogude sisulised küsimused otsustas Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Raamatukogude Inspektsiooni komplekteerimise nõukogu ja külaraamatukogu ise (Lehesmets 1967, lk 117). Igal külaraamatukogul oli õigus teha Raamatukogude Inspektsiooni komplekteerimise nõukogule ettepanekuid oma fondi komplekteerimise parandamiseks. Komplekteerimisel arvestati ka vastavate raamatukogude piirkondade lugejaid – nende tööala, hariduslikku taset ja huvialasid.

1960-ndatel aastatel oli igal külaraamatukogul oma teeninduspiirkonna kaart ja arvestust peeti perede kaupa. Halliste valla raamatukogudest oli see nii Rimmu, Uue-Kariste ja Vana-Kariste raamatukogudes. Halliste ja Õisu raamatukogudes polnud veel selleks ajaks kõiki peresid lugejaks haaratud. 100% perede lugejaks haaramist Hallistes takistas asjaolu, et raamatukogude kaader oli liiga vahelduv. (*Ibid*, lk 122)

Kirjanduse propageerimisel ja kolhoosnike lugejateks värbamisel omas suurt tähtsust raamatute töökohtadele lähemale toomine. Kõige rohkem loeti ilukirjandust (*Ibid*, lk 123). Raamatukogud pidid avama laenutuspunkte ja juhatajatel tuli välja arendada oma teeninduspiirkonna rändraamatukogude võrk. Raamatukogude lahtioleku ajad olid määratud kindaks vastavalt kohalikele tingimustele.

Sõjajärgsetel aastatel hakati raamatukogude töötajate haridusele ja teadlikkusele suuremat tähelepanu pöörama. Raamatukogutöötajad hakkasid oma erialaseid teadmisi täiendama kaugõppe teel üld- ja erialastes koolides. Kursustel käidi nii Tallinnas kui ka kohapeal Viljandis. Iga uus töötaja pidi enne tööle asumist läbi tegema vastava eriala praktika rajooni või mõnes teises suuremas raamatukogus (*Ibid*, lk 125).

Suureks paheks oli see, et raamatukogude kaader oli küllaltki vahelduv. Uued töötajad tundsid fondi, raamatukogu teeninduspiirkonda, lugejaid vähe ja neil puudusid töökogemused.

1964. aastal pandi alus plaanipärasele metoodilisele tööle. Enamikus rajooni raamatukogudes alustasid tööd metoodikakabinetid, mille baasil süvenes koostöö teiste raamatukogudega. (Nõukogude Eesti ... 1968, lk 60) Viljandi rajoonis juhendas ja abistas metoodiliselt N. A. Nekrassovi nimeline Viljandi Rajooniraamatukogu. Kogu metoodiline töö oli rajoonis jaotatud 6 piirkonda. Abja Aleviraamatukogu piirkonda kuulusid ka Halliste, Rimmu, Uue-Kariste, Vana-Kariste ja Õisu raamatukogud (Lehesmets 1967, lk 127). Metoodikakabineti vahendusel hakati reguleerima ka rajoonisisest raamatuvahetust (Nõukogude Eesti ... 1968, lk 60).

Töö paremaks läbiviimiseks oli igal raamatukogul oma aktiiv. Aktiivi kaasabil teostati raamatute kojukandmist (eriti aktiivsed abilised külakogudes olid õpilased), korrastati raamatufonde, köideti, parandati lagunenenud raamatuid ja viidi läbi massiüritusi. Raamatukogu aktiivi hulgast oli valitud raamatukogu nõukogu, mis oli enamasti 4-5 liikmeline (Lehesmets 1967 lk 127). Siia kuulusid põhiliselt aktiivsemad lugejad, õpetajad, põllumajandusspetsialistid ja ka pensionärid.

Raamatukogude juures tegutsesid huvialaringid. Õisu raamatukogus tegutses noorte raamatukoguhoidjate ring ja raamatusõprade ning Hallistes fotoring (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 322, lk 10, 12-13).

Raamatukogude tegevusele olid iseloomulikud analüüsid, uurimised, suunamised ja vaatlused. Analüüsiti raamatute ringlust, laenutamisi, lugejate arvu, raamatukogu töökoormust ja raamatukoguüritusi. Viljandi keskraamatukogu tegi nendest kokkuvõtted ja tulemuste järgi reastati raamatukogud pingeritta. Puudused, mis raamatukogutöös ilmsesid, tuli kontrollijate poolt antud tähtajaks likvideerida.

1971. aastaks oli peaaegu kõigis külaraamatukogudes loodud kindel süsteem kirjandusliikide paigutamiseks, arvestatud oli paigutuse loogilisust, ühendatud olid sugulusliigid ning NSV Liidu rahvaste ja väliskirjandus oli eraldatud rahvaste järgi. Seoses fondide ümberpaigutamise ja täpsete kohaviitade sisseviimisega tuli kontrollida ja parandada raamatute paigutusindeksid. Lastekirjandus paigutati vanuseastmete järgi. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 419, lk 9-10)

Pidevalt toimus kataloogide korrastamine. Kataloogid olid paigutatud meetoodiliste juhendite järgi ja varustatud vajalike viidetega. Korraldati raamatukogude vahelisi konkursse parimatele kataloogidele. 1971. aastal märgiti tublimate raamatukogude seas ära ka Halliste ja Õisu raamatukogud (*Ibid*, lk 11-12).

Aastatel 1971-1974 toimunud raamatukogude tsentraliseerimise põhieesmärk oli väiksemate kulutustega lugejate parem varustus kirjandusega. Viljandi Keskraamatukogu (1971. a. nimetati N. Nekrassovi nimeline Viljandi Rajooniraamatukogu Viljandi Keskraamatukoguks (Murdlu 1995, lk 50) hakkas täitma mitmeid olulisi funktsioone; haldama rajooni raamatukogude eelarvet; varustama inventariga külaraamatukogusid; uus loodud komplekteerimisosakond tellis, kujundas ja toimetas kohale kõigile raamatukogudele raamatud. Lugejateenindus muutus rajoonikeskseks, raamatubuss asus teenindama hõreda asustusega maapiirkondade lugejaid. (Viljandi Linnaraamatukogu ....2007)

Kuna Viljandi Keskraamatukogu oli oma töötulemuste (sh ka meetoodilise tööga) poolest aastaid Vabariigis II kohal Võru keskraamatukogu järel, siis käis palju külalisi ja ka suuri kontrollbrigaade nende tööd ja tegevust hindamas. (*Ibid*)

Kui 1970. – 1980.-ndate alguses olid raamatukogud veel tugeva ideoloogilise surve all (Murdlu 1995, lk 50), siis 1980.-ndatel aastatel hakkas ideoloogiline surve nõrgenema ja seetõttu polnud enam vajalik raamatukogude tegevust maskeerida kõlavate poliitiliste fraasidega (Viljandi Linnaraamatukogu .... 2007). Sotsialistlikud võistlused, milles raamatukogud osalesid aastaid, hakkasid oma tähtsust kaotama.

1988. aastast tuli hakata pidama raamatute individuaalarvestust, see tähendas, et iga raamat tuli kanda inventariraamatusse. Numeratsioon pidi jätkuma sealt, kus ta jäi pooleli 1972. aastal. (Keskraamatukogu ... 1987) Vahepealsetel aastatel (1972 – 1987) ilmunud raamatud olid arvel

vaid keskraamatukogudes. Inventarinumber tuli kirjutada raamatusse tiitellehe pöördele, 17. leheküljele, trükiste juurde kuuluvatele lisadele, raamatukaardile ja raamatutaskule.

Varem panid keskraamatukogud raamatutele templid: templi keskraamatukogu nimega ja templi haruraamatukogu numbriga. 1988. aastast tembeldasid raamatukogud ise oma trükiseid. Tempel pandi raamatu tiitellehe pöördele ja 17. leheküljele teksti alla vasakusse nurka.

2.3. Halliste raamatukogu

2.3.1. Halliste raamatukogu aastatel 1947 - 1970

1947. aasta 15. oktoobril andis August Kuusik raamatukogu üle Karl Sommerile. Selle kohta on raamatukogu kroonikaraamatus üleandmise akt. Akt on kirjutatud vabas vormis tavalisele paberilehele: „15. oktoobril 1947. aastal andsin mina Halliste Raamatukogu juhataja August Johani p. Kuusik nimetatud raamatukogu raamatud üldnimestiku järgi üle uuele raamatukogu juhatajale Karl Aleksandri p. Sommerile ühes kahe kapiga ja vastavate rakendusraamatutega.“ Aktile on alla kirjutanud raamatukogu üleandja A. Kuusik ja vastuvõtja Karl Sommer. (Halliste raamatukogu kroonika, lk 3 pöördel)

Karl Sommer oli raamatukogu juhataja kuni aastani 1958. Kui Karl Sommer raamatukogujuhatajaks sai, oli raamatukogus 2069 raamatut. Laenutuste arv aastas oli 3541. 159 lugeja seas oli lapsi 46. (*Ibid*, lk 5)

Elanikkonna ühiskondlik-poliitilisest harimisest ei pääsenud mööda ka Halliste raamatukogu. Raamatukogu ülesandeks oli tutvustada lugejatele ühiskondlik-poliitilisi sündmusi nii vestluste kui ka bibliograafiliste ülevaadete, raamatunäituste, plakatite jms kaudu. Raamatukogul tuli abistada Halliste sovhoosi näitliku agitatsiooni valmistamisel ja seinalehtede tegemisel. Tuli ette ka seda, et raamatukogutöötaja käis vestlusi läbi viimas ka karjalaudas. Ilukirjanduse osas andis raamatukogutöötaja ülevaate ilmuvast kirjandusest ja tutvustas selle ajastu kirjanikke. Oluline

oli, et lugejate, laenutuste ja külastuste arv oleks plaanipärane. Karl Sommeri abikaasa Marina Sommer meenutas, et plaani täitmiseks kirjutati lugejate arvele ka mitmeid selliseid teoseid, mida tegelikult inimesed ei laenutanud. Seda muidugi kokkuleppel lugejatega, kes suhtusid sellesse mõistvalt.

1948. aastast hakati korraldama raamatuüritusi: raamatunäituseid ja kirjandusõhtuid. Samast aastast teostati ka niinimetatud kojukannet. Sel viisil teenindati kolme perekonda ja laenutati 42 eksemplari. (*Ibid*, lk 6)

1954. aastal arutati raamatukogu tööd kohaliku külanõukogu istungjärgul ja tehti ettepanek avada raamatukogu õhtupoolikul. Raamatukogu oli avatud neli päeva nädalas ja kindlasti pidi üks nendest päevadest olema pühapäev. Raamatukogu oli avatud 6 tundi päevas ja kaks tundi oli ettenähtud sisetöödeks. Üks päev käidi laenutamas kodudes ja üks päev laenutuspunktis. Laenutuspunkt asus Halliste koolis (Halliste koolis oli laenutuspunkt kuni 1996. aastani – *autori märkus*). (*Ibid*, lk 7) Raamatukogu asus Halliste k/n hoones, kus oli kasutada kaks tuba.

Raamatukogu teenindada oli kohalik kolhoos “Täht”, Kõrgemäe sovhoosi osakond, Halliste 7-klassiline Kool, Abja MTJ Hallistes ja Halliste Kooperatiiv. Raamatukogul oli rändkogu, mis asus Abja MTJ ruumes. Rändkogus teostas laenutamist vet-jaoskonna sanitar Vaike Kartau. Raamatukogul oli lugejaid 256. Ühe lugeja kohta loeti keskmiselt 27 raamatut aastas. (*Ibid*, lk 8)

Raamatukogutöösse suhtusid abistavalt:

- kolhoosi „Täht“ esimees V. Luts, kes abistas raamatukogu raamatute propageerimisel ja raamatukogu majandusliku külje tugevdamisel.
- Halliste k/n sekretär U. Paalits, kes abistas pidevalt raamatukogu seinalehe väljaandmisel ja näitliku agitatsiooni korrastamisel.

(ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 109)

1957. aastal oli rändkogus 11 lugejat ja laenutusi 107. Raamatuüritustest olid enamus vestlused. Arvestades sellega, et teeninduspiirkonna elanike arv oli veidi üle 400 (1958. aastal 428 elanikku), siis lugejaid oli tublisti – pooled (1958. aastal 211 lugejat). (Halliste raamatukogu kroonika, lk 9)

Peale Karl Sommerit 1958. aastast vahetusid raamatukogutöötajad mitmel korral. (alates 1958. aastast Maimu Kulbok, 1959. aastast Ene Kompus (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 63, lk 84; ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 89)) Päril selget ülevaadet raamatukogutöötajatest ei olegi. Raamatukogutöötajate sage vahetus mõjus raamatukogutööle negatiivselt, esines palju puudusi. 1966. aastal selgus, et Halliste raamatukogutöö oli täiesti ebarahuldav. Puudu jäi sisulisest tööst. Vaatamata pidevale metoodilisele juhendamisele jättis raamatukogutöötaja J. Linaste (Juuli Linaste (AKT nr 4 Halliste raamatukogu ...1964)) oma tööülesanded täitmata (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 309, lk 12). J. Linaste puudus töölt, mille kohta oli ka kohalike elanike poolt kaebusi. Arvestades J. Linaste mitteilmumist Kultuuriala Töötajate ametühingu Viljandi Rajooni TSN TK Kultuuriosakonna Komitee koosolekule oma tööst aru andma, tegi a/ü komitee kultuuriosakonnale ettepaneku avaldada J. Linastele noomitus hooletu ja ükskõikse suhtumise eest töösse (*Ibid*, lk. 11-12).

Alates 1961. aastast on Halliste raamatukogus säilinud raamatukogu tööplaanid ja aruanded. Raamatukogujuhataja pidi esitama iga kuu kohta aruande raamatukogus tehtud töö kohta: kui palju oli liikide kaupa laenutusi, kui palju oli lugejaid ja raamatuüritusi. 1962. aastast tuli esitada tööplaanid ja aruanded iga kvartali kohta. Jätkus raamatukogu töötaja töö elanike ühiskondlik-poliitilise ja üldharidusliku harimisega. Raamatukogu võttis kohustuseks haarata raamatukogu lugejateks ka need inimesed, kes saabusid teeninduspiirkonda elama. Raamatute kojukandmisel olid abiks kooliõpilased.

1968. - 1975. aastani töötas raamatukogus Hilja Soosaar (Halliste raamatukogu kroonika, lk 11). Raamatukogu nimi oli Halliste Külaraamatukogu ja allus Viljandi Rajooniraamatukogule. Raamatukogu tööd käidi kontrollimas Viljandist ja Tallinnast.

Igal aastal registreeriti lugejad ümber. Selle järgi peeti raamatukogus lugejate arvestust. Lugejaks registreerimisel ei kasutatud lugeja registreerimiskaarti, vaid selleks oli lugejate registreerimise vihik. Lugejaks astumine oli tasuta. Enamus lugejaid olid põllumehed, sovhoositöölised, õpilased ja pensionärid. Raamatukogu külastasid ka laenutuspunkti lugejad. Laenutuspunktis käidi laenutamas korra kuus.

Raamatukogu kroonikaraamatust selgus, et kataloogi hakati alles sellel perioodil koostama. Kataloog oli alles nii uus asi raamatukogu töös, et lugejad seda ei kasutanud. Raamatukogu töötajal tuli lugeja suunata kataloogi juurde ja õpetada teda kataloogi kasutama. (*Ibid*, lk. 11)

Suuremat tähelepanu hakati pöörama fondisisestele väljapanekutele ja üldisele avariilite kujundamisele. 1972. aastaks kuulutati välja konkurss „Paremini korraldatud avariilid“, mis pidi aitama kõikides raamatukogudes maksimaalselt korrastada fondi ja kujundada maitsekalt ja nõuetekohaselt avariilid (ViljMa, f 587, n 1, s-ü, 419, lk 9). Esiletõstmist väärts Halliste raamatukogu fondi kujundus, paigutus ja väljapanekute aktuaalsus. Kiitused sai ka Uue-Kariste raamatukogu.

Lugejad said nüüdsest ise avariililt raamatuid valida. Raamatuid laenutati koju kaheks nädalaks. Korraga võis laenutada mitu raamatut. Põhiliselt loeti ilukirjandust. Samas tõusis päevakorra võlglaste probleem. Raamatuvõlglastele oli vaja pidevalt meelde tuletada, et raamatud on vaja tagastada. Seda tehti suuliselt, kui kusagil kokku juhtuti saama.

Raamatukogu korraldas kirjandusõhtuid, lastele muinasjutuõhtuid, raamatunäitusi ja isegi peoõhtuid.

Raamatukogu asus külanõukoguga ühes majas. Raamatukogu oli puuküttega ning küttepuid saadi külanõukogu kaudu. Raamatukogu töötaja organiseerida olid küttepuid väljavedu metsast, puude saagimine. Abiks olid ka lugejad. Külanõukogu arvelt teostati raamatukogu remont. Raamatukogule loodi peale juhataja koha ka koristaja koht. (Halliste raamatukogu kroonika, lk. 12)

2.3.2. Raamatukogu tcentraliseeritud süsteemis

1973. aastast, kui toimus raamatukogude tcentraliseerimine, muudeti Halliste Külaraamatukogu nimetus Halliste Haruraamatukoguks. Raamatukogu hakati kirjandusega varustama Viljandi Keskraamatukogu komplekteerimisosakonna kaudu. Viljandi Keskraamatukogust saabunud

kirjandus oli linnas juba raamatukogunduslikult ette valmistatud. Raamatud olid tembeldatud, liigitatud, kataloogitud, olemas olid raamatukaardid ja inventarinumbrid. Aeg, mis varem kulus uute raamatute raamatukogunduslikule kujundamisele, sai pühendatud tööle lugejatega – nende teenindamisele. Kasutusele tuli RVL-teenus.

Nagu võib arvata, jätkus töö ka Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongressi otsuste ja saavutatud tulemuste tutvustamisele. 1973. aastal toimusid Eesti NSV kohalike nõukogude valimised. See kajastus ka raamatukogu töös. Lugejaid sai teavitatud kõigest raamatunäituste ja kirjandusõhtute kaudu. Kuna Halliste Algkoolis (algkool alates 1972. aastast) oli laenutuspunkt, korraldati ka koolis raamatunäitusi ja kirjandusõhtuid. Üritused viidi läbi õpilaste kaasabil. See viis raamatud lastele lähemale ja vastupidi. Peale laenutuspunkti jätkas tööd ka rändkogu, mis asus Halliste sovhoosi Metsamõisa sidejaoskonnas. Iga kuu vahetati rändkogus kirjandust. Loetavamateks raamatuteks olid Mart Raua “Kirves ja kuu” ja “Silmast silma”. (*Ibid*, lk. 13)

Aasta lõpul analüüsiti loodusteadliku kirjanduse lugemist. Lugejagrupiks valiti pensionärid ja kodused inimesed. 43-st lugejast luges loodusteadlikku kirjandust 18 lugejat. Loetud raamatute arv oli 87 ja loetavamateks teosteks olid Artur Tomilini „Abivalmis delfiin”, Sergei Ivtšenko “Huvitavat botaanikast” ja “Laszló Jakuse “Maa-aluses riigis”.

Lastekirjanduse osas võeti kasutusele uus kirjanduse jaotus klasside viisi. Vastavalt sellele kohandati fond ja kataloog. (*Ibid*, lk. 15) Lastetöö metoodik jälgis lastetöös võetud kohustuste täitmist ja parimate raamatukogude hulka kuulus ka Halliste raamatukogu. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 741, lk 71)

Peale Hilja Soosaart vahetus raamatukogutöötajaid taas sagedasti. Raamatukogujuhatajateks olid aastatel 1975-1979 Krista Akel, 1979-1983 Tiina Kurõkina, 1983-1984 Maire Alles ja 1984-1985 Aive Aavik (Tiideberg 2004, lk 122). Raamatukogutöötajate sage vahetus oli tingitud nende elukoha vahetuse tõttu.

Raamatukogud pidid oma raamatukoguüritusi kirjeldama. Rajooni parimate ürituste kirjelduste hulka kuulus 1984. aastal Halliste raamatukogu – kirjeldas kirjandusõhtut „See on mu ema“. Lisaks Halliste raamatukogule oli parimate hulgas Halliste valla raamatukogudest ka Uue-

Kariste – kirjeldas raamatuarutelu teemal „V. Bubnys „Külvamata rukki õitsemine““. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 741, lk. 74)

1985. aastast oli raamatukogu juhatajaks Tiiu Orle. Raamatukogutöötaja jaoks oli töö uus ja tal tuli töö kõrvalt hakata õppima raamatukogundust Viljandi Kultuurikoolis. Seminaridel, mis toimusid Viljandi Keskraamatukogus, tuli osaleda kaks korda kuus. (Halliste raamatukogu kroonika, lk. 15)

1988. aastast, kui Eestis ja eesti poliitikas toimusid muudatused, olid lugejad huvitatud perioodikast, mis kajastasid olukorda Eestis. 1989. aastal oli suursündmuseks Hallistes Halliste kiriku taastamine, mis omamoodi mõjutas ka raamatukogu külastatavust. Kirik kinkis raamatukogule mitmeid raamatuid, mida käidi uudistamas.

Raamatukogu, mis paiknes ikka külanõukoguga ühes majas, hakkas raamatukogule kitsaks jääma. Pealegi oli maja vana ja vajab remonti. Kuid uute ruumide saamisest võis ainult unistada. Raamatukogu oli külanõukogu üüriline 1. jaanuarini 1991, mil raamatukogud läksid üle kohalike külanõukogude alluvusse. Raamatukogu oli külastajatele avatud igal tööpäeval kella 9.00 – 17.00-ni. Laupäeval ja pühapäeval oli suletud. (*Ibid*, lk. 17)

2.4. Rimmu raamatukogu

1940. aastast oli Karskuse Seltsi „Säde“ esimeheks J. Tasane. Koos Marie Siitamiga andis ta raamatukogu üle viimase vennale Johannes Saarele. Saar oli raamatukogu hoidjaks 1941. aastani, kuni evakueerus Nõukogude Liitu. 1941. aastast oli raamatukogu juhatajaks J. Tasane. Raamatukogu viidi üle seltsimajast Saksamõisa, kus hiljem asus Rimmu kolhoosi keskus. (Rimmu raamatukogu kroonika)

1944. aastal toodi raamatukogu tagasi Rimmu, endisesse vallamajja, kus see asus Marie Siitami ajal. (*Ibid*)

Raamatukogu juhataja Julius Tasane töötas poole tööjõuga, peamine elukutse oli rahvamaja juhataja (ViljMa, f 593, n 1, s-ü 1, lk 171).

Raamatukogu hoidjaks oli J. Tasane kuni 1948. aastani (Rimmu raamatukogu kroonika). Seejärel vahetusid juhatajad kiiresti: Tuuls, Peeter Laur ja Amanda Alusaar (Tiideberg, 2004, lk 118). Nende järel jäi raamatukogu juhatajata. Kaks korda nädalas käis laenutamas Uue-Kariste rahvamaja juhataja Aliise Liiv. (Rimmu raamatukogu kroonika)

2.4.1. Leida Koov raamatukogu juhatajana

1955. aastast asus Rimmu Külaraamatukogu juhataja kohale Leida Koov, kes oli varem töötanud raamatukogu juhatajana Kiini külas ja seejärel Olustvere raamatukogus. (*Ibid*) Oma elu viimased kümme aastat töötas ta Rimmu raamatukogus. Teda on iseloomustatud aktiivse ja kohusetruu inimesena.

Ajalehe „Kommunaar” artiklist „Südamega töö juures” saab kujuka ülevaate nende aastate nõudmistest raamatukogu juhatajale ja Leida Koovi ennastalgavast tööst. Enne L. Koovi tööle asumist Rimmu raamatukogusse, valitses seal kaos. Seni olid raamatukoguhoidjad iga aasta vahetunud ja töö ei paranenud. 1955. aasta jooksul vahetusid juhatajad kolmel korral (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 25, lk 15). Kohalikud elanikud külastasid raamatukogu harva, sest asutus oli tihti suletud. Räpane ning kasimata ümbrus ei meelitanud kedagi raamatukogusse. Raamatukogu juhataja Leida Koov lõi enda ümber teotahtelise kollektiivi, andis neile ülesandeid ja raamatukogutegevus paranes. Raamatukogu külastajad tundsid, et neil on siin mugav olla ja nad on oodatud. Raamatukogu hakati sagedamini külastama ning kaasa kutsuti oma sõpru ja tuttavaid. „Nüüd on Rimmu raamatukogus registreeritud 181 lugejat ja see pole veel piir“ (1956. a. augustiks – *autori märkus*). (Virkus 1956, lk. 2)

Leida Koov koostas Rimmu raamatukogu teeninduspiirkonna skemaatilise kaardi, mis kujutas endast ümbruskonna kaarti, kuhu oli märgitud iga kolhoosipere asukoht. Ta pani aluse raamatukogu alfabeetilisele ja süstemaatilisele kataloogile ning artiklite ja retsensioonide

kartoteegile. (Rimmu raamatukogu kroonika) Peale selle pidi valmistama hulgaliselt igasuguseid plakateid ja diagramme kolhoosi ja raamatukogu seinte kattedeks. Seda ka selleks, et lagunened ja määrdunud seinapinnad välja ei paistaks, sest raamatukogu ruumide remondist ei olnud keegi huvitatud. Iga asutus nõudis vaid aruandeid. Leida Koov pidi ise oma kätega kohendama ja paikama raamatukoguruume, sest raha viimaseks otstarbeks ei olnud. (*Ibid*)

Leida Koov oma aktiiviga ei jäänud ootama, millal rahvas raamatukogusse tuleb, vaid läks ise rahva juurde, töökohale (Virkus 1956, lk. 2). Töökohtades viis Leida Koov läbi raamatute tutvustusi, korraldas bibliograafilisi ülevaateid ja teoste arutelusid. Iga sellise ürituse järel kasvas lugejate arv.

Vaatamata sellele, et raamatukogu juhataja oli kohustatud tõstma elanikkonna kultuurilist ja poliitilist taset, pidi ta kindlasti ka kaasa aitama majandi majanduslike näitajate tõstmisele, et üldse õigustada oma eksisteerimist. Valitses põhimõte: igäühe töö tulemus peegeldagu piimaliitrites ja lihakilodes (Rimmu raamatukogu kroonika). Õnnelikud olid need raamatukogud, mis asusid edasiminevais majandais. Nad said osa edust kirjutada ka endile.

Raamatukogu teenindas kolhoosi „Tee Kommunismile“, Viljandi Metsatööstuskeskust ja Rimmu keskuse asutusi: kooli, koorejaama, elektriijaama, veskit, kauplust ja Õisu metskonda. 1956. aastal organiseeris raamatukogu juurde ühe rändkogu, asukohaga „Kuninga“ Noorhobubaas. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 67) 1957. aastal organiseeriti juurde üks laenutuspunkt asukohaga Araku kool (ViljMa, f 300, n1, s-ü 61, lk 38).

1961. aastal ilmnesid raamatukogutöös tõsised puudused. Kui varasematel aastatel töötas raamatukogu juures tubli ja teotahteline nõukogu, siis nüüd oli nõukogu laiali läinud. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 121) Nõukogu laialimineku põhjuseks võib arvata, et aktiivsemad liikmed olid raamatukogu piirkonnast lahkunud. Ka töö rändkogudes ei õigustanud end ära ja just seetõttu, et sinna polnud leida kohusetruusid juhatajaid.

Leida Koovi töötamise ajal on Rimmu raamatukogu saavutanud märkimisväärseid tulemusi (Virkus 1956, lk. 2).

Leida Koovi autasustati mitmeti:

- 1957. aasta 1. novembril sai ENSV Kultuuriministeeriumi aukirja Suure Sotsialistliku

Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva puhul eeskujuliku töö eest;

- 20. juulil 1960. aastal anti ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri seoses Nõukogude Eesti 20. aastapäevaga;
- 27. juulil 1965. aastal autasustati Viljandi Rajoonikomitee aukirjaga aktiivse osavõtu eest kultuuriasutuste-vahelisest sotsialistlikust võistlusest ENSV 25. aastapäevaks.

(Rimmu raamatukogu kroonika)

2.4.2. Aino Nugis raamatukogu juhatajana

1967. aasta 1. jaanuarist on raamatukogu juhatajaks Aino Nugis. Enne raamatukogusse tööle asumist töötas Aino kooliõpetajana, kaupmehena, metsakasvatjana ja Abja Rajooni Raamatukogu juhatajana. Nii, et raamatukogu töö polnud proua Nugisele päris võõras. (*Ibid*)

Aino Nugis on kroonikaraamatus kirjeldanud raamatukogu ruumide olukorda: külmad ruumid, lagunened ahjud, seintel palju erineva kujuga saepuruplaatidest aluseid igasuguste diagrammide, hüüdlause ja ajakirjadest välja lõigatud piltidega. Seinte kirevus kippus raamatuid varju jätma. Elektrijuhtmestik oli vananenud, välisuks lagunened, aknaraamid pehkinud ja ruumide üldine sanitaarne ilme ebakultuurne (Rimmu külaraamatukogu ... 1967b).

Raamatukogu oli külanõukogu bilansis. Suhtumine raamatukogusse oli mitte kõige parem. Remondiks summasid polnud ette nähtud. Raha saamiseks paluti pöörduda kolhoosi poole. Ka kolhoosi suhtumine raamatukogusse oli selline, et ega raamatukogu polevatki õieti vaja. Nii tuli raamatukoguhoidjal ise hakkama saada. „Eks ma siis lisisin omale hüpates sooja, kaapisin iga nädal laest lahtist lubjapuru ja tegin uusi plakateid juurde”, kirjeldas Aino Nugis raamatukogu olukorda. Kes lugeda tahtis, sai raamatuid ka ja „natuke rohkem” plaani jaoks (Rimmu raamatukogu kroonika). See tähendas seda, et lugejad olid nõus ühiskondlik-poliitilisi raamatuid plaani jaoks rohkem laenutama.

Raamatukogul oli puudus raamaturiiulitest, hädavajalik oli juurde saada 2-3 riulit, sest osa raamatuid oli juba põrandal (Rimmu külaraamatukogu ... 1967a). Aasta lõpuks oli fond 6960 eksemplari (Rimmu raamatukogu kroonika). Lugejaid kogunes 166, laenutusi oli 3676 (Rimmu külaraamatukogu ...1968)

1968. aasta algas taas abipalvega kolhoosi poole, sest ahjud olid ikka veel parandamata. Suvel saigi ühe väikese ahju remont teoks. Vähemalt sai üks tuba peaaegu soojaks.

Raamatukogu plaan oli rohkem juurde saada lugejaid ja laenutusi ning korraldada üritusi. Rimmu raamatukogu orienteerus mudilastele, keda sel ajal leidis Rimmus õige mitmes peres. Raamatukogu kujunes mudilaste meelispaigaks. Siin joonistati, kleebiti, mängiti ja õpiti üheskoos lugemist ja kirjutamist. Üks kord nädalas käis kooliõpetaja Hille Sakk Uue-Karistest lastele tantsu õpetamas. Suurema üritusena sai teoks näärkarneval laulude, luuletuste, tantsude ja „raamatu-mängudega”. Nii nimetati 1968. aastat „Mudilaste raamatukokku-tuleku aastaks”. (Rimmu raamatukogu kroonika)

1969. aastal asus Aino Nugis abikaasa töökoha muutuse tõttu elama Kurvitsale. Kurvitsa asub Rimmust 17 km kaugusel teisel pool Õisu järve. Kuna Kurvitsa osutus „valgeks laiguks raamatukogude kaardil”, viis raamatukogu juhataja Rimmust sinna raamatuid, mis sealsete elanike poolt suure rõõmuga vastu võeti. Kurvitsale moodustati Rimmu raamatukogu laenutuspunkt. Raamatukoguhoidjal tuli ennast jagada Rimmu ja Kurvitsa vahel – kolm päeva nädalas teenindati Rimmu lugejaid ja kaks korda nädalas Kurvitsa elanikke. (*Ibid*)

Aino Nugis meenutas, et Rimmu ja Kurvitsa vahel otsest bussühendust polnud. Sõita tuli kas läbi Abja või läbi Viljandi. Päris tihti sai kasutada seda moodust, et Aino Nugis sõitis tööliste bussiga Kaarli osakonda ja sealt edasi Rimmu. Meelituseks varustas Aino töökojarahvast ning autojuhte põnevate raamatutega ning õppijaid vajaliku kirjandusega, muretsedes seda Abjast ja Viljandist.

1970. aastal ühinesid Rimmu kolhoos, Kurvitsa sovhoos ja Säte kolhoos üheks suureks majandiks – Õisu sovhoosiks. Keskus jäi Kurvitsale. Lugejate arv oli tõusnud 223-le. (*Ibid*) Proua Nugisele tegi rõõmu see, et kõik lugejad olid aktiivsed lugejad, kellele ei pidanud raamatuid vägisi pakkuma. Sovhoosi direktori ettepanek oli raamatukogu Rimmust hoopiski

Kurvitsale üle tuua. Proua Nugis ei andnud selleks nõusolekut, kuna ei saanud kindel olla, kas sovhoosi keskus jääb Kurvitsale alles.

1971. aastal oli raamatukogus kauaoodatud remont (*Ibid*). Raamatukogu sai omale uued aknad, uue ahju, korda tehti lagi ja seinu pandi tapeet. Kultuuriosakond eraldas uued heledad riulid.

Kolm kuud kestnud remondi tõttu vähenes laenutuste arv. Lugejate arvu vähenemisele aitas kaasa Õisu sovhoosi keskuse kolimine Kurvitsalt Kaarlisse. Kaarlis laenutati raamatuid üks kord nädalas.

Samast aastast oli raamatukogu avatud igal tööpäeval kella 10.00-st 18.00-ni (Rimmu külaraamatukogu ... 1971). Õisu sovhoosi Kurvitsa osakonnas oli laenutuspunkt, mis oli avatud igal neljapäeval 9.00-st 17.00-ni (Rimmu külaraamatukogu ... 1972). Arusaamatuks jäi see, kes laenutas laenutuspunktis raamatuid, kuna raamatukogu ja laenutuspunkt olid avatud samal ajal.

Aino Nugisel jätkus väga hea koostöö lastega. Üheskoos tehti palju üritusi, mille sisuks olid vanad eesti rahvatraditsioonid. Jaanipäeva peeti vanade rahvalaulude, tantsude, mängudega ja spordiga. Aktiivsemaks osutusid lapsed, enamus täiskasvanuid olid pealtvaatajateks. Sügisel tõsteti ausse mardi- ja kadripäev. Kostüümid valiti kirjandusteostest. Täiskasvanutega leidsid aset arutelud kirjanduslikel teemadel.

1972. aastal oli pearõhk vennasrahvaste elu- ja loomingu tutvustamisel. Põhilised üritused olid raamatunäitused ja -väljapanekud, bibliograafilised ülevaated ning vestlused. Sealjuures ei unustatud vanu eesti rahvatraditsioone. Vastlapäev möödus traditsioonide kohaselt: toimus liuvõistlus, söödi hernesuppi ja vastlakukleid, koos tehti vastlavurre ning isegi paari vastlapastlaid õmbles iga laps valmis omale rinnas kandmiseks. Suuremaks ja rahvarohkemaks ürituseks sai nääripidu, kus lapsed esitasid näidendi „Pisike Pilleke“ papinukkudega (Rimmu raamatukogu kroonika). Lapsed lugesid luuletusi ja said vastu kingipakid.

1973. aastal tuli jätkuvalt tutvustada elanikkonnale NLKP XXIV kongressi otsuseid. (*Ibid*). Oluliseks oli äratada lugejates huvi aktuaalsete poliitiliste, kultuuri jt sündmuste ning teaduse ja majanduse saavutuste vastu.

Lugejate arv jäi samaks – 200 lugejat, kuid laste osakaal suurenes – 28-lt 42-le (*Ibid*). Täiskasvanute arv vähenes laenutuspunktis Kurvitsal, kuna sovhoosi keskus viidi üle teise osakonda Kaarlisse. Kaarli elanikke teenindas aga Õisu raamatukogu. Kuninga asulas avati teine laenutuspunkt. Laenutuspunktides käidi laenutamas kaks korda kuus. (Rimmu külaraamatukogu .... 1973)

Eesmärgiks oli lugejate arvu suurendamine, muidu raamatukogu eksisteerimine ei õigustavat end ära. Lugejate arv oli 1974. aasta lõpuks oli 247, sellest lapsi 50. (Rimmu raamatukogu kroonika) Kuigi lugejate arv jäi pisut plaanitud väiksem, tõusis lastest lugejate arv.

Oluliseks peeti fondi korrastamist, mis tähendas aegunud kirjanduse mahakandmist. Nii palju kui raamatukogu sai aastas uusi raamatuid, tuli ka vanu maha kanda. Probleemiks oli uudiskirjanduse saabumine raamatukogusse neljakuulise hilinemisega (*Ibid*). Aino Nugis märkis, et suur häbi oli lugeja ees, kes tuli raamatukogutöötajaga mõtteid vahetama uue loetud raamatu üle, millesse sai pilgu heita alles siis, kui lugeja oli selle teose juba jõudnud unustada (Rimmu külaraamatukogu ... 1974).

Lastekirjanduse fond ja kataloog paigutati ümber vanuseastmete järgi: 1. klass ja eelkooliealised, 2.-3. klass, 4.-5. klass ning 7.-8. klass.

Jätkuvalt tuli propageerida partei ja valitsuse poliitikat. Raamatukogu seadis omale ülesandeks paremini tutvustada lugejatele raamatukogus leiduvat kirjandust. Selleks tehti mitmeid vestlusi, raamatarutelusid ja raamatuväljapanekuid. (*Ibid*) Aino Nugis meenutas, et ükskõik kui huvitava pealkirja alla tuli kõik ebahuvitavad raamatud kokku koondada, neid ikkagi ei loetud.

Menukad raamatud olid Lehte Hainsalu „Luulepuhkus“, Villem Gross „Talvepuhkus“ ja Mats Traat „Inger“ (Rimmu raamatukogu kroonika). Lapsed lugesid põhiliselt klassivälist lektüüri.

1976. aastal korraldas proua Nugis lugejatele NLKP XXV kongressi tutvustamiseks viktoriini. Noored meelitati kokku „rahvustoitudega“, et tutvustada „Suurt kodumaad“. (*Ibid*) Lugejad olid valmistanud erinevaid rahvustoite, mida siis üheskoos maitsti ja valiti oma lemmikud. Kõige väiksematele lugejatele püüti internatsionalismi tunnet kasvatada eri maade muinasjutte omavalmistatud pabernukkudega ette mängides.

Viljandi Keskkogu hakkas organiseerima seminarlaagreid, millest võtsid osa peale Rimmu raamatukogu ka Vana-Kariste ja Uue-Kariste raamatukogud. (Halliste ja Õisu raamatukogude osalemise kohta andmed puuduvad.) Suureks elamuseks olid kohtumised mitmete kirjanikega. Kirjanike Jaan Kaplinski, Mari Saat, Jüri Tuulik, Heino Kiik ja Nikolai Baturin esinemise ühiseks jooneks oli eriline usalduslikkus raamatukogutöötajate vastu. (*Ibid*) Kirjanikud kõnelesid kõike seda, mis neile muret teeb, otsides raamatukogutöötajate poolt arusaamist neid erutavatele probleemidele. Kasutades sõnavabadust räägiti asjadest, mida polnud kusagilt mujalt võimalik lugeda, sest ilmselt trükivalgust need mõtted ei kannatanud.

1977. aastal sai Aino Nugis eelmise aasta töö eest preemiaks 30 rubla (*Ibid*). Saadud summa eest värvis proua Nugis ära raamatukogu põrandad.

Laenutuspunktile sai raamatute hoidmiseks muretsetud üks vana kapp. Laenutuspunktis käimist toetas sovhoos oma bussiga.

Kui 1984. aastal oli Rimmus veel 266 lugejat (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 741, lk 82-83), siis järgnevatel aastatel toimus seoses elanikkonna vähenemisega arvnäitajates väga suur langus. 1989. aastal oli lugejaid vaid 94, sealhulgas lapsi 16. Laenutusi oli 2048. (Rimmu raamatukogu 1989. aasta aruanne) Viljandi Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee otsustas seoses piirkonna elanikkonna pideva vähenemisega jätta 1. jaanuarist 1988. aastast Rimmu raamatukogusse 0,5 vanemraamatukoguhoidja kohta. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 801, lk 5,7)

Samast aastast oli raamatukogu avatud kolm päeva nädalas. (Rimmu raamatukogu 1988. aasta aruanne)

2.5. Uue-Kariste raamatukogu

„1937. - 1943. aasta olli raamatukogu Uue-Kariste mõisa punasen telliskivimajan, kun mõisa aal elasive mõisa antvärgi. Raamatukogu juhataja olli Jaan Saar. Tua suurus olli 15 m²“. (Sakk, 2004)

1939. aastal läks Uue-Kariste vald Pärnumaa alt Viljandimaa alla ning Uue-Kariste ja Kaarli vallast sai uus Rimmu vald.

1944 - 1950. aastal oli raamatukogu juhatajaks Valve Viitak ja 1951 - 1954. a. Peeter Laur. 1954. aastast oli raamatukogus juhatajaks Leida Männioks, kes oli ka rahvamaja juhataja kohusetäitjaks. Raamatukogu asus rahvamajas. (Järvis, 2004)

Raamatukogu piirkonnas asus „Mitsurini“ nimeline kolhoos 3 brigaadiga, Uue-Kariste Maahaigla, Kosksilla 7-klassiline Kool, Uue-Kariste harukauplus, sidejaoskond ja veterinaarjaoskond. Raamatukogul oli 1 rändraamatukogu ja 1 laenutuspunkt. Rändraamatukogu asus kolhoosi 3. brigaadis, umbes 8 - 9 km kaugusel ja laenutuspunkt asus haiglas, raamatukogust 2 km kaugusel. Kosksilla kooli juurde moodustati raamatukogu poolt noorte lugejate ring. (*Ibid*)

1959. - 1962. aastatel oli raamatukogujuhatajaks Ilme Reiner. 1960. aastast asus raamatukogu külanõukogule kuuluvas majas. (*Ibid*)

Ilme Reineri ajal paigutati kogu fond avariilitele. Suur töö seisis ees kataloogidega, mis vajasis redigeerimist ja õige liigituse sisseviimist. Samuti oli fond vaja ümber liigitada.

14. septembril 1960. aastal Uue-Kariste raamatukogu kontrollimise kohta koostatud aktis jäadi rahule ruumidega. Puudused esinesid raamatukogutöös:

- Puudus info raamatukogu lahtiolekuaegade kohta.
- Näitlik agitatsioon oli puudulik.
- Raamatud olid riulites ebaõiges järjestuses, puudusid liigieraldajad. Raamatud olid liigitamata, kataloogi pole edasi tehtud.
- Raamatukogupäevik oli täidetud osaliselt. Kuna täitmine toimus pool aastat tagant järele, siis tekkis kahtlus selle õigsuses.
- Aruandlus puudus täielikult.

(ViljMa, f 300, n1, s-ü 144, lk 6)

Raamatukogutöös esines tagasiminekut ka massiürituste ning laenutuste osas. Puudused raamatukogutöös olid tingitud raamatukogujuhatajate tihedast vahetusest. Ilmselt jäi siin puudu töötaja oskustest ja kohusetundest.

„1963. - 1975. aasta olli raamatukogu juhataja Aino Taklaja. 1972. aastal koliti raamatukogu tagasi punasesse majja ja säält illem mõisa vana kõrstimajja obesetalli kõrva“. (Sakk, 2004)

1964. aastast oli raamatukogu avatud igal päev kell 13.00 – 19.00, väljaarvatud laupäeval, mis oli puhkepäevaks. Reedel oli raamatute kojukandmine. (Uue-Kariste raamatukogu ... 1964).

Raamatukogul oli lugejate teenindamisel abiks süstemaatiline kataloog, alfabeetiline kataloog oli korrastamisel. Raamatufondiga tutvumiseks kasutati valikulist lugemist, anoteeritud trükikaarti ning ajakirjanduses ilmunud retsensioone.

Raamatukogus olev kirjandus rahuldab üldiselt lugejate nõudmisi, kuid suur nõudmine oli lastenäidendite ja käsitööalbumite osas.

Raamatukogu aktivistid olid kolhoosnik Alviine Lepik – oli rändraamatukogus laenutaja ja Uue-Kariste haigla sanitar Lehte Klaas – oli 2. rändraamatukogus laenutaja. (ViljMa, f 300 n 1 s-ü 26, lk 40) Aktivistid teostasid ka vanuritele ja haigetele raamatute kojukannet. Nad olid abiks kannatada saanud raamatute parandamisel ja raamatute raamatukogunduslikul töötlemisel. Massiürituste läbiviimisel oli abiks Kosksilla kooli komsomoliorganisatsioon.

Raamatukogutöötajatel tuli kirjanduse propageerimisel ja soovitamisel lugejatele ka individuaalselt läheneda. Kui teised raamatukogud on oma tööaruannetes ära toonud individuaalse töö kohta ka lugejate nimed, siis Uue-Kariste ei esitanud lugejate nimesid vaid lugejate numbrid. Näited 1969. aasta individuaalse töö aruandest:

- „Lugeja nr 37 – töökoht lüpsja-karjatalitaja, noor ema. Soovitasin laste kasvatamiseks raamatuid: Rõuk „Kuidas teie laps kõneleb?“, Tomasson „Kasvatustöös pole piasju“ ja Nikitin „Kas meil on õigus?“.
- Lugeja nr 40 – vanem inimene, töötab sanitarina. Olen soovitanud kirjandust V. I. Leninist: Gil „Kuus aastat Leniniga“, „Lenin – Seltsimees, inimene“ ja Netšvolodova „Lenini noorus“. Lugejale hakkasid meeldima raamatud V. I. Leninist.“

(Viljandi Linnaraamatukogu, f 1, n 1, s-ü 1-6)

Individuaalses töös oligi 1969. aastal peardumiseks Lenini teoste ja tema kohta kirjutatud raamatute propageerimisel, sest järgmine aasta oli Lenini sünniaastapäevale pühendatud. 73% lugejate arvust olid lugenud (laenutanud – *autori märkus*) raamatuid V. I. Leninist (*Ibid*).

1969. aastal avati Kosksilla koolis laenutuspunkt (Uue-Kariste külaraamatukogu ... 1969), mis suleti 1980. aastal seoses kooli sulgemisega (Tiideberg 2004, lk. 83). Õpilaste hulgas oli suur huvi raamatute vastu. Probleemiks oli see, et ruumipuudusel polnud võimalik raamatuid hoida laenutuspunktis. Seetõttu tuli raamatukogutöötajal raamatuid iga kord edasi-tagasi tassida. See omakorda põhjustas väikese raamatuvaliku laenutuspunktis.

„1975. - 1999. aasta olli raamatid välja andman juhataja Hilja Sakk. Raamatukogu olli sis mõisa vanan kõrtsimajan“. (Sakk, 2004) Raamatukogu kasutada oli 62 m² põrandapinda. Hilja Sakki meenutuste põhjal leidis raamatukogus 5000 raamatut.

Kataloogid olid enamvähem korras. Uudiskirjanduse, eriti ilukirjanduse vastu oli väga suur huvi. Osa kirjandust tuli siiski ka soovitada. Koolimajja olid välja pandud soovitusnimestikud 1.-8. klassini.

Väga hea kontakt oli õpilaste ja õpetajatega. Eriti aktiivsed olid 3. ja 4. klassi õpilased. 1976. aastast käidi Kosksilla koolis laenutuspunktis laenutamas teispäeviti ja reedeti 8.00 – 11.00-ni. Lastele hakati korraldama Kosksilla koolis raamatutunde.

Et kodulooline töö oli jäetud unarusse, oli H. Sakk väga usin seda viga parandama. Ta pani suurt rõhku kodukoha tutvustamisele. Uue-Kariste raamatukogus hakati koostama koduloo kartoteeki ja uudiskirjanduse kartoteeki. Uue-Karistest on pärit eesti literaat ja graafik Mart (Märt) Pukits (30. IV 1874 – 7. VI 1961), kes töötas aastatel 1924 – 1940 Tartu Linna Keskraamatukogu juhatajana. Uue-Kariste raamatukogus oli pidev väljapanek „Märt Pukits“. Tema kohta koostas Hilja Sakk soovituslehe ja kartoteegi.

Jätkuvalt oli raamatukogu põhiülesandeks NLKP ja Nõukogude riigi poliitika aktiivses propageerimises, tohutute raamaturikkuste täielikumaks kasutamiseks uue inimese harimises ja kasvatamises teadus-tehnilise progressi kiirendamiseks. Propagandat tehti arvukate üritustega,

eelkõige raamatunäituste ja -väljapanekutega, bibliograafiliste ülevaadete, vestluste ning raamatuaruteludega. Väga oluliseks peeti individuaalseid vestlusi.

Väga oluline oli tunda oma teeninduspiirkonna lugejaid. Lugejate paremaks tundmaõppimiseks tehti lugejakaardile märkusi nende huvide ja hobide kohta. See aitas lugejatele paremini läheneda ja neile just see õige raamat lugemiseks pakkuda.

Raamatukogu teeninduspiirkonda kuulus neli küla: Uue-Kariste, Mulgi, Niguli ja Tilla. 1984. aastal oli lugejaid 208, hõlve 82%, mis oli kõrgem Viljandi rajooni ja vabariigi keskmisest (Uue-Kariste ... 1984).

Raamatuvõlglaste probleem oli kõikides raamatukogudes. Raamatukogujuhatajale Hilja Sakkile tegi muret see, et osa inimesi arvas, et raamatukogu on kinkija asutus ja raamatuid ei pea tagastama. Võlglastele saadeti meeldetuletusi ja kui kokku saadi, tehti neile suulisi pöördumisi raamatute tagastamiseks.

1985. aastal sai raamatukogu aunimetuse „Eesrindlik raamatukogu“. (Sõerd, 2005; Sakk, 2004)

Viljandi Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee otsustas seoses piirkonna elanikkonna pideva vähenemisega jätta 1. jaanuarist 1988. aastast sarnaselt Rimmu raamatukoguga Uue-Kariste raamatukogusse 0,5 vanemraamatukoguhoidja kohta. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 801, lk. 5, 7)

2.6. Vana-Kariste raamatukogu

Vana-Kariste raamatukogu asutamise aeg on ebaselge. Arvatavasti tegutses raamatukogu Vana-Karistes mõnda aega ka 20. sajandi alguses. Esimesed märkmed Vana-Kariste raamatukogu olemasolust on Viljandi Maa-arhiivi dokumentide põhjal 1954. aastast. 1. jaanuarist 1954 töötas Vana-Kariste raamatukogus Ellen Savi (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 418, lk 153-156).

Raamatukogu asus kolhoosi keskusega ühes majas. Ruume jagas rahvamajaga, kuid tegutses iseseisva asutusena. Samas majas asus veel sidejaoskond. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 61, lk 6) Raamatukogu ruumide üldpind oli 24 m² (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 19). Kolhoos varustas raamatukogu kütte ja elektriga. 1956. aastal teostati raamatukogu ruumides remont 3000 rbl ulatuses (*Ibid*, lk 27). Remonditud sai ahi ja ruumid värvitud.

Raamatukogu teenindas kolhoosi A. A. Ždanov, mis oli jaotatud kaheks põllumajandusbrigadiks. Raamatukogul oli üks rändraamatukogu, mis asus Abja Invaliidide kodus (Abja Invaliidide kodu asus Vana-Karistes – *autori märkus*). (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 20) 1957. aastast oli raamatukogul oma teeninduspiirkonna kaart (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 61, lk 8).

1956. aastal oli raamatukogul üks rändraamatukogu. Raamatukogu fond oli 3683. Lugejaid oli 203, sellest lapsi 62. Aasta jooksul laenutati 4416 teavikut. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 19) Põhiliselt loeti ilukirjandust, põllumajanduskirjandust ja poliitilist kirjandust.

Kirjanduse propageerimiseks tehti nagu teisteski raamatukogudes raamatukoguüritusi: raamatuväljapanekuid, raamatunäitusi, kirjandusõhtuid, õpilastele ettelugemisi ja bibliograafilisi ülevaateid. Ühiskondlik-poliitilise kirjanduse, tehnikaalase kirjanduse ja põllumajandusliku kirjanduse propageerimiseks valmistati plakateid ja viidi läbi vestlusi. Vestlused toimusid tööjuures ja kolhoosi raadiosõlme kaudu (raadiosõlm suleti 1960. aastal (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 66)) ja brigadides (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 24). Soovitusnimestikke koostati uudiskirjanduse ja põllumajandusliku kirjanduse kohta ning õpilastele klasside lõikes. Ühiskondlik-poliitilise kirjanduse propageerimiseks koostati soovitusnimestikke teemadel „Kirjandust ajaloo“, „Uuemat ühiskondlik-poliitilist kirjandust“ (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 61, lk 11).

Raamatukogu tublideks aktivistideks olid: kolhoosi postimees Ants Sammal, kes abistas raamatute kojukandmisega; Abja Invaliidide kodu õde Ivi Lehiste oli rändkogu juhataja; Vana-Kariste rahvamaja juhtaja Asta Nõmme oli abiks näitliku agitatsiooni korraldamisel ja vestluste läbiviimisel. Raamatukogutööle on kaasa aidanud Vana-Kariste 7-klassilise Kooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja Kersti Kuuse ja õpetaja Leida Mälgand (*Ibid*, lk 7; ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 63) Nende abiga viidi läbi kirjandusõhtuid ja -hommikuid. Vanuritele teostati raamatute kojukannet, kus abiks olid kolhoosi postiljon ja Vana-Kariste kooli õpilased.

1958. aastal toimus kolhoosi raadiosõlme kaudu kirjandussaade „Charles Darwin, suur inglise teadlane – loodusuurija“. Samal aastal leidis aset kohtumisõhtu kirjanik Herta Laipaigaga. Ühtlasi toimus tema teose „Hõbetähga taigas“ arutelu. See organiseeriti koos Vana-Kariste 7- klassilise Kooli eesti keele õpetaja Kersti Kuusega. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 63, lk 92, 96)

Raamatukogul oli lugejate teenindamiseks alfabeetiline ja süstemaatiline kataloog ning ajalehtede väljalõigete albumid: „Abja rajooni põllumajandus kuuendal viisaastakul“, „Kino“, „Kehakultuur ja sport“, „Põllumajandus“, „Uut kirjandust“ ja „Üleliiduline põllumajandusnäitus“ (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 26, lk 26), „Meie rajooni ja vabariigi eesrindlasi“ (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 61, lk 9).

Alfabeetilises ja süstemaatilises kataloogides esines suuri puudusi. 1959. aastal olid kataloogid vaid ilukirjanduse, loodusteaduse ja tehnika-alase kirjanduse osas (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 81, lk 26). Raamatukogujuhataja pidas põhjuseks seda, et 1960. aastani tuli raamatukoguruumi jagada rahvamajaga (rahvamajale ehitati uus maja). Seal toimusid kolhoosi koosolekud, isetegevuslaste proovid, tähtpäevade tähistamised, näidati kino jms. See kõik segas raamatukogutööd. Raamatukogujuhatajal tuli tegeleda lisaks raamatukogutööle muude kohustustega. Ellen Savi oli Abja Küla TSN TK saadik, agitaator, lühiajalise õpperingi propagandist, iga-aastane loomade loendaja ja aiamaade arvelevõtja (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 68). Samas kohalik partei-organisatsioon ei pidanud kataloogi üldse oluliseks.

19. oktoobril 1960. aastal läbiviidud raamatukogutöö kontrollimise põhjal tehti raamatukogujuhatajale Ellen Savile raamatukogutöö edaspidiseks paranemiseks järgmised ettepanekud:

- Et paremini kursis olla kolhoosieluga, võtta osa kõigist kolhoosi juhatuse, brigaadide, farmitöötajate jt-st kolhoosis toimunud koosolekutest ja nõupidamistest ning võimaluse korral esineda neile vestluse või bibliograafiliste ülevaadetega.
- Sisse seada kolhoositöötajate autahvel, kuhu pidevalt kanda kolhoositöö eesrindlasi. Korraldada edaspidi eesrindlike kolhoositöötajate austamise või nende töökogemuste vahetamise õhtu.
- Liha ja piima tootmise käigu kohta koostada silmapaistev plakat, mille andmeid pidevalt uuendada. Paigutada neid ka väljapoole raamatukoguruume.

- Korraldada kirjanduskonverentse, kirjandusõhtuid, temaatilisi õhtuid ka tootmise teemadel jm üritusi.
- Suhtuda tõsisemalt raamatukogu arvudesse. Päevikusse märkida alati üritustest osavõtjate arv. Täita plaaniliste ülesannete täitmise arvestus, lugejate ja laenutuste võrdlustabelid. Edaspidi mitte lubada mahajäämust arvestuse pidamisel.
- Võtta saabunud kirjandus arvele mitte hiljem kui kolme päeva jooksul selle saabumise päevast arvates.

(ViljMa, f 300, n 1, s-ü 114, lk 4-5)

Raamatukogutöö takistavateks asjaoludeks olid külanõukogu ja kohaliku partei-algorganisatsiooni poolt jagatud igasugused lisakohustused, nt loomade, külvipindade ja individuaal aiamaade loendamine. Näitliku agitatsiooni ja massiüritustele kulus palju aega. Kolhoosi näitliku agitatsiooni pidi raamatukogutöötaja peaaegu üksi tegema. Seetõttu kannatas raamatukogutöö - raamatupropaganda oli nõrk, mis põhjustas laenutuste arvu vähenemise.

Looduskirjanduse ja põllumajandusliku kirjanduse laenutus langes osaliselt sellepärast, et uusi raamatuid oli vähe juurde saadud. 1961. aastal vähenes ka ilukirjanduse laenutuste arv, mis oli tingitud sellest, et uudisteosed jõudsid raamatukogusse suure hilinemisega ja inimesed ostsid omale ka koju raamatuid (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 69). Kuigi raamatukogu fond vastas lugejate vajadustele, sooviti, et tehnika-alast kirjandust oleks rohkem.

Lugemisvõimeliste elanike haaramiseks raamatukogu lugejateks külastati peresid ja inimestega vesteldi individuaalselt. Piirkonna elanike kohta koostati nimekiri. 1961. aastal oli teeninduspiirkonna lugemisvõimeliste perede arv 163. Lugejaiks oli haaratud 125 peret. Lugejaid oli aasta lõpuks 246. (*Ibid*, lk 58)

Hea teeninduse aluseks oli oma fondi tundmine. Raamatufondiga tutvumine toimus pidevalt raamatute läbilugemise, raamatukoguliku läbitöötamise ning raamatufondi korrastamise ja ülevaatamise teel. Fondi puhastamine toimus vananenud kirjandusest käskkirjade ja nimestike alusel (*Ibid*, lk 59).

Raamatukogus oli pandud nähtavale kohale uuem poliitiline kirjandus. Sageli soovitati raamatute valimisel raamatuid kangelastegudest, rahvaste sõprusest ja isegi usulistel teemadel. Oli teoseid,

mille vastu tunti suuremat huvi. Arhiivi dokumentidest ei selgunud, millised olid nõutavamad raamatud. Probleemiks oli see, et nõutavamaid raamatuid oli ainult üks eksemplar. Nõutavamatele raamatutele pandi lugejad järjekorda ja paluti lugejatel raamatud kiiremini läbi lugeda. Kui lugejad unustasid raamatud õigeaegselt tagastada, käidi nende kodudes raamatutel järel.

1960. aastal kohtusid lugejad raamatukogus Agnes Taariga (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 120, lk 164-165). 1961. aasta temaatilistest õhtutest väärts ära märkimist küsimuste-vastuste õhtu teemal „Tervishoid“, kuhu oli kohale tulnud Abja rajooni tuntuim doktor (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 138, lk 63). Lugejad said lektorile esitada küsimusi. Kahjuks ei olnud arhiivi dokumentides ära mainitud doktori nime. Raamatukoguüritustel esinesid ka kolhoosi töötajad. Kolhoosi agronoom Ivar Kooli vestles teemal „Kasutada kõiki võimalusi teraviljatoodangu suurendamiseks“ ja farmijuht Eha Önnemaa esines teemal „Spetsiaalset ravi ja profülaktilist abi lüpsjaile“ (*Ibid*, lk 64).

1961. aastaks oli kogu fond paigutatud avariulitele. (*Ibid*, lk 66)

1961. aastal reorganiseeriti Vana-Kariste 7-klassiline Kool algkooliks ja see põhjustas lugejate arvu vähenemist (*Ibid*, lk 69). Kool suleti täielikult 1970. aastal (Tiideberg 2004, lk 78).

Alates 1964. aastast oli raamatukogu avatud kõikidel tööpäevadel kella 10 – 18 (ViljMa, f 264, n 1, s-ü 127, lk 19). Puhkepäevadeks olid pühapäev ja esmaspäev (Maakonna raamatukogude kartoteek). Teatavasti oli sellel ajal enamikes kultuuriasutustes esmaspäev puhkepäev.

16. aprillil 1979. aastal autasustati Vana-Kariste raamatukogu vanemraamatukoguhoidjat Ellen Savi kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 599, lk 11)

Seoses elanikkonna vähenemisega likvideeriti 1. novembril 1979. aastal Vana-Kariste raamatukogu (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 612, lk 16). Raamatukogujuhataja tütre tütar Liina Paumere meenutas, et vaatamata raamatukogu likvideerimisele tegutses raamatukogu ühiskondlikel alustel umbes kümme aastat edasi. Kohalikud elanikud said üks kord nädalas käia raamatuid laenutamas. Neid teenindas endiselt Ellen Savi. Pärast raamatukogu sulgemist kanti raamatud

maha. Lasteraamatud anti Vana-Kariste Algkoolile, mis taasavati 1991. aastal. Osa raamatuid jagati külaelanike vahel ära ja ülejäänud läksid makulatuuri.

2.7. Õisu raamatukogu

2.7.1. Õisu raamatukoguhoidjaks asus Leonhard Niilus

1940. aasta juulipäevad tõid uued tuuled kohaliku kultuuriellu. Kaotati lugemismaks ja raamatukogu ukсед olid nüüdsest valla kõigile raamatuhuvilistele. Raamatukogusse asus juhatajana tööle Õisu Piimanduskooli õpetaja Aleksander Speek (Niilus 1983*b*). Raamatukogusse hakkas tulema nõukogude ja vene kirjanduse klassikat. Umbes aasta toimus raamatukogu aktiivne külastamine. Riik võttis oma kanda raamatute ostusummad ja maksis raamatukoguhoidjale palga. See kestis vaid aasta ja siis algas II Maailmasõda ning saksa okupatsioon, mis laostas ka kohaliku raamatukogu tegevuse. Saksa okupatsiooni ajal vallandati A. Speek ja raamatukogu tegevus soikus (Kivja 2004, lk 28). Kuna sõjaajal sisuliselt tegevust polnud, tassiti fond laiali. Progressiivne kirjandus kõrvaldati ja hävitati.

Pärast sõda avati ukсед uuesti. Siis leidis kogu endale sobiva asukoha tehnikumi ühiselamus. 1945. aastal töötas lühiajaliselt raamatukogus kohalik elanik Linda Kalmet (Niilus 1983*a*).

Õisu raamatukogu teenindas Õisu Võitööstust, õppemajandit (1953. aastani oli Õisu Tehnoloogilise Piimandustehnikumi osa), Õisu Tehnoloogilise Piimandustehnikumi ja kolhoosi „Säde“. Rändkogu asus kolhoosis „Säde“, kus raamatuid laenutas Heli Selge. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 81, lk 14)

1944. aastal kutsus Eesti NSV Piimanduse Uurimise Instituudi vastne direktor Aksel Vaigo L. Niiluse tööle Õisu mõisa peahoonesse instituudi raamatukogusse. L. Niilus asus tööle Õisu Piimanduse Uurimise Instituudi arhivaar-raamatukoguhoidjaks 1. oktoobrist 1944. a. (Kivja

2004, lk 22) Sellest ajast algas Leonhard Niiluse raamatukoguhoidja karjäär. Enne seda oli L. Niilus töötanud erinevates meiereides Võru- ja Valgamaal, 1944. aasta augustist Õisu juustulas.

Peahoones asuvas raamatukogus valitses suur segadus. L. Niilus oli nõutu, ega osanud raamatuhunnikutega midagi teha. Raamatukogutööst ei teadnud ta midagi, ei teadnud, milline raamatukogu peaks välja nägema. Ainsaks „abimeheks“ meenutusid lapsepõlves Luhametsa talus tööl oldud ajast, kus raamatud olid raamatukapis korralikult riiulitel reas (*Ibid*, lk 29). Algteadmised raamatukogundusest sai L. Niilus Aleksander Speegilt, kes oli ise ka varem kooliõpetaja ameti kõrvalt raamatukogujuhatajaks olnud. Abiks oli ka Aleksander Sibula „Raamatukoguhoidja käsiraamat“. L. Niilus puutus raamatutega kokku juba lapsepõlves, sellest ajast oli tekkinud armastus raamatute vastu. See aitas tal kiiresti raamatukogus töökogemusi omandada.

Tööd oli palju, sorteerimine ja selekteerimine ja kõik tuli teha üksi. Esiolgu ei olnud abilisi ja seetõttu tuli mõnikord tööle minna juba kella 4-5 ajal hommikul. Oma tööd tegi ta suure entusiasmiga varahommikutest hilisõhtuteni. Instituudi fond sai korrastatud. Oma kodust oli ta kaasa saanud suure kohusetunde. Oluliseks võib pidada sedagi, et raamatukogutöö oli Niilusele südamelähedane.

Et rahvas nurises kohaliku rahvaraamatukogu töö üle, tuli L. Niilusel ka see koorem enda kanda võtta. Läbirääkimisi pidas Leonhard Niilusega tollane ametühingu komitee esimees Jaan Kink (*Ibid*, lk 31). See oli pigem käsk, et tuleb hakata tööle rahvaraamatukogus. 1. veebruarist 1946 asus Leonhard Niilus kogu juhtima (Niilus, Murdla 1983, lk 24). Õisu ja instituudi raamatukogud ühendati. Raamatukogu oli avatud kuus päeva nädalas (Tiideberg 2004, lk 121).

Külakogus oli fond veelgi rohkem segamini kui instituudi omas. Tööd jätkus pikaks ajaks. Ametühing suunas Leonhard Niilusele appi kaks noort inimest - Hella Martini piimanduse uurimise instituudist ja Aleksander Lehtaru juustulast (Kivja 2004, lk 31). Säilinud raamatud said uued numbrid, kanti korralikult ja reeglitekohaselt põhinimestikku. Liigitamine toimus kümnendliigituse alusel. Raamatud paigutati mõisaaegsetesse kappidesse rivisse liikide ja autorimärgiste järjekorras. Kapid olid tammepuidust, kahe uksega ja lukustatavad.

L. Niiluseni jõudis info, et osa raamatuid oli kodudesse laiali tassitud. Ta pani igale poole välja teated, et ära viidud raamatud raamatukogusse tagasi toodaks. Vähehaaval hakkasidki raamatukogu raamatud raamatukogusse tagasi saabuma. Esialgsest fondist oli säilinud umbes 300 raamatut. Vanu raamatuid oli 500. (*Ibid*, lk 30) Eriti vanad ja hinnatud trükised sai Viljandi Muuseum oma kogude täienduseks.

Leonhard Niilus korraldas lugejaküsitluse, millal soovitakse raamatukogu lahtisena näha. Selle tulemusena oli raamatukogu avatud kahes vahetuses, hommikul mõned tunnid – siis käisid inimesed poes ja meiereis ning külastasid raamatukogugi. Õhtupoolikuti oli raamatukogu avatud kella 15 – 21-ni. (*Ibid*, lk 31) Kõigest hoolimata olid inimesed visad raamatukogu külastama, ei oldud enam harjunud. Vähehaaval hakkas siiski asi elavnema, sellele aitas kaasa L. Niiluse oskuslik ja püsiv raamatupropaganda. Ta oli väga hea suhtleja.

Nagu teisteski Halliste valla raamatukogudes, ei jäänud Niilus ootama, millal lugejad raamatukogusse tulevad, vaid läks ise raamatutega nende töökohtadesse. Näiteks üritustel Kalvre villaveskis istusid töölisel villakottidel ja kuulasid huviga (Niilus, Murdla 1983, lk 24). Tänuks kutsuti L. Niilust tagasi esinema. Nii toimusid raamatu arutelud, vaidlusõhtud ja poliitilised loengud.

Raamatute tundmaõppimiseks kasutas raamatukoguhoidja kõiki raamatute tundmaõppimise meetodeid. Jälgis pidevalt perioodikas avaldatud uute teoste retsensioone ja tutvus põgusalt „Raamatukroonikaga“ ning „Artiklite ja retsensioonide kroonikaga“ (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 81, lk 16).

1960. aastaks oli osa raamatuid juba avariilitele paigutatud (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 81, lk 21). Avariilite vähesuse tõttu polnud kõiki raamatuid võimalik sinna paigutada. Fond vastas lugejate vajadusele, kuid suurt puudust tunti piimandusalasest kirjandusest.

Raamatukogus peeti teatme-bibliograafilise töö arvestuse vihikut, kuhu märgiti kõik küsimused. Näiteks 1960. aastal tuli vastata 45 küsimusele (*Ibid*, lk 20).

Laste lugemise juhtimiseks olid valmistatud klassivälise lugemise vihikud: 1. – 4. klassini ja illustreeritud raamatukataloogid. Niilus koostas ka erinevaid bibliograafilisi nimestikke.

Raamatukogutöös olid suureks abiks nõukogu liikmed:

- esimees - Õisu Tehnoloogilise Piimandustehnikumi vene keele ja kirjanduse õpetaja Feliks Taal, kes esines ka kirjanduslikel üritustel lektorina;
- nõukogu liige M. Niidri, kes aitas kunstiliselt kujundada raamatunäitusi ja seinalehti;
- nõukogu liige – Õisu Võitööstuse meister A. Lehtaru, kes esines kirjanduslikel üritustel lektorina.

F. Taali ja A. Lehtarut on autasustatud Eesti NSV Kultuuriministeeriumi poolt rinnamärgiga „Raamatu propagandist“. (*Ibid*, lk 20)

Lugejate aktiivile korraldati kirjandusloolisi ekskursioone mitmetesse kirjandus- ja kultuuriloolistesse paikadesse.

24. mail 1962. aastal anti Õisu raamatukogule Eesti NSV Kultuuriministeeriumi ja Eesti NSV Ametühingute Nõukogu ühise otsusega eesrindliku raamatukogu nimetus. (Niilus 1983a)

Korralikuks teenindamiseks oli vajalik lugejate soovide igakülgne rahuldamine. Lugejatele oli avatud raamatute laenutamise järjekorra-raamat pealkirjaga „Minu lemmikraamat“. Nimetatud raamatu juures oli kõik läbi mõeldud: autor, pealkiri, sisu jaotus. Esimene sissekanne oli tehtud 30. jaanuaril 1962. aastal. Raamat leidis tihedat kasutamist – kolme aasta jooksul oli tehtud 825 sissekannet. Lugeja märkis raamatusse autori, pealkirja ja oma nime. Kui teos saabus raamatukogusse, teatati sellest soovijatele telefonitsi, kirjalikult või aktivisti kaudu. Kui lugeja kahe-kolme päeva jooksul ei tulnud teosele järgi, laenutati see järgmisele soovijale. Kui väga loetavaid eksemplare oli raamatukogus vähe, lühendati laenutähtaega ühe nädalani. Kui lugeja ei tagastanud raamatut õigeaks ajaks, kaotas ta õiguse edaspidi ennast lemmikraamatu järjekorda kirjutada. (Kivja 2004, lk 37-38) See distsiplineeris ka lugejaid: arendas kohusetunnet ja kinni pidama laenutähtaegadest. Lemmikraamatu pidamise plussiks oli kindlasti ka see, et ta andis teavet sellest, missugune teos on teatud perioodil aktuaalne ja enim loetavam. Näiteks 1965. a. aprillis olid nendeks H. Lee „Tappa laulurästast ...“, J. Brainei „Õnne tipul“, S. Rannamaa „Kasuema“, S. Masso „Toitlustamine ja korrastustööd“ jt (*Ibid*, lk 38).

1966. aastal langes mitmetes raamatukogudes lugejate ja laenutuste arv. Suurima lugejate arvu rajooni raamatukogudest suutis hoida Õisu raamatukogu. Lugejaid oli Õisu raamatukogus aasta

lõpuks 752 (Viljandi rajooni ... 1966). Laenutuste ja lugejate arvu vähenemise põhjusteks võib pidada seda, et raamatud saabusid raamatukogusse suure hilinemisega ja inimesed soetasid omale koju rohkem raamatuid. Mõnede raamatukogude, sh ka Õisu raamatukogu piirkonda kuuluvad pered olid lugejad neile lähemal asuvates raamatukogudes.

Suurt mõju avaldas laenutuste ja lugejate arvule raamatukogude ja selles asuvate teoste propageerimine, seda nii ajakirjanduses, teadete varal ja massiürituste kaudu. Väga hästi propageeris oma raamatukogu Õisu raamatukogu. Sageli kirjutati Õisu raamatukogu tööst ja tegevusest lugejatega ajakirjanduses. Artikleid ilmus ajalehtedes Rahva Hää!, Noorte Hää!, Tee Kommunismile, Sirp ja Vasar jt lehtedes. Raamatukogu propageerimiseks olid Õisus valmistatud trükitud teated. Aastaid ilmus raamatukogu seinaleht „Elav Sõna“, kus said ka lugejad oma luuleridasid ja arvamusi avaldada. Kaastööd tehti Eesti Raadiole.

1966. aastal sai Õisu raamatukogu Eesti NSV Kultuuriministeriumilt hea töö eest kingituseks grammofoni ja 19 heliplaati (Niilus, Murdla 1983, lk 25).

Raamatukogu hiilgeaastad on tihedalt seotud Leonhard Niilusega. Kui pärast sõda (Niiluse tööle asumise algul) oli raamatukogul 1000 raamatut ja 200 lugejat, siis juubeliaastaks (1983. aastaks) oli raamatute arv kasvanud peaaegu kümnekordseks ja lugejaid oli neli korda rohkem (810). Kui keskmiselt oli vabariigis saadud piirkonna elanikest 38,7% lugejaid, siis Õisu rahvast käis oma raamatukogus 70,79%. lugejaid ja laenutusi oli Õisus peaaegu kolm korda rohkem kui Viljandi rajooni ja vabariigi maaraamatukogudes keskmiselt. (Tavaste 1983)

1982. aastal laenutati 810 lugejale 17064 raamatut, brošüüri ja ajakirja. Fondis oli 10 000 köidet, mis rahuldab üsnagi nõudliku lugeja vajadused. (Niilus 1983a)

Leonhard Niilus uuris ümbruskonna ajalugu. 1982. aastal ilmus kodulooline raamat „Õisu“ (1991. a. ilmus korduustrükk). Aastaid tutvustas ta tehnikumi õpilastele, õpilasmalevlastele ja Õisut külastanud ekskursioonidele oma kodukoha minevikku, olevikku ja tulevikku.

Leonard Niilust on autasustatud mitmeti:

- Juba 1948. aastal anti L. Niilusele rinnamärk „Kultuuritöö eesrindlane“. 1962. aastal pälvis ta Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetuse. (Niilus, Murdla 1983, lk 25)

- 1950. aastal Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga – L. Niilus pidas seda tunnustust eriti kalliks, sest see oli tollel ajal väga kõrge autasu. Selline aunimetus oli samal aastal alles loodud ja L. Niilus oli üks kolmest esimesest vabariigis ja samas esimene raamatukoguhoidja, kes selle tunnustuse osaliseks sai (Kivja 2004, lk 42);
- Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Kultuurhariduslike Asutuste Komitee esimehe aukirjaga;
- Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga;
- 1957. aastal Eesti NSV Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühingu tänukirjaga;
- 1958. aastal Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga;
- 1959. aastal Eesti NSV Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühingu aukirjaga. (ViljMa, f 300, n 1, s-ü 81, lk 22)
- 1980. aastal autasustati Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga Õisu raamatukogu vanemraamatukoguhoidjat Leonhard Niilust ja määrati talle rahaline preemia 50 rubla. (ViljMa, f 587, n 1, s-ü 628, lk 54)

1989. aastast asus Õisu raamatukogusse tööle värskest Viljandi Kultuurikooli lõpetanud Piia Pärn. Piia jätkas küll traditsiooniliste raamatukoguüritustega, kuid sellisel tasemel, nagu seda oli teinud Niilus, ta ei suutnud.

2.7.2. Raamatukoguüritused Õisu raamatukogus

Raamatukogutöös olid peamiseks lugejateenindus ja raamatukoguüritused. Niiluse ajal hakati korrapäraselt korraldama kirjandusüritusi, kohtumisi kirjanikega ning teoste arutelusid. Vestlused ja bibliograafilised ülevaated viidi nelja seina vahelt välja otse töökohtadele. Kõige levinumaks töövormiks said kirjandusõhtud. Niilus kasutas mitmeid vahendeid, et üritus oleks huvitav. Üks käepärasem vahend oli epidioskoop (Lehekülgi Õisu minevikust), millega näidati ülesvõtteid paikadest, mis olid mingil viisil seotud kirjanikega või tema teoste kangelastega. Väga palju kasutati illustratiivset materjali: pilte, raamatuid, perioodilisi väljaandeid, fotosid ja albumeid. Kui korraldati kirjandusõhtu kirjanik August Kitzbergi elu ja loomingu tutvustamiseks, oli kohale palutud Mogri Märdi prototüüp Märt Ergi sugulane Ants Ergi (*Ibid*).

Ta jutustas palju huvitavat sellest ajast, kui elasid „Kauka jumala“ kangelased. Kirjandusõhtutel korraldati ka viktoriine ja edukamad lahendajad said preemiaks mõne raamatu.

Omalaadseks ürituseks olid kirjandushommikud. L. Niilus hakkas kirjandushommikuid läbi viima juba siis, kui ta raamatukogusse tööle tuli. Kirjandushommikuid tehti töökohtades. Kõige sagedamini tehti neid Õisu Võitööstuses ja selle juustutsehhis. Töökohtades korraldatud ürituste eelis oli see, et enamus inimesi olid kohal. Kirjandushommikutel olid kavas loengud ja ei puudunud ka kunstiline osa – pildimaterjal, näitlikud vahendid. Kirjandushommikutele kaasa võetud raamatud läksid kohe lugejate kätte.

Õisu raamatukogu omapäraks oli kindlasti see, et ükski maaraamatukogu polnud suutnud kutsuda nii palju külalisesinejaid – tuntud kirjanikke, teadlasi ja kultuuritegelasi – oma rahvaga kohtuma, kui seda tehti Õisus.

Kuna L. Niilus oli väga hea suhtleja, läks inimestega kontakti saavutamine kergelt. Ta alustas kirjanikega kirjavahetust (L. Niiluse kirjavahetus on säilinud ja asub ka Õisu raamatukogus), kui soovis Õissu kirjanikke külla kutsuda. L. Niilus hoidis end pidevalt kursis, kus keegi kirjanik parajasti esineb või reisib, et oleks parem võimalus Õisust läbi astuda (Kivja 2004, lk 33). Ta oli pidevas kontaktis Kirjanike Liiduga, sealt sai ta kirjanike aadressid ja telefoninumbrid.

Õisu raamatukogu külaliseks on olnud ligi 50 eesti kirjaniku, nende hulgas Ralf Parve, Paul Kuusberg, Egon Rannet, Einar Maasik, Aadu Hint, Villem Gross, Aimée ja Vladimir Beekman, Ülo ja Jüri Tuulik, Jaan Rannap, Debora Vaarandi, Luise Vaher, Ellen Niit, Jaan Kross, Robert Vaidlo, Nikolai Baturin, Vello Lattik jt. (Niilus, Murdla 1983, lk 26; Kivja 2004, lk 36) Leonhard Niilus pidas oma kohustuseks anda autoritele ka nende lugejate arvamusi, kes kohtumistele ei saanud tulla. Külalisteks ei olnud ainult kirjanikud vaid ka kunstnikud, teadlased jt huvitavad persoonid. Külalisi tänati alati lilleõiega ja tugeva aplausiga. Paljud kirjanikud külastasid Õisu rahvast mitu korda. Enamasti olid need, keda publik ise tagasi kutsus.

Kohtumised kirjanikega olid alati oodatud. Kohtumisõhtute eel püüdsid lugejad võimalikult põhjalikult tutvuda kirjaniku loominguga, et siis oma arvamusi avaldada. Kontakt kirjaniku ja lugeja vahel oli äärmiselt vajalik. Seda püüti süvendada ja säilitada lugejate konverentsidega. Sageli paluti kirjanikku osa võtma konverentsist, kus tuli arutlusele tema teos. Traditsiooniks

kujunes igal aastal lugejate konverents raamatukogu eelmise aasta töö arutamiseks. Lugejad said teha ettepanekuid, mida püüti edaspidises töös arvestada.

Põhjusi, mis otsekui sundisid üritusi tegema, oli mitmeid: tihedas Õisu asulas oli rahval õhtuti igav; rahvas võttis üritustest aktiivselt osa; kohapealne seltskondlik elu oli aktiivne, sest rahvas soovis kuulata loenguid ja käia pikkadel sügis- ja talveõhtutel koos. Nii oldi paljude aastakümnedite jooksul harjutud (enne sõda tegutsesid kohapeal ju elujõuline näitering, puhkpilliorkester ning naistele ja meestele korraldati mitmesuguseid kursusi). Rahvas tahtis tegutseda ja selleks tuli luua ka võimalused. L. Niilus oli teadlik, kui hästi mõjub inimesele kiitus ja tänu ning edu ei jäänud tulemata.

L. Niilus pani rõhku rohkem suulistele üritustele, sest seal oli vahetu kontakt inimestega. Raamatunäitused, näitlik agitatsioon jäid tahaplaanile. Ta tegi seda teadlikult, sest tema arvates mõjusid suulised vormid kirjanduse propageerimisel paremini. L. Niilus pidas oluliseks, et üritused on suunatud kindlale lugejagrupile, sest pakkudes kõigile korraga tõi vähe tulu. Ta soovitas lugejad grupeerida noored ja vanad, õpilased, töölised, teenistujad. Koolides soovitas ta raamatuid tutvustada klasside kaupa.

Väga tõhusaks raamatute tutvustamise vormiks olid bibliograafilised ülevaated. Neid viidi läbi mitte ainult raamatukogus vaid ka töökohtades. Ürituste huvitavamaks tegemiseks kasutati skeeme, kaarte, raamatuid jne. Vestlusi viidi samuti läbi peamiselt töökohtades, kuhu oli hea kaasa võtta näitlikud materjalid.

60-ndail aastail korraldas Õisu raamatukogu ühiskondlike raamatukoguhoidjate kaheaastasi kursusi, milles osalesid tehnikumi nooremate kursuste ja Halliste 8-klassilise Kooli vanemate klasside õpilased. (Niilus, Murdla 1983, lk 24)

Edukale tööle on kindlasti kaasa aidanud Õisu tehnikumi juhtkonna ja õpilaspere aktiivne osavõtt raamatukogu ettevõtmistest ning mõistev suhtumine oma kultuurikoldeesse.

Õisu raamatukogu tähistas 1983. aasta 4. juunil pidulikult 100. aastapäeva. Avasõnad lausus Halliste Küla RSN Täitevkomitee esimees Väino Kangur. Ülevaate raamatukogu tegevusest saja aasta jooksul oli raamatukogu juhatajalt Leonhard Niiluselt. Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Eesti

NSV Riikliku Raamatukogu teadusosakonna juhataja Kalju Oja peatus põgusalt Eestimaa kultuurilool ja Õisu raamatukogu osal selles. August Tikko meenutas neid kaugeid päevi, millal tema oli tegev raamatukogu aktivistina ja laenutajana. (Niilus 1983c) Sisuka kontserdi andsid Viljandi linnkapell ja Õisu kultuurimaja naisansambel. Esinesid Ülemõisa Algkooli õpilased ja õpetajad. Üles oli seatud suur raamatunäitus, kus eksponeeriti ka sada aastat tagasi fondis olnud raamatuid. Õisu raamatukogu juubelist kirjutati mitmetes lehtedes: Viljandi rajoonilehes Tee Kommunismile, Sirp ja Vasar, Edasi ning Kodumaa. (Lehekülgi Õisu minevikust)

3. HALLISTE VALLA RAAMATUKOGUD TAASISEISESVUNUD EESTIS AASTANI 2005

3.1. Rahvaraamatukogude roll ja areng infoühiskonnas

Eesti rahvaraamatukogude areng on taasiseseisvunud Eestis olnud lahutamatult seotud muutustega meie ühiskonnas. Raamatukogud vabanesid ideoloogilisest survest ja asusid täitma oma sotsiaalseid, kultuurilisi ja informatsioonilisi ülesandeid. Raamatukogutöö on muutunud mitmekesisemaks, koostööd tehakse kirikute, seltside ja ühingutega, raamatukogudes või nende juures tegutsesid ringid ja klubid. Võeti vastu väliskülalisi, Eesti raamatukoguhoidjad käisid ise välismaal ja edendasid raamatukogudevahelist koostööd. See kõik on andnud raamatukoguhoidjatele suure loominguks impulsi tänapäeva nõuetele vastavaks lugejateeninduseks.

Vast kõige enam mõjutasid raamatukogunduse olukorda ja arengut järgmised tegurid:

- Eesti Vabariigi põhiseadusele tuginev informatsiooni leviku vabadus;
- 1992. – 1993. aasta haldusreform, mille käigus munitsipaliseeriti rahvaraamatukogud;
- sõltumatu meedia teke, mis avardas informatsiooni valiku võimalusi ja sellele juurdepääsu;
- kirjastusturu muutused; kirjastuste erastamine ja arvukate uute kirjastuste teke; väljaannete nimetuste märkimisväärne suurenemine ja tiraažide vähenemine; trükiste hind tõusis kiiresti, mis jättis paljud senised raamatusõbrad ilma võimalustest täiendada oma koduraamatukogusid;
- arvuti- ja telekommunikatsioonituru muutumine dünaamilisemaks, mis toetas küll raamatukogude arengut, kuid tekitas ka ebavõrdset konkurentsi.

(Raamatukogud ... 2002, lk 10)

Raamatukogud asusid taandama ebavõrdsust informikaste- ja vaeste vahel, pakkudes vaba ja tasuta juurdepääsu informatsioonile. Raamatukogude kaudu rakendus üks peamisi inimõigusi – õigus olla informeeritud.

Rahvaraamatukogude kui kohalike info- ja kultuurikeskuste roll muutus kiiresti väga tähtsaks. Rahvaraamatukogud muutusid enamiku valdade ja linnade infrastruktuuri väljaarendamisel peagi keskseteks asutusteks.

Esimese raamatukoguseadusena võeti 1992. aasta 22. aprillil, kui puudusid igasugused omavalitsuste korraldust, vara, omandit jms valdkondi reguleerivad seadused, vastu rahvaraamatukogu seadus, mis jäi mitmeks aastaks ainsaks õigusaktiks kultuurivaldkonnas (*Ibid* lk 11). See seadus aitas oluliselt kaasa rahvaraamatukogudevõrgu säilitamisele ja arengule. 1998. aastal võttis Riigikogu vastu uue rahvaraamatukogu seaduse, mis sätestas rahvaraamatukogu tegevuse eesmärgi ning kogude, teenuste, juhtimise ja finantseerimise korralduse põhimõtted teel infoühiskonda. 4. märtsil 1999. aastal kinnitati Kultuuriministri määrusega nr 11 rahvaraamatukoguhoidjakutset nõudvate ametikohtade loetelu, rahvaraamatukoguhoidjatele esitatavad kutsenõuded ja raamatukoguhoidjate kutseeksami sooritamise kord (*Ibid*, lk 186).

Esimesed iseseisvusaastad olid omavalitsustele ja nende halduses olevatele raamatukogudele keerulised. Tekkisid eelarve-, palga- ning töö juhtimise ja hindamise probleemid. Aeg on näidanud, et raamatukogud said oma ülesannetega edukalt hakkama. Nende roll info-, kultuuri- ja hariduse vahendajana muutus iga päevaga tähtsamaks. Paljud raamatukogutöötajad olid kaasatud valla elu juhtimisse, nad osalesid arengukavade koostamisel ja olid valitud valla volikogusse või võtsid osa komisjonide tööst. Halliste vallas on arengukavade koostamisel osalenud Rimmu, Uue-Kariste ja Halliste raamatukogude juhatajad.

Lisaks rahvaraamatukogude traditsioonilistele ülesannetele avati raamatukoguruumes avalikud internetipunktid (AIP-id). Halliste valla raamatukogud ei erinenud selles suhtes paljudest teistest rahvaraamatukogudest. 2005. aastaks olid kõigis valla raamatukogudes AIP-id. Lisaks tegutsesid paljudes eesti raamatukogude ruumes teabetoad, seltsid, ringid ja klubid; korraldati kirjandusüritusi ja koolitusi ning täideti omavalitsuse antud ülesandeid.

Paljudes külates oli tihti raamatukogu ainsaks kultuuriasutuseks ja raamatukoguhoidja ainsaks kultuuri alalhoidjaks ja edendajaks. Raamatukogude juures ja sageli ka raamatukogutöötaja eestvedamisel tegutsesid seltsid ja huviringid. Raamatukogutöötaja osales kohalike kultuuriürituste korraldamisel. Halliste vallas oli Rimmu raamatukogu siinkohal heaks näiteks. Raamatukogu juures oli rahvatuba, siin tegutses kohalik naisselts ja korraldati mitmesuguseid üritusi.

Rahvaraamatukogude kolimine oli viimase kümnendi märksõna (*Ibid*, lk 42). Paljud raamatukogud said omale moodsalt renoveeritud ruumid ja ehitati lausa uusi hooneid spetsiaalselt raamatukogude jaoks. Halliste valla raamatukogud peale Õisu raamatukogu on samuti kõik omale uued remonditud ruumid saanud.

Rajoonide keskraamatukogudest said 1990-ndate alguses maakonnaraamatukogud. Rahvaraamatukogu seadus sätestas, et maakonnaraamatukogu koordineerib maakonna raamatukoguteenindust. (*Ibid*, lk 42) Viljandi maakonnas täitis maakonnaraamatukogu funktsiooni Viljandi Linnaraamatukogu. Maakonnaraamatukogu korraldas maakonna ja linnaraamatukoguhoidjate erialast nõustamist ja täiendkoolitust. 2001-2002. aastani korraldati Viljandi maakonna raamatukogutöötajatele 160-tunnine täiendkoolitus Viljandi Kultuurikolledžis. Kursusel osales 37 Viljandi maakonna raamatukogutöötajat (Maakonna raamatukogude tööaruanne 2001, lk 8), sh ka Halliste raamatukogu juhataja Sirle Tellis ja Uue-Kariste raamatukogu juhataja Anne Järvis. Viljandi maakonnas korraldati maakonnaraamatukogudele korra kuus seminare, kuhu oli kutsutud huvitavatel teemadel esinema mitmeid lektoreid ja kus kirjastused käisid tutvustamas oma uusi ilmuvaid raamatuid. Lisaks külastati teisi maakonnaraamatukogusid ja teiste maakondade raamatukogusid. 2001. aastal käisid Viljandi Linna- ja maakonna raamatukogude töötajad 3-päevasel õppesõidul Soomes (*Ibid*, lk 9). Sõidu eesmärgiks oli tutvuda sealsete küla- ja linnaraamatukogude tööde-tegemistega. Külastati Porvoo, Pornainen, Liljendali, Loviisa, Helsingi Itäkeskuse ja Viikki raamatukogusid (*Ibid*, lk 9). Sõit sai teoks koostööna Porvoo raamatukoguga. Reisilt saadi uusi mõtteid, kogemusi ja nähti, kuidas elavad meie naaberriigi raamatukogud. Oli, mille üle sai tõmmata võrdlusjooni oma raamatukogudega.

23. aprillist 2000 kuni 23. aprillini 2001 tähistati kõikjal Eestis Raamatu Aastat. Raamatuaastal oli mitmeid üritusi, millest võtsid osa ka Halliste valla raamatukogutöötajad. Näiteks külastasid Viljandi maakonna raamatukogud Tartus suurnäitust „Eesti Raamat 1525 – 1944“. Samas külastati Tartu Linnaraamatukogu. Käidi rahvusvahelisel köitekunstinäitusel „Scripta manet II“ Tallinna Kunstihoones ning külastati Kadrioru ja Mikkeli kunstimuuseumeid (Maakonna raamatukogude aastaaruanne 2000, lk 6).

Raamatukoguhoidjad pidid väga kiiresti kohanema uute tingimustega, ennast pidevalt täiendama ja ümber õppima. Keskkond, milles raamatukogud tegutsevad, on väga palju muutunud. Raamatukogutöötajal tuli senisest rohkem tegeleda lugejate sotsiaalprobleemidega, pidi neid ära kuulama ja nende pingeid maandama.

5. - 9. augustis 1991. aastal toimus maaraamatukoguhoidjate esimene seminarlaager Värskas, mille korraldamise algatajaks oli maaraamatukogude toimikond (Raamatukogud ... 2002, lk 135). Sellest ajast on maaraamatukoguhoidjate seminarlaagreid korraldatud Eesti erinevates paikades igal aastal, millest on osa võtnud ka Halliste valla raamatukoguhoidjad.

Igal aastal oktoobrikuus toimusid erineva juhtlausega raamatukogupäevad. Nendest võtsid osa ka Halliste valla raamatukogutöötajad.

Lugejateenindus on aastast-aastasse intensiivistunud. 1992. aastast on suurenenud laenutuste ja külastuste arv ning 1994. aastast lugejate arv (*Ibid*, lk 43). Üheks põhjuseks võis olla raamatute ja perioodika kallinemine. Raamatukogusid külastati rohkem ka seetõttu, et raamatukogud ei saanud raamatute kallinemise tõttu omale lubada osta mitut eksemplari. Vähesel eksemplaarsuse tõttu on laenutähtajad lühemaks muutunud ja korraga laenutatavate raamatute arvu on piiratud. Halliste valla raamatukogudes kehtiv põhimäärus lubas laenutada korraga kuni viis eksemplari, sh uudiskirjandust kuni kaks eksemplari. Teatmeteoseid ja kallimaid raamatuid oli võimalik ainult kohapeal kasutada. See omakorda tõi lugeja tihedamini raamatukokku.

Eelkooliealised külastasid raamatukogu koos vanematega. Kui vanematel oli huvi raamatute ja lugemise vastu, siis ka väike koolieelik otsis riiulist endale midagi, mida ise oldi suuteline lugema või mida lapsevanem ette luges. Raamatukogutöötajal suurenes teabetöö maht lasteteeninduses, sest juba algkooliõpilased vajasisid palju materjali referaatide jaoks (*Ibid*, lk 45).

Laste lugemus oli kahjuks nigel. Laste elus konkureerisid lugemisega nii teleseriaalid kui ka Internetis surfamine (*Ibid*, lk 45). Põhiliselt otsiti teavikuid mõne referaadi jaoks ja laenutati koolis nn kohustuslikku ehk tänapäevase termini järgi soovituslikku kirjandust. Oli muidugi lapsi, kes lugesid ka huvist ajendatuna, näiteks sellised raamatud nagu Harry Potter ja Berti lood olid pidevalt nõudluses (Maakonna raamatukogude tööaruanne 2001, lk 13).

Enamik maaraamatukogudest said komplekteerimisraha vähesuse tõttu osta teavikuid vaid ühes eksemplaris. Teatmekirjandus oli ainult kohalkasutuseks. Raamatukogud pöörasid tähelepanu kogude sisulisele puhastamisele – sisult aegunud ja liigsed eksemplarid kanti maha ja anti üle Eesti Hoiuraamatukogule. Üheksakümnendate keskpaigast alates mindi raamatukogudes üle uuele liigitussüsteemile UDK (universaalne detsimaalklassifikatsioon). Vähehaaval on ka Halliste valla raamatukogud üle läinud uuele liigitussüsteemile. See oli väga aeganõudev, sest raamatukogus, kus oli ainult üks töötaja, tuli tegeleda paljude erinevate töölõikudega. Maakonna- ja linnaraamatukogudes olid iga töölõigu jaoks omad spetsialistid.

Maakonnaraamatukogude ja linnade keskraamatukogude komplekteerimisosakonnad vahendasid komplekteerimisinformatsiooni ning hankisid küla-, valla- ja vallasiseste linnade raamatukogudele ning linnade haru- ja lasteraamatukogudele teavikuid, koostasid teavikute elektronkataloogi ja töötlesid neid raamatukogunduslikult. (Raamatukogud ... 2002, lk 48) Viljandi Linnaraamatukogu saatis uudiskirjanduse tellimisnimekirjad maakonna raamatukogudele. Iga raamatukogu tegi sealt oma valiku vastavalt konkreetse raamatukogu lugejate huve arvestades ja raamatukogu ressurssidele tuginedes ning andis oma soovist teada Viljandi Linnaraamatukogule. Keskkogu tegi omakorda koondtellimuse teavikute müüjale. Komplekteerimisosakond sisestas teavikud elektronkataloogi, milleks on Viljandi maakonnas veebipõhine Urram ja külaraamatukogudel jäi üle sinna sisestada teavikute vöotkoodid, inventari numbrid ja liigid.

Suurematest annetustest väärrib märkimist Eesti Raamatu Aasta raames Vabariigi Valitsuse poolt ca 700 kroonine kingitus igale raamatukogule (Maakonna raamatukogude tööaruanne 2001, lk 10). Siinjuures sai iga raamatukogu selle summa eest ise valiku teha, milliseid raamatuid just konkreetne raamatukogu sooviks ja vajada võiks. Väikestele külaraamatukogudele oli selline kingitus suureks abiks. Nii mõnigi sai omale riulisse sellise raamatu, mille ostmiseks nappis raha.

1996. aastal alustati Eesti rahvaraamatukogude automatiseerimise programmi, mille esimeses järgus varustati arvutite ja tarkvaraga maakonnaraamatukogud ja linnade keskraamatukogud (Raamatukogud ... 2002, lk 50). Tarkvara, mis installeeriti, oli Soome toode Kirjasto 3000. 2000. aastal selgus, et Kirjasto 3000't ei arendata edasi (*Ibid*, lk 52). Programmi miinuseks oli see, et see polnud veebipõhine. Firma Urania alustas Eesti oma raamatukogutarkvara loomist. 2001. aastal testiti seda programmi Tartu maakonnaraamatukogu ülesandeid täitvas Kõrveküla Raamatukogus ja Põlva Keskraamatukogus (*Ibid*, lk 52). Urram oli Kultuuriministeeriumi, Vaata Maailma ja Urania COM koostöös loodud veebipõhine süsteem, mille abil oli lugejal võimalik paljude Eesti rahvaraamatukogude teenuseid kasutada ka Interneti teel (Urram 2006). Viljandi maakonna raamatukogud ühinesid Urramiga 2002. aastal. 2005. aastaks olid Urramiga liitunud ka Halliste ja Uue-Kariste raamatukogud.

Rahvaraamatukogude internetiseerimine sai alguse juba 1996. aastal, mil Avatud Eesti Fond toetas avalike Interneti-punktide avamist raamatukogudes (*Ibid*, lk 52-53). Küla-, valla-, alevi- ja lasteraamatukogudes alustati infosüsteemide juurutamist 1998. aastal (Veskus, Liiv 2000, lk 6). 1999. aastal käivitus Riigikantselei infosüsteemide osakonna (RISO), Eesti Informaatikakeskuse (EIK) ja kõigi maavalitsuste ühisprojektina KülaTee, mille prioriteediks seati kõigi omavalitsuste varustamine interneti püsiühendustega, et need saaksid pakkuda riiklikke teenuseid, kasutada registreid ja andmebaase (*Ibid*, lk 6). Samas toetati vaid raamatukogusid, kelle omavalitsus kandis püsiühenduse loomise kulu. Kahjuks 2000. aastaks polnud lahendatud avaliku teabe seaduse eelnõus formuleeritud eesmärki: tagada igale Eesti elanikule vaba juurdepääs informatsioonile (*Ibid*, lk 6). Kolmikliidu (1999. - 2002. aastani oli kolmikliiduks Eesti Reformierakond, Isamaaliit ja Mõõdukad (Eesti Vabariigi Valitsus 2006)) koalitsioonileppes lubati kogu Eesti katta internetipunktide võrguga. Nende kõige loogilisemaks asukohaks olid rahvaraamatukogud: kogu riik oli nendega üsna ühtlaselt kaetud, need on pikka aega olnud kohalikeks kultuurikeskusteks ning pidanud vapralt vastu kõigis poliitilistes tõmbetuultes. (Veskus, Liiv 2000, lk 6) Vabariigi Valitsuse reservfondist eraldati rahvaraamatukogude internetiseerimiseks 2,8 mln krooni. (Raamatukogud ... 2002, lk 52-53)

3.2. Muutused Halliste vallas

Halliste vald asub Viljandi maakonna lõunaservas. Naabriteks on Abja, Karksi, Paistu, Pärsti ja Kõpu vald ning Pärnu maakonna Saarde vald. Valla territoorium on 266,4 km². Vald koosneb 26-st territoriaalsest üksusest, millest 24 on külad ja 2 alevikud: Halliste alevik ja Õisu alevik.

1991. aasta 1. jaanuarist läksid raamatukogud kohalike külanõukogude alluvusse. Külanõukogudest said vallad. Halliste vald oli Viljandi maakonnas esimene omavalitsus, millele anti 11. septembril 1991. aastal valla staatus (Raave 2002, lk 137). Eesti taasiseseisvumisega likvideeriti sovhoosid ja kolhoosid. Nende asemele moodustati mitmesugused aktsiaseltsid ja firmad. Mitmed elanikud proovisid äritegevusega elatist teenida ja peret ülal pidada. Kuid alati ei läinud kõik nii nagu planeeriti. Äritegevus ei tasunud ära ning firmade eluiga jäi lühikeseks. See põhjustas tööpuudust, mistõttu paljud elanikud olid sunnitud tööd otsima kaugemalt. Selle tagajärjeks oli elanikkonna vähenemine, sest maalt koliti ära perede kaupa. Põhiliseks (suurimaks) tööandjaks vallas sai vallavalitsus oma allasutustega. Vaatamata vahepealsele mõõnale alustasid 1995. aastast vallas tegevust mitu erakapitalil põhinevat uut aktsiaseltsi (Kangur 1996, lk 2). Elanikkonna vähenemine jätkus ja see avaldas suurt mõju ka raamatukogudele. Raamatukogusid pidas üleval vallavalitsus. Teavikute soetamiseks said raamatukogud ka riigilt toetust. See toetus sõltus aga raamatukogude teeninduspiirkonna elanike arvust. Seega riigipoolne toetus järjest vähenes. Sellele vastupidiselt raamatute ja perioodika hinnad pidevalt tõusid. Seetõttu pole saanud raamatukogud omale lubada osta kõiki teavikuid, mida sooviti ja millest puudust tunti.

Vaatamata finantsressursside piiratusele pole vald ühtegi allasutust sulgenud. Küll aga suleti 2000. aastal seoses uue Halliste Põhikooli avamisega Ülemõisa Algkool. 2005. aastal suleti seoses õpilaste arvu vähenemisega (2005. aasta sügiseks oleks kooli jäänud kolm õpilast) Vana-Kariste Algkool. Kuna kool tegutses ka kohaliku kultuurikeskusena, ei jäänud Vana-Kariste Algkooli hoone tühjaks, see nimetati ümber Vana-Kariste Seltsimajaks. Vana-Kariste seltsimajas teenindasid kohalikke külaelanikke arst, apteek, kohaliku rahvaga kohtusid vallajuhid ja vallaametnikud.

Valla allasutused, sh ka raamatukogud on saanud kaasa rääkida oma asutuse eelarve koostamisel. Nii said raamatukogud omale paika panna majandamiskulud. Personalikulud määras vallavolikogu. Kuna raamatukogude eelarved on olnud võrreldes teiste valla allasutustega kõige väiksemad, siis on raamatukogude soovidele alati vastu tulnud.

Tähelepanuväärne oli see, et Halliste vallas oli taas hakanud arenema seltsielu. Loodi külaseltse ja naisseltse. Selle poolest paistis vald silma kogu Viljandimaal. (Tiideberg 2002, lk 43) Seltsidesse oli koondunud külade kõige aktiivsemad elanikud. Üheskoos korraldati pereüritusi, spordipäevi, väljasõite Eestimaa kaunitesse paikadesse, puhkeõhtuid, tähistati rahvakalendri tähtpäevi ning käidi teatris ja tegeldi taidlusega. Seltsi liikmed ei tulnud kokku mitte ainult meelt lahutama, vaid ühiselt korraldati heakorralgaid, kuulati ka teadmisi pakkuvaid loenguid ja kirjutati projekte ürituste rahastamiseks.

1996. aastal toimusid kohaliku omavalitsuse volikogu valimised. Uus valla volikogu tegi vallas tutvumissõidu, mille eesmärgiks oli saada ülevaade valla allasutustest. Raamatukogusid külastades selgus tõsiasi, et raamatukogud olid kõige väiksema eelarvega allasutused ja kõige vähem nõudlikumad. Raamatukogude olukord polnud kiita. Kõikide raamatukogude ühiseks probleemiks olid ruumipuudus ja kasinad töötingimused.

2000. aastal kinnitas valla volikogu Halliste valla raamatukogude põhimääruse. Kõik vallavalitsuse ja volikogu määrused ja otsused olid elanikele kättesaadavad kõikides valla raamatukogudes.

3.3. Halliste raamatukogud

3.3.1. Halliste Raamatukogu

1991. aasta suursündmuseks oli 21. detsembril Halliste kiriku pühitsemine. Kirik kinkis raamatukogule teoloogilist kirjandust ja raamatu “Suur Piibel”, millest oli raamatukogus üles

seatud raamatuväljapanek. Seda käidi arvukalt uudistamas ja see meelitas raamatukogusse rohkem lugejaid. Ega siis ei sobinud raamatukogust tühjade kätega lahkuda. Lugejate, laenutuste ja külastajate arvud tõusid. Põhiliselt tunti huvi ilukirjanduse ja aianduse vastu. (Halliste raamatukogu kroonika, lk 18)

Halliste raamatukogu teeninduspiirkond hõlmab mitut küla: Halliste alevik, Kulla küla, Raja küla, Pornuse küla, Hõbemäe küla, Päigiste küla, Vabamatsi küla ja Vana-Kariste küla. Teeninduspiirkonna elanike arv on pidevalt langenud. Seda seoses sellega, et sovhoos likvideeriti (juba 1991. aastal), inimestel polnud kohapeal tööd ja mitmed suundusid mujale tööle.

1994. aastast oli raamatukogul kaks laenutuspunkti: Halliste Algkoolis, kus käidi laenutamas igal teisipäeval ja Vana-Kariste Algkoolis, kus laenutati kord kuus. 1998. aastal avati Hallistes uus ja kaunis põhikool. 2000. aastast on seal oma raamatukogu ja Halliste Raamatukogu ei pidanud vajalikuks, et põhikoolis on laenutuspunkt. 2006. aasta sügisel õpilaste vähesuse tõttu suleti Vana-Kariste Algkooli. Vana-Kariste küla elanikkond oli enamasti pensioniealised ja vanurid, kes enam raamatuid kehva silmanägemise tõttu ei lugenud. Kuna õpilased asusid õppima Abja Gümnaasiumisse, kasutasid nad kooliraamatukogu ja Abja raamatukogu teenust. Seetõttu likvideeriti Vana-Karistes Halliste raamatukogu laenutuspunkt.

Seoses valla moodustamisega tekkis omavalitsusel vajadus ruume juurde saada. Seetõttu oli omavalitsus huvitatud, et raamatukogu saaks uued ruumid. Samas olid ka raamatukogul ruumid kitsaks jäänud. Niisiis otsis kohalik omavalitsus võimalusi selle teostamiseks. (*Ibid*, lk 18) 1992. aastal sai raamatukogu omale uued ruumid Hallistes 12-korteriga elamu 4-toalisesse korterisse. Raamatukogu sai palju avaram. Sama aasta sügisest alustas raamatukogu ruumides kooskäämist rootsi keele kursuse, millest võtsid osa mitmed kohalikud inimesed. Kursust toetas Halliste kogudus, kellel olid sõprussuhted Rootsi, Soome ja Taani kogudustega. Rootsi keelt õpetas Halliste koguduse liige Lea Alp, kes oli Rootsis rootsi keelt ja religiooniõpetust õppinud.

1997. aastal lõpetati Halliste alevikus tsentraalkütmine. Ruumid olid külmad ja ainsaks kütteallikas olid kaks elektriradiaatorit. Olukord oli kurb, eriti talvisel perioodil, sest ruumid olid väga külmad. Näiteks põrandaid ei saanudki iga päev pesta, sest külmematel aegadel jäätus pestes põrand ära. Ruumidesse jäänud niiskuse tõttu said raamatud kannatada. Raamatute lehed hakkasid mitmetel raamatutel lakkima ja raamatukaaned lõid liimist lahti. Raamatukogutöötaja

viibis tihti tööl talvejopes ja kindad käes. Vajalik oleks olnud ehitada ahi ja remontida ruumid. Kuna raamatukogu asukoht polnud kõige parem, ei olnud vallavalitsusel plaanis sinna investeerida. 2002. aasta 21. augustil (Sõerd 2001, lk 1) kolis raamatukogu teise korterelamusse 4-toalisesse korterisse. Seal oli mõnda aega olnud valla sotsiaalkorter. Vanurid, kes seal elasid, paigutati vanadekodusse ja vallavalitsus andis korralikult remonditud ruumid raamatukogule. Raamatukogu ei saanud omaale põrandapinda juurde (raamatukogu peab ära mahtuma 73 m²-le), küll aga olid ruumid korralikumad ja palju soojemad. Probleemiks oli endiselt ruumipuudus. Kohapealseks lehe lugemiseks oli üks väike laud ja tool. Kahekesi ühel ajal polnud võimalik lehti lugeda, sest polnud ruumi.

Alates 1985. aastast oli raamatukogujuhatajaks Tiiu (Orle) Kõuts. 1990. aasta septembrist tuli raamatukogusse tööle värskest Viljandi Kultuurikooli raamatukogunduse eriala lõpetanud Sirle Tellis. 1998 – 2000. a. oli raamatukogus asendajana tööl Tiina Puks, kes nüüdseks on Halliste Põhikooli raamatukogutöötaja. (Halliste raamatukogu kroonika)

Nii nagu kõikjal Eestis oli ka Halliste raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arv vähenenud. Kui 1994. aastal oli piirkonnas 951 elanikku, siis 2005. aastal oli elanikke 790. Vaatamata elanikkonna vähenemisele on lugejate arv olnud üsna stabiilne: 1994. aastal oli 147 lugejat ja 2005. aastal oli lugejaid 151. (Halliste raamatukogu 1994. a. statistiline aruanne; Halliste raamatukogu 2005. a. statistiline aruanne) Suurem osa lugejatest olid kodused ja pensionärid. Põhiliselt loeti ilukirjandust, millest eelistati kergemasisulisi raamatuid. Tõusnud on laenutuste ja külastuste arv. Külastuste arvu suur tõus oli tingitud sellest, et perioodikat loeti ka kohapeal ja väga suurt kasutamist leidis avalik internetipunkt (AIP).

Võlglaste on olnud probleemiks paljudele raamatukogudele. Võlglastele saadeti meeldetuletusi ja tuletati nende võlgnevusi meelde telefoniteel. Võlglastega tuli tegeleda ka väljaspool raamatukogu, st ka juhuslikud kohtumised nendega on andnud positiivseid tulemusi. Siis oli lugejatega olemas otsene kontakt ja tagasiside.

Raamatute komplekteerimisel pandi rõhku teatmekirjandusele, laste- ja eesti kirjandusele. On püütud jälgida ilu- ja teabekirjanduse vahelist tasakaalu. Kuna enamus lugejatest soovisid lugeda kergemasisulisi juturaamatuid ja võimaluste piires neid ka soetati. Naislugejad lugesid meelsamini armastus- ja põnevusromaane ning meeslugejad laenutasid põnevus- ja

kriminaalromaane. Palju tunti huvi psühholoogia, käsitöö, aianduse, arstiteaduse, tehnika ja ajaloo vastu. Õpilastele oli suureks abiks referaatide tegemisel teatmekirjandus. Lapsi huvitasid sarjad Silmaring ja Tarkuseraamatud. Klassikavaramu on samuti leidnud omale palju lugejaid. Selles sarjas sooviti lugeda ka koolist antud soovituslikku kirjandust, sest raamatud olid suure kirjaga ja sisu oli lühendatud. Populaarsemateks kirjanikeks olid Edgar Valter ja Astrid Lindgren. Samas tundub, et lugemishuvi oli kahanenud ja põhiliselt loeti kohustuslikku kirjandust. Noortele meeldis lugeda noorsooromaane.

Infot uudiskirjanduse kohta leidis perioodikast, internetist ja Viljandi Linnaraamatukogu tellimisnimekirjadest, kus olid teavikute kohta väikesed lühitutvustused.

Eestis on suhteliselt hästi välja arenenud raamatukoguvõrk, mis on Eesti riigi informatsioonilise infrastruktuuri osa. 1998. aastal ühendati esimesed rahva- ja kooliraamatukogud, põhjuseks nii rahvaraamatukogude ületoomine koolimajadesse kui ka kohalike omavalitsuste rahaliste vahendite kokkuhoid (Raamatukogud ... 2002, lk 16). Ka Halliste raamatukogu ja kooli raamatukogu ühinemine oli volikogus kõne all. Kuna kool oli uus ja kaunis ning alevikus asuv raamatukogu oli kitsikuses ja töötingimused olid väga nigelad, oleks ühinenud raamatukogu koduks saanud koolimaja. Kooliraamatukogu pidi kindlasti asuma koolimajas või selle läheduses. Ühinemisele olid vastu nii kool kui ka raamatukogu. Selleks oli mitu põhjust: kool asus keskusest üle kilomeetri eemal; raamatukogusse sisenemiseks puudus eraldi sissepääs, mis oleks olnud vajalik, et lugejad saaksid raamatukogu külastada ka väljaspool koolitunde, kui koolimaja on suletud. Koolil aga puudusid selleks vajalikud ruumid kuhu oleks ka alevikus asuv raamatukogu kogu oma fondiga ära mahtunud. Õnneks on vald suutnud säilitada kõiki olemasolevaid valla raamatukogusid.

Koostööd tehti teiste valla raamatukogudega ja kohaliku põhikooli raamatukoguga. Halliste valla väiksemad Uue-Kariste ja Rimmu raamatukogud, ei saanud raha nappuses omale soetada kõiki raamatuid, mida sooviti. Halliste raamatukogu laenutas vajadusel valla väiksematele raamatukogudele oma fondist raamatuid. Kui sealsed lugejad olid need raamatud läbi lugenud, viidi nendele uus kogus raamatuid. Kui raamatukogus puudus raamat, mida lugeja soovis, siis raamatukogu kasutas raamatukogudevahelist laenutust (RVL-i) või tõi soovitud teaviku kliendile lähemalt - Viljandi Linnaraamatukogust. Põhikooli raamatukoguga arutati pidevalt, millist kirjandust kooliõpilastele vaja on, millist teost üks või teine raamatukogu tellib. Kui kohalikus

raamatukogus puudus raamat, mida oleks õpilastele vaja, siis kooliraamatukogu muretses selle omale.

Koostööd on tehtud ka Halliste kirikuga. 2001. aasta suvel toimus Halliste kirikus Grosside-Krosside suguvõsa kokkutulek ja siis paluti raamatukogul kirikusse üles panna raamatunäitus Villem Grossi ja Jaan Krossi loomingust (Halliste Raamatukogu aastaaruande struktuur 2001. a.). Samal suvel toimus Halliste kirikus teinegi samalaadne üritus - Rannapite päev, kuhu olid kohale kutsutud Halliste kihelkonnakooli kunagise juhataja Jaan Rannapi pojad muusikapedagoog professor Heino Rannap, tuntud lastekirjanik Jaan Rannap ning Heino poeg - muusik Rein Rannap. Rannapid meenutasid oma isa ja ema ning Hallistes veedetud lapsepõlve. Kohal olid ka nende pereliikmed, kes süütasid mälestusküünlad. Rein Rannap andis Halliste rahvale kontserti. Kirikusse oli välja pandud raamatunäitus, mis sisaldas infot Rannapite kohta ja lastekirjanik Jaan Rannapi looming. Lisaks raamatukogus leiduvale materjalile olid näitusele lisa toonud ka Rannapid ise.

Raamatukoguüritustest korraldati raamatuväljapanekuid ja lastele muinasjuttude ettelugemisi. Viimased toimusid kohalikus rahvamajas, sest raamatukogu ruumid polnud piisavalt ruumikad. Ettelugemistele järgnesid viktoriinid etteloetud muinasjuttude põhjal. Loomulikuks osaks olid ka raamatuväljapanekud vastavalt teemale, kas muinasjutu autori loomingust või selle maaga seonduv kirjandus.

Kuigi rahvaraamatukogude automatiseerimist alustati juba 1996. aastal, olid Halliste valla raamatukogud Viljandi maakonnas viimaste raamatukogude seas, mis said omale arvutid ja internetiühenduse. Halliste raamatukogu sai alles 1996. aastal omale lõpuks kauaoodatud telefoni. 2003. a. sai tänu vallale raamatukogu omale neli arvu, kolm olid lugejate kasutuses ja üks raamatukogujuhataja tarbeks. 2003. aasta 17. märtsist (Sõerd 2003, lk 2) asub raamatukogu ruumides AIP, mida aktiivselt kasutati (Halliste raamatukogu aastaaruande struktuur 2003. a.). OÜ Valvesilma ja Kultuuriministeeriumi poolt 2002. aastal sõlmitud hankelepingu järgi pidid internetiarvutid saama ka Halliste ja Uue-Kariste raamatukogud. Need jõudsid raamatukogusse 2004. aasta suvel. Neljale arvutile lisandus veel üks. 2004. aasta detsembris liitus Halliste raamatukogu veebipõhise elektronkataloogiga Urram ja 2005. aastast hakati sinna teavikuid sisestama (Halliste raamatukogu 2004. aasta aruanne). 2005. aastast on raamatukogus ja selle ümbruses ka traadita interneti (WiFi) levi (Halliste Raamatukogu aastaaruanne 2005. a.).

3.3.2. Halliste Põhikooli raamatukogu

Seoses põhikooli uue hoone valmimisega, tekkis koolil vajadus oma raamatukogu järele. Seda nägi ette ka Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus. Algkooli ajal paiknesid raamatud õpetajate toas. Nende hulgas oli lisaks õpikutele põhiliselt teatmekirjandus, mida õpetajad kasutasid lisamaterjalina tundide ettevalmistamiseks. Raamatukoguks seda nimetada ei saanud. Kuni põhikooli hoone valmimiseni paiknes seal Halliste raamatukogu laenutuspunkt.

Raamatukogu kasutada oli kaks väikest ruumi. Ühes ruumis asus õpikutekogu. Ehitati küll uus koolihoone aga ruumipuudus kimbutas siingi. Õpikuteruumi kasutas oma töökabinetina ka kooli majandusjuhataja. Teises ruumis toimus lugejate teenindamine ja seal paiknes kõik ülejäänud fond.

1999. aasta novembris ukсед avanud kooli raamatukogu sai sama aasta jõulukuul Halliste kirikult ligi tuhat nimetust Kanadas, USA-s, Rootsis ja Austraalias trükitud eesti kirjanike raamatuid (Sõerd 1999, lk 2). Endise Halliste kirikuõpetaja Kalev Raave sõnul sai kirik need raamatud ühelt lahkelt Austraalia eestlaselt, kelle juured on Mulgimaal. Lahke annetaja oli Austraalias ühe eestikeelse raamatukogu juhataja ja muretses sellepärast, et hinnalised raamatud kasutult seisma ei jääks, sest Austraalia eestlaskond aina kahaneb (Jõgi 2000). Proua Austraaliast oli kirikuga ühendust võtnud ja oma plaanist teatanud juba paar aastat varem kirja teel. Kirikuõpetaja meenutas veel, et tegelikult jõudsid raamatud kohale enne, kui saadetist selgitav kiri. "Seepärast olime tookord väga üllatunud, kui meile teatati, et Tartu raudteejaamas ootavad meid suured raamatukastid" (*Ibid*). Kirik otsustas need raamatud anda kooli kenasse raamatukokku, sest seal pidid need olema Kalev Raave ütlemist mööda Halliste elanikele paremini kättesaadavad (Sõerd 1999, lk 2).

1990.-ndate aastate lõpus teravdus tähelepanu kooliraamatukogudele kui õppeprotsessi vaieldamatult olulisele osale (Raamatukogud ... 2002, lk. 135). Seetõttu sisalduski kooliraamatukogu fond peale annetuste ja õpikute põhiliselt teatmekirjandust ja vajalikku soovituslikku lugemisvara. Seda suunda on hoidnud ka Õisu raamatukogu.

1. märtsil 2000. aastal asus kooli raamatukogusse tööle Tiina Puks. "Ta oli varem külaraamatukogus asendaja ja tuli meile tööd küsima," meenutas koolijuht Ene Staalfeldt. "Ütlesime, et võtame ametisse ainult koolitatud inimese". (Jõgi 2000) Tiina Puks lõpetas Viljandi Kultuurikolledži raamatukogunduse ja infoteaduse eriala 2003. aastal.

Tiina Puks meenutas, et kõike tuli alustada algusest. Raamatutel olid küll numbrid ja templid sees, inventariraamatust läbi kantud (paljud muidugi kandmata), kuid ühtegi raamatukaarti, ega kataloogikaarti ei olnud tehtud, ei olnud neid olemaski. Liigitustabeli ja kõik muu vajaliku pidi ise muretsema. Varem olid raamatud seisnud lihtsalt riiulil, igaüks võis oma äranägemise järgi neid sealt võtta. Väga raske oli õpetajaid harjutada raamatuid laenutama, selleks kulus umbes kaks aastat. (Puks 2006) Probleemiks oli seegi, et õpetajad võtsid raamatukogust mõne raamatu ja ei toonud seda tagasi, põhjendades, et neil läheb seda pidevalt vaja. Samas oli juhuseid, et need raamatud rändasid ühest klassist teise ja lõpuks leiti need juhuslikult üles. Õpilastel oli aga vaja sealt, nn „kadunud“ raamatutest leida referaatide jaoks materjali, meenutas raamatukogujuhataja.

Algul oli enamus kogust (just lasteraamatud) saadud annetuste teel. Kooli direktor lisas, et ka õpilased tõid kodust läbiloetud ja seisma jäänud lasteraamatuid kooli. Osa annetajaid on seni teadmata, sest raamatukastid olid lihtsalt kooli raamatukogu ukse taha toodud. Tiina Puks lisas, et käis ka ise üsna tihti kodudes sobivat kirjandust valimas. Väga häid raamatuid hangiti ka antikvariaadist, kus hinnad olid uutest teostest soodsamad.

Uusi teavikuid tellides lähtuti õpetajate soovist, raamatukogutöötaja üksi ei otsustanud. Teaveteavikute kohta saadi kirjastustest, mis saatsid reklaamlehti ja aineõpetajate kaudu, kes said kirju elektronpostiga. Kirjastused käisid ka kohapeal raamatuid reklaamimas ja müümas. Teavikute tellimine käis interneti teel. Raamatute hinnale lisandus saatekulu, aga kaup oli juba paari päevaga kohal. Riik maksas koolile kinni vaid õpikud ja valla finantseerida oli kooli raamatukogu uudiskirjandus. 2004/2005 õppeaasta lõpuks oli raamatuid 3669 ja õpikuid 2443 (*Ibid*).

Kirjanduse valik oli alevis paiknevast Halliste raamatukogust väga erinev. Põhiliselt oldi orienteeritud laste- ja noortekirjandusele, samuti teatmeteostele ja materjalidele, mida said

õpetajad tunni läbiviimisel kasutada. Head nõu on teavikute valikul saadud ka Viljandi Linnaraamatukogu korraldatud teabepäevadel. Tiina Puksi arvates võiks selliseid teabepäevi tihedamalt olla. Peale raamatute olid kooliraamatukogus veel CD-d, videofilmid (õppefilmid ja mängufilmid) ning lauamängud (*Ibid*).

Raamatukogusse olid tellitud ajakirjad Eesti Naine, Kodutohter, Pere ja Kodu, Kodu & Aed, Loodus, Eesti Loodus, Horisont, Haridus, Arvutimaailm, Tehnikamaailm ning lastele Täheke ja Stiina. Ajalehtedest olid kooliraamatukogus olemas Õpetajateleht, Eesti Päevaleht ja kohalik kihelkonnaleht Lõuna-Mulgimaa. Ajakirju ja teatmeteoseid välja ei laenutatud, sest neid võis õpetajatel mõnes tunnis vaja minna. (*Ibid*)

Kooliraamatukoguhoidjatel ei toimunud igakuiseid seminare nagu seda korraldati Viljandi maakonna rahvaraamatukogudele. Töökohustuste hulka kuulus ka tegelemine õpikute ja töövihikutega. Raamatukogutöötaja tellis need juba aasta varem ehk oktoobris – novembris järgmiseks õppeaastaks. Samas on iga-aastaseks probleemiks olnud see, et kõik töövihikud ja õpikud ei jõudnud õigeaks ajaks kohale. Seetõttu toimus töövihikute müük aastaringelt. Kuna töövihikud olid kallid ja ühel õpilasel kulus nende peale 300 – 400 krooni, polnud suurte rahasummadega tegelemine kuigi meeldiv (*Ibid*). 2005. aasta sügisel valitud uus volikogu võttis vastu otsuse, et 2006. aastast maksab vald kinni kõik töövihikud. Kevadeti õpilaste ja õpetajate poolt tagastatud õpikuid, on vajadusel tulnud parandada või maha kanda.

Raamatukogus tehti raamatuväljapanekuid ja -näitusi vastavalt koolis toimuvatele üritustele, rahvakalendripäevade puhul või kui oli välja kuulutatud näiteks südamenädal, lemmikloomapäev, metsanädal jne. (*Ibid*) Neile lisaks peeti meeles ka kirjanikke, kelle sünni- või surma-aastapäevaks on alati tehtud raamatuväljapanekuid. Üheks huvitavaks raamatunäituseks oli 11. detsembril 2000. aastal piiblinäitus. Halliste Põhikooli raamatukogus ja õpikute ruumis oli eksponeeritud valik Piibleid maailma eri rahvaste, sealhulgas eraldi soomeugri keeltes (Sõerd 2000, lk 1). Kooli fuajees oli üles pandud stend, kus oli tekstiga ja värviliste illustatsioonidega lühiülevaade Piibli ajaloolisest sisust.

Algklassides korraldati raamatukogu tutvustavaid tunde. Lastele räägiti, kuidas lugejaks saab, kuidas laenutada ja kuidas raamatuid tuleb hoida. Väikestele õpilastele õpetati, kuidas raamatut

lehitsetakse ning seda ka üheskoos alati praktiseeriti. Raamatukogutöötaja näitas kuidas raamatud riiulites paiknevad ja praktiseerides otsiti üles mõni teavik. Väiksematega meisterdati lõpetuseks midagi, näiteks järjehoidjad. Suuremate õpilastega õpiti mõne teema kohta üles leidma infot.

Üritusi korraldati koos kooliga. Kuna Halliste kooli on juhtinud kunagi Jaan Rannap – lastekirjanik Jaan Rannapi isa, on traditsiooniks saanud Jaan Rannapi loomingule pühendatud omaloomingupäev. 2002. aasta 14. oktoobril toimus koolis maakondlik omaloomingupäev, kus osales ka kirjanik ise (Merila 2002, lk 3). Õpilastel tuli kirjutada Rannapi ühe proosateose põhjal dramatiseering, mida hindas kirjanik. Omaloomingupäevad on koolis kujunenud traditsiooniks ja need toimuvad korra aastas. 2004. aasta aprillis osalesid 4. klassi õpilased Viljandi Linnaraamatukogus Edgar Valterile pühendatud viktoriinil (Kull 2004, lk 3). Soovitav oli osalejad riietada kirjaniku loomingutegelasteks. Halliste lapsed olid riietatud Naksitrallideks ja Kunksmooriks. Nende kostüümid, mille valmistas Halliste lasteaia õpetaja Eve Maasepp, märgiti paremate seas ära (*Ibid*, lk 3).

Raamatukogu küllastajateks olid põhiliselt õpilased. Raamatukogutöötaja oli vähemalt pool tundi enne tundide algust juba kohal, sest esimesed õpilased olid kooli saabunud ja soovisid aega parajaks teha just raamatukogus. Nooremad õpilased olid agaramad küllastajad ja laenutasid ka rohkem. Vanemad õpilased soovisid rohkem kohustuslikku kirjandust. Kohustuslikku kirjandust kipus puudu tulema, kas oli vähe eksemplare või vajalik teos puudus hoopiski. Õpetajad huvitusid põhiliselt perioodikast. Raamatukogu külastasid ka üksikud külainimesed ja kooli vilistlased.

Kooliraamatukogu oli enamusele õpilastele meelispaiaks, kuhu tuldi aega viitma. Näiteks õpilased, kes käisid koolis bussiga, ootasid bussi raamatukogus ajakirju sirvides või koolitöid tehes. Palju viibiti raamatukogus ka vahetundidel lauamänge mängides.

Õpilased, kes rikkusid mõnes tunnis korda, saadeti tunnist välja raamatukokku iseseisvalt tööd tegema. Oli ka selliseid õpilasi, kes tunnis käitusid lausa võimatult ja kellel olid tegelikult hoopis sotsiaalsed probleemid (Puks 2006). Nende lastega oli võimalik vestelda nelja silma all kasvõi

terve tunni (*Ibid*). Tundub, et lastel oli tähelepanuvajadus tunduvalt suurem kui kodu neile seda pakkuda suutis. Tiina Puks on öelnud, et tundis ennast vahel isegi sotsiaaltöötajana.

3.4. Rimmu raamatukogu

Rimmu on üks väiksemaid külasid valla ääremaal ja Rimmu raamatukogu on valla väikseim raamatukogu. Küla hingeks on olnud energiline ja elurõõmus raamatukogu kauaaegne juhataja Aino Nugis. Aino on kohalikus raamatukogus raamatuid laenutanud juba 1967. aastast. Raamatukogu on Rimmus olnud küla südameks. Teeninduspiirkonda jäävad Rimmu, Saksaküla, Naistevalla ja Sammaste külad.

Rahvaraamatukogude seaduse järgi on raamatukogud ju kohaliku kultuuri- ja hariduselu keskuseks. Eriti tugevalt paistab see silma Rimmus, kus kohalik rahvatuba on raamatukogu osa. Raamatukogu kolis 1997. aasta II kvartalis uutesse ruumidesse, õieti uude majja, kus raamatukoguga liideti ka hästi sisustatud rahvatuba (Rimmu raamatukogu 1997. a. tegevuse aruanne). Remont tehti valla kulul, milleks kulus 188,5 tuhat krooni (koos mööbliga) (*Ibid*). Raamatukogu ja rahvatoa kasutada oli 100 m² põrandapinda. Siiani oli raamatukogu asunud 1944. aastast alates Rimmu endises vallamajas.

Aino Nugise eestvedamisel ja valla toetusel valmis 23. detsembril 1997. aastal Rimmu rahvatuba (Sõerd 1997, lk. 1). Endine aastaid tühjalt seisnud Abja Tarbijate Ühistule kuulunud Rimmu kauplusehoone sai uues kuues koduks Rimmu sidele, rahvatoale ja raamatukogule. Avamispäeval olid tervitama ja õnnitlema tulnud Uue-Karistes asuva Kosksilla Algkooli õpilased, kes esitasid jõuluteemalise laulu- ja liikumiskava.

Juba samal suvel kogunesid kord nädalas rahvatuppa kooliõpilased. Peale mängimise ja tantsimise tehti iga kord ka midagi kasulikku: aidati uutes ruumides alles kohanevat raamatukogu fondi korrastamisel ja pandi välja näitus Mulgimaa kirjanike teostest. Seejuures avastati endile A. Kitzbergi lastenäidend “Kolm suurt soovi”. See naljaks tükk õpiti ka ära ja

kanti ette suvelõpupeol 17. augustil. Veel õppisid lapsed suvel tundma puid ja põõsaid nende lehtede järgi. „Nüüd osatakse eraldada jalakat künnapuust ja teatakse, et kontpuu, kikkapuu ja jugapuu on hoopis põõsad". (Nugis 1997, lk 2) Üldse on Rimmu raamatukogus lastega toimunud väga sisukas töö. See on olnud ainus koht külas, kuhu lapsed said tulla ja endale tegevust leida. Peale näidendite loeti luuletusi ja kanti neid külarahvalegi ette.

Rahvatuba oli mõeldud perekondlikeks ja külarahva koosviibimisteks. Erinevalt teistest Halliste valla raamatukogudest oli Rimmu raamatukogu juures olev rahvatuba koht, kus kohalik elanikkond sai kohtuda vallajuhtide ja külalistega. Siin võtsid elanikke kord kuus vastu perearst ja teenindas apteek.

Rahvatoas käib koos ka külaselts. Seal tegutsevad raamatukogu juhtimisel neli klubi: pensionäride klubi, elujõuliste klubi, koolilaste klubi ja põnnide ehk eelkooli klubi (Rimmu raamatukogu 1997. a. tegevuse aruanne). Rahvatoas on olnud üleval kohalike käsitöömeistrite käsitöönäitused. Seal saab sportida, sest sinna muretseti mitmesugust sportimiseks vajalikku inventari.

Võrreldes teiste valla raamatukogudega, paistis Rimmu raamatukogu silma ürituste rohkusega. Traditsiooniks said iga-aastased emadepäeva ja rahvakalendri tähtpäevade tähistamised, vastlapäevad ja jõulumaa. Arvukalt organiseeriti ühiseid teatrikülastusi Viljandi „Ugala“sse ja Pärnu „Endla“sse (Rimmu raamatukogu tööaruanne 2000). Ürituste korraldamiseks kirjutati projekte Kultuurikapitale ja „Kodukant Viljandimaa“ (*Ibid*).

Koostööd tehti Halliste raamatukoguga, Uue-Kariste raamatukoguga, Uue-Kariste rahvamajaga ja Kosksilla kooliga. Halliste raamatukogust laenutati kirjandust, mida kohalikus raamatukogus polnud. Uue-Kariste raamatukoguga, rahvamajaga ja Kosksilla kooliga tehti mitmesuguseid ühisüritusi. Muusikaliselt aitas üritusi kujundada Kosksilla kooli muusikaõpetaja ja Uue-Kariste rahvamaja ansambel UK (Uue-Kariste – *autori märkus*).

2000. aastal tähistas Rimmu raamatukogu oma 130-aastast juubelit. Aino Nugis väljendas, et kena oli tähistada oma raamatukogu sünnipäeva Eesti Raamatu Aastal. „Eesti Raamat“ oli ju juba üle 300 aasta vana, enne kui hakkasid tekkima raamatukogud (*Ibid*). Kultuurikapitalilt sai Rimmu raamatukogu juubeliks 1000 krooni ja „Kodukant Viljandimaa“-lt 1000 krooni

(Maakonna raamatukogude aastaaruanne 2000). Et teadvustada elanikele oma paikkonna kultuurilist järjepidevust, tehti tõhusat tööd nii raamatu kui ka raamatukogu sünnipäeva tähistamise ettevalmistamisel. Ürituste ettevalmistamisega oli hõivatud suur osa lugejatest. Üritused kulmineerusid 23. juunil. Pidulikkuse rõhutamiseks sai organiseeritud elanikkonna abiga raamatukogu ette lipumast, kuhu heisati valla kingitud võidulipu (Rimmu raamatukogu tööaruanne 2000). Puidust olid valmistatud mälestustahvlid, mis paigutati raamatukogu algsesse asukohta ja praeguse asukoha seinale. Koos kohaliku rahvaga käidi Halliste kalmistul, kuhu viidi küünlad ja lilled raamatukogu asutajatele ja teiste endiste kohalike kultuuritegelaste kalmudele. Raamatukogu sünnipäeval etendati L. Tigase „7 pastlapaari“ järgi kirjutatud täispikk näitemäng pealkirjaga „Kui peremees olla oli uhke ja hää!“, mille 15 tegelasest olid pooled lapsed (*Ibid*). Lapsed valmistasid lugejatele järjehoidjad, kus oli peal Eesti Raamat 475 ja teisel küljel Rimmu raamatukogu 130. Kunstiandeliste lugejate poolt valmistati käsitsi siidtrüki värvilised vimplid, logoga Rimmu raamatukogu 130. Meenetega tänati usinamaid lugejaid.

Kuigi raamatukoguhoidja oli tööl poole kohaga ja raamatukogu oli avatud kindlatel kellaaegadel, oli Aino Nugise sõnul raamatukogusse võimalik minna ja sealt raamatuid laenutada ka väljaspool lahtioleku aegasid. Näiteks kokkusaamistel rahvatoas oli võimalik ka raamatuid laenutada. Aino Nugise sõnul said lapsed külastada raamatukogu koolivaheaegadel ja suvel, siis viibiti raamatukogus ja selle ümbruses valgest valgeni. Ei siis kehtinud lahtiolekupäevad ega lahtiolekuajad. Kogu aeg taheti midagi teha. „Kui siit kusagilt süüa ka saaks, siis ei läheks ööseks ka koju“, arvasid neli poissi, kes elasid 4,5 km kaugusel (*Ibid*).

Rimmu raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arv on olnud väga väike – 1996. aastal oli 159 elanikku (Rimmu raamatukogu 1996. a. statistiline aruanne). Seetõttu oli raamatute ostmiseks raha vähe, riigipoolne toetus olenes ju elanike arvust. Valla eelarvest oli eraldatud raamatute jaoks kindel summa. See pani mõtlema, millist kirjandust sai raamatukogule tellida. Vähe oli uuemat teaduslikku kirjandust, mis oli just raha puudusel jäänud tellimata. Vähe oli ka kirjandust keskastme koolipoistele ja ajaloolisi romaane (Rimmu raamatukogu 1997. a. tegevuse aruanne). Kuigi raamatukogutöötaja sõnul on oluline teatmekirjandus, osteti põhiliselt just ilukirjandust. Kuna raamatute ja ajakirjade tellimiseks naxis raha, oli lugejate poolt siia annetatud mitmesuguseid ajakirju, näiteks Anne, Stiil jne.

Halliste valla raamatukogude aruannetest selgus, et võrreldes Halliste ja Õisu raamatukogudega oli Rimmu raamatukogus piirkonna elanike arvu arvestades lugejaid rohkem. Kui 1999. aastal oli piirkonna elanike arv 155 ja 100 lugejat, siis oli lugejate protsent päris suur. Väikese piirkonna elanikud hoiavad omavahel kokku, vaba aega veedetakse koos rahvatoas midagi kasulikku tehes ja samas ollakse ka usinad raamatuid laenutama. Lastevanemate ja lastega rajati raamatukogu juurde võrkpalli plats ja korvpalli-post, kuhu vald lasi 1,5 koormat liiva tuua (Rimmu raamatukogu tööaruanne 2000).

Raamatukogujuhataja tegeles ka koduloo uurimisega, et väärtustada oma kodukohta nii praeguste elanike – eriti noorte, kui ka siit lahkunud endiste elanike silmis ja mälestustes (Rimmu külaraamatukogu aastaaruanne 2001). Uurimusandmeid on saadetud Eesti Vabaõhumuuseumile.

1999. aastal sai Rimmu raamatukogu lisafinantseerimiseks esitatud taotlusest Avatud Eesti Fondile (AEF-ile) 13 000 krooni, mille eest soetati televiisor, videomakk, videofilmid, arvutile kõvaketas ja värviprinterile tint. „Kodukant Viljandimaa“-le esitatud taotluse eest saadud 2000 krooni eest osteti värviprinter. Raamatukogu kasutuses olnud kasutatud arvutid vajasisid väljavahetamist. (Rimmu raamatukogu 1999. aasta aruanne)

2004. aastal otsis vallavanem Andres Rõigas koostöös Elioniga lahendust internetiühenduse paigaldamiseks Rimmu raamatukokku. Spetsialistide hinnangul oli see koha kauguse tõttu suhteliselt raske. Veel sama aasta sügisel oli Rimmu raamatukogu Andres Rõigase teada üks kaheksast viimasest Eestis seni internetiseerimata raamatukogust. (Sõerd 2004, lk. 1)

3.5. Uue-Kariste raamatukogu

Uue-Kariste raamatukogu asub Uue-Kariste külas Uue-Kariste rahvamaja kõrval. Teeninduspiirkond hõlmab mitu küla: lisaks Uue-Kariste külale veel Mulgi, Niguli ja Tilla külad.

Raamatukogu ruumid olid väga viletsad. 1991. aastal tehti raamatukogus remont. Valla kuludega said parandatud, pahteldatud ja värvitud ahi ja põrandad. Osa remondist - esik tuli lükata järgmisesse aastasse, sest eelarve ei võimaldanud kõiki korraga valmis teha. 1996. aastal olid raamatukogu ruumid endiselt kehvas seisus, remontimata. Vallavalitsus plaanis raamatukogule anda uued ruumid Uue-Kariste rahvamaja kõrval olevasse vanasse mõisaaegsesse hoonesse. Raamatukogu kolimine uutesse põhjalikult ära remonditud ruumidesse leidis aset 1999. aastal. Lugejad olid uute ruumidega väga rahul. Raamatukogu kasutada oli senise 62 m² asemel 38 m² (Uue-Kariste raamatukogu 1998. a. statistiline aruanne). Seda oli küll tunduvalt vähem, kuid ruumid olid hubased. 2004. aastal tehti omavalitsuse abiga remont raamatukogu eesruumis. Eesruumi põrand oli täiesti mäda, teatud kohad olid kuhu ei tohtinud astuda, kuna siis oleks läbi põranda vajunud. Nüüdseks on eesruum saanud täiesti uue põranda ja seinad uue värvi. Seda ruumi kasutasid inimesed kord kuus kui perearsti vastuvõtul käisid. (Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2004) Vaatamata korralikele ruumidele ei saanud raamatukogu ruumikusega hiilata. Raamatukogul tekkis vajadus ruumi juurde saada. Lootust on, et raamatukogu saab omale ühe ruumi juurde, mis asub raamatukogu ruumide kõrval.

Raamatukogu ja selle teeninduspiirkonna elanike arv oli väike. Seetõttu oli raamatukogutöötaja tööol poole kohaga. Raamatukogujuhataja oli lugejate teenindaja, koristaja ja kütja ühes isikus. Raamatukogu oli avatud kaks korda nädalas – teisipäeviti ja kolmapäeviti 9.00-st 16.00-ni (Uue-Kariste raamatukogu seletuskiri 1993. aasta tööaruande juurde). Seoses AIP-i avamisega 2004. aastal, tuli muuta lahtioleku aegsid. Raamatukogu avati kolmel korral nädalas: teisipäeval ja neljapäeval 11.00-st 18.30-ni ning kolmapäeval 10.00-st 15.00-ni (Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2005). Lisaks oli raamatukogul Kosksilla Algkoolis laenutuspunkt, kus kord nädalas raamatuid laenutati.

Erinevalt Rimmu raamatukogust olid Uue-Kariste raamatukogutöötajad Hilja Sakk ja Anne Järvis arvamusel, et raamatukogu kultuurikeskusena ei oma tähtsust, sest Uue-Kariste elanikel on olemas oma rahvamaja.

Uue-Kariste raamatukogu tegi tihedat koostööd Uue-Kariste rahvamajaga ja Kosksilla Algkooliga. Kool asus mõni kilomeeter keskusest eemal ja seal õppisid selle piirkonna õpilased. Kuna raamatukogu ruumid olid väikesed ning rahvamaja asus kohe kõrval, tehti raamatukogu üritused rahvamajas. Ettelugemisi, raamatukogutunde ja vestlusi korraldati lastele ka koolimajas.

See traditsioon jätkub tänaseni. Näiteks 1998. aasta 20. oktoobril – ettelugemispäeval püüti äratada suuremat huvi raamatute ja lugemise vastu teemal „Ava raamat ja etendus algab“. Tollane raamatukogujuhataja Hilja Sakk tutvustas lastele uusi raamatuid ja luges ette ühe katkendi. Ka kõik lapsed said teistele ette lugeda. Seejärel vaadati laste esituses näidendeid, mille autoreid pidid õpilased ära arvama (Niin 1998, lk 4). Lisaks on raamatukogul toredaks traditsiooniks saanud kirjanike ja uute raamatute tutvustamine. Et lugejatele meeldib oma lugemiselamusi teistega jagada, on korraldatud ka raamatuaretelusi.

Koostööd tehti ka Rimmu raamatukoguga. Koos Rimmu raamatukoguga toimus A. H. Tammsaarele pühendatud kirjandushommik (Uue-Kariste raamatukogu 2003. aastaaruanne). Uue-Kariste ja Rimmu rahva vahel oli tihe side. Tehti ühisüritusi, nt tähistati ühiseid vastlapäevi ja koos on tehtud sporti. Üheskoos tehti ka näitemängu.

Tihedam koostöö oli Uue-Kariste Külade Seltsiga, mille juhatusse raamatukogujuhataja Anne Järvis kuulus. 2005. aastal toimus ühiselt korraldatud lustlik jalgpallivõistlus, milles osalesid võistkonnad „Emad ja pojad“ ning „Isad ja tütreid“ (Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2005).

28.-ndal aprillil oli kahe väikese sõpruskooli, Kosksilla ja Väluste kokkusaamine, millelt ei puudunud ka Uue-Kariste ja Väluste raamatukogu. Kõik olid kokku tulnud nõidadena, sest ka nõialapsed peavad koolis tarkusi õppima. (*Ibid*)

1975. - 1999. aastatel Uue-Kariste raamatukogus juhatajana töötanud Hilja Sakk uuris kohaliku küla ajalugu ja tegi pidevalt kaastööd Eesti Rahva Muuseumile Tartus. Juba raamatukogus töötades asutas Hilja 1993. aastal kohaliku koolimaja kõrval paiknevasse aida hoonesse muuseumi – Mulgi Külamuuseumi (Niin 1999, lk 3). Lisaks koduloouurimisele kogus Mulgi Külamuuseumi tarvis ka eksponaate. Töö kohaliku muuseumiga jätkus ka pärast raamatukogust eemale jäämist.

1996. aastast oli raamatukogus abiliseks tütarlaps (Uue-Kariste raamatukogu 1996. a. tekstiline aruanne) Anne Putnik. 1999. aasta 1. aprillil andis Hilja Sakk korras raamatukogu üle uuele töötajale Anne (Putnik) Järvisele (Uue-Kariste raamatukogu 1999. aasta aruanne). Selle kohta

koostati kolmes eksemplaris akt Uue-Kariste raamatukogu varade ja kohustuste üleandmise ja vastuvõtmise kohta. Üks eksemplar sai antud Halliste Vallavalitsusele.

Raamatukogutöötajatele on esitatud mitmesuguseid nõudmisi. Raamatukogutöötaja pidi olema mitmekülgsest haritud ja laia silmaringiga. Üheks nõudeks oli omada raamatukogunduslikku kutsetunnistust või erialast haridust. 2003. aastal alustas raamatukogujuhataja Anne Järvis õpinguid Viljandi Kultuuriakadeemias kaugõppes raamatukogunduse ja infotehnoloogia erialal.

Nii nagu teisteski rahvaraamatukogudes mõjutasid Uue-Kariste raamatukogu külastuste ja laenutuste arvu raamatute ja perioodika kallid hinnad. Uue-Kariste raamatukogu oli Halliste vallas peale Rimmu raamatukogu samuti üks väiksemaid raamatukogusid. Seetõttu oli raamatukogu eelarve väike ning raamatute ja perioodika soetamisel tuli põhjalikult läbi mõelda, mida osta. Raha nappuse tõttu jäi suur osa paremast kirjandusest tellimata. Loetavamad perioodika väljaanded, mida raamatukogu iseseisvusaastate alguses sai omale muretseda, olid Maaleht, Pühapäevaleht, Videvik, Eesti Loodus, Eesti Naine, Noorus ja Maakodu (Uue-Kariste raamatukogu seletuskiri 1993. aasta tööaruande juurde). 1999. aastal sai raamatukogu ministeeriumi toetusel omale ajakirjad Eesti Loodus, Horisont ja ajalehe Postimees (Uue-Kariste raamatukogu 1999. aasta aruanne). 2005. aastal eraldas vallavolikogu valla väiksematele raamatukogudele Uue-Kariste raamatukogule võrdselt Rimmu raamatukoguga juurde teavikute soetamiseks raha. Valla finantseering teavikute tarvis oli 12 000 krooni aastas (Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2005).

Teavet ilmuvate raamatute kohta sai raamatukogutöötaja ajakirjanduse ja isegi raadio kaudu. Suureks kasuks olid ka raamatukaupluste külastamised.

Raamatukogutöötajad olid hädas uute raamatute köidetega. Hilja Sakk on raamatukogu 1997. a. aruandes märkinud, et vanade raamatute säilivus oli suurem kui uutel raamatutel. See oli üldine probleem kõikides raamatukogudes. Pehmes köites raamatud kippusid kiiresti „kapsaks“ minema. Eriti halb lugu oli liimköites raamatutega, mille lehed tulid köitest lahti. Neid polnud alati võimalik ka üle köita, sest osa tekstist läks siis kaduma. Kehva köitega raamatuid ilmus üsna palju ja nende parandamine oli suureks lisatööks raamatukogutöötajale.

Raamatukogu pani raamatute tellimisel rõhku teaduslikule kirjandusele, eesti kirjandusele ja laste raamatutele. Muidugi peeti tellimisel oluliseks ka lugejate huve. Uusi raamatuid lugesid põhiliselt noored. Vanemad pöördusid juba varemilmunud kirjanduse juurde. Põhjendus oli selles, et uute raamatute trükk oli liiga väike ja vanematel inimestel oli nende lugemisega raskusi. Eesti kirjandusest olid enim loetavamad Eerik Tohvri raamatud. (Uue-Kariste raamatukogu 1997. a. aruande struktuur)

1997. aasta aruandest võib lugeda, et raamatukogul olid välissuhted Paul Juttusega Kanadast, kes varustas kodurahvast välismaal ilmunud kirjandusega. Raamatukogus leidis Salme Ekbaumi ja Paul Juttuse pühendustega raamatuid.

2004. aasta oli Uue-Kariste raamatukogule väga tähtis. Lõpuks ometi sai raamatukogu omale kaua oodatud arvuti ja avati AIP. Uue-Kariste raamatukogu 2004. aasta aruandest võib lugeda järgmist: „Aega võttis aga asja sai. 22. aprillil käisid mehed, et panna internet üles, kuid selgus, et raamatukogumaja asub ebasobival kohal, kuhu levi ei ulatu. Nii pandigi antenn üles rahvamaja katusele, mis asub künka otsas. Jäi vaid oodata millal tuuakse ära Kultuuriministeeriumi poolt lubatud arvuti“. 2. septembril tuldi ja ühendati arvuti internetkaabliga, sellest ajast ongi raamatukogul AIP (Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2004). Kuna alguses polnud raamatukogutöötajal isiklikku tööarvutit, siis tuli tööasjad teha AIP-i arvutiga. Kui juhtus samal ajal tulema klient, siis kehtis ütlemine „klient on kuningas“. Raamatukogutöötaja jättis oma töö arvuti taga pooleli ja loovutas selle kliendile. Tänapäevaks on raamatukogul kaks arvutit – üks on töötaja käsutuses ja teine lugejatele. Seoses AIP-iga paranes info kättesaadavus tunduvalt. Nii nagu ka teistes valla raamatukogudes olid aktiivsemad AIP-i kasutajad lapsed ja noored. Vanemad inimesed olid selles osas tagasihoidlikumad. Kui kellelgi oli midagi vaja teada, siis raamatukogutöötaja abistas selles osa meeeldi (*Ibid*). Tänu AIP-le tõusis raamatukogu külastatavus laste seas. See omakorda tõstis ka laste hulgas laenutuste arvu. Kui lapsed juba raamatukogusse tulid, siis nad sirvisid ka raamatuid ja laenasid neid omale koju.

Uue-Kariste raamatukogujuhataja Anne Järvis pidas 2005. aasta tähtsaimaks asjaks liitumist Urramiga.

3.6. Õisu raamatukogu

1922. aastast alates asus Eesti piimandust juhtima põllumajanduslik keskühisus „Estonia“, kellele tehti ülesandeks ka piimandusspetsialistide ettevalmistamine. „Estonia“ rentis õppetöö korraldamiseks Õisu mõisa. (Kooli ajaloost pikemalt 2007) Sellest aastast alates algab Eesti piimanduslase hariduse andmise ajalugu Õisu Toiduainetööstuse Koolis. Aja jooksul tekkis vajadus ka teiste erialade järele. Nii algas lihanduslase hariduse andmine 1957. aastal; õlle-, veini- ja piiritusmeistrite ettevalmistamine 1968. aastal ja pagar-kondiitrite ettevalmistamine 1969. aastal (Tagasivaade 2007). Aja jooksul on kool mitu korda vahetanud oma nime. Aastani 2006 kandis kool nime Õisu Toiduainetööstuse Kool. Õpetatavad erialad olid piimatoodete tehnoloogia, lihatoodete tehnoloogia, pagari- ja kondiitritoodete tehnoloogia ning jookide tehnoloogia (alkohoolsed ja karastusjookid).

Õisu raamatukogu oli ametlikult tehnikumi oma, kuid teenindas ka kohalikke elanikke. Raamatukogutöötaja töötas 1,5 kohaga: täiskohaga oli ta tehnikumi palgal ja 0,5 kohaga valla palgal. Raamatukogu asus tehnikumi ruumides ja vald kompenseeris tehnikumile raamatukogu majanduskulusid.

Õisu raamatukogu teeninduspiirkonda kuuluvad peale Õisu kooli ja Õisu aleviku Kalvre, Kaarli, Ülemõisa, Päidre, Ereeste, Mõõnaste ja Toosi külad. Laenutuspunktis Päidres käidi laenutamas üks kord kuus vallast organiseeritud autoga.

1989. aasta Õisu Haruraamatukogu tööplaanist selgus, et juba siis olid raamatukogu ruumid jäänud kitsaks (põrandapinda oli 100 m²). Raamatukogu materiaalse olukorra parandamiseks räägiti Sovhoostehnikumi direktoriga. Direktor oli nõus otsima võimalust raamatukogu ümberpaigutamiseks suurematesse ruumidesse. Hea on, kui leitakse ruumid väljaspool tehnikumi peahoonet. (Õisu Haruraamatukogu tööplaan 1989) Lisaks olid ruumid jahedavõitu, talvel 14-15 kraadi (Õisu raamatukogu aastaaruanne 2005). 2003. aastal arutasid Õisu elanikud ja valla esindajad võimalust raamatukogule eraldada ruumid endisesse kaupluse hoonesse, mis seisis tühjalt. Seal oleks leidnud peale raamatukogu koha ka avalik internetipunkt. See mõte jäigi mõtteks, sest Õisu kool ei toetanud seda ideed. 2004. aastal eraldati raamatukogule abiruum keldris, mis pisut leevendas olukorda (Õisu raamatukogu aastaaruanne 2004). Sinna olid

paigutatud vanad õpikud, mis leidsid väiksemat kasutust. Samuti olid sinna viidud ajakirjad. Nüüd, kus Õisu Toiduainetööstuse Kool ühendati Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooliga, on raamatukogu ruumide saatus omavalitsuse kätes.

1989. aastal tuli raamatukogusse tööle Viljandi Kultuurikooli värskest lõpetanud Piia Pärn. Piia lõpetas 1996. aastal ka Viljandi Kultuurikolledži. Seoses elukoha vahetusega andis Piia 2001. aastal raamatukogu üle Monika Mittile, kes on samuti Viljandi Kultuurikolledži vilistlane.

Raamatukogu tegi üritusi koostöös Õisu kooliga. Raamatunäitusi tehti rahvakalendritähtpäevade ja kirjanike sünniaastapäevade puhul. 1997. aastal tähistas Õisu raamatukogu koos kooliga Õisu Põllumajandustehnikumi (selline nimetus oli koolil 1994. - 2000. aastani) 75. aastapäeva (Õisu raamatukogu 1997. aasta aruanne; Tagasivaade 2007). Raamatukogu oli koostanud raamatunäitused „Õisu Tehnikum 75“ ja „Õisu mõisa ajaloo“st. 1998. aastal tähistas raamatukogu oma 115. sünnipäeva. Raamatuaastal olid paljudes Viljandimaa raamatukogudes külas tuntud eesti kirjanikud. Õisu lugejad kohtusid kohalikus raamatukogus noore eesti luuletaja Contraga. 2001. aastal Vabariigi aastapäeva puhul korraldati esseekonkurss, teemaks „Eesti teel Euroopa Liitu“ (Õisu raamatukogu aruande struktuur 2001). Sisukaid töid laekus küllaltki palju ja parimaid premeeriti. Samal aastal seoses emakeelepäevaga leidis aset teinegi omaloomingu konkurss.

Kui 1999. aastal valitud Halliste Vallavolikogu külastas Õisu raamatukogu, märkis raamatukogujuhataja Piia Pärn, et 600 lugejal oli valida 23 000 raamatu hulgast. Siinkohal tuleks märkida, et enamus lugejatest olid tehnikumi õpilased ja õpetajad. Piia Pärn ütles, et lisaks raamatutele sai kasutada tehnikumi paljundusaparaati. Suhteliselt suur oli käsiraamatute ja õppekirjanduse osakaal. Et raamatud olid kallid, siis kõiki koju ei laenutatud. Muret tegi see, et raha ühe lugeja kohta sai raamatukogu iga aastaga üha vähem (Sõerd 1999, lk 3).

Komplekteerimisel pandi rõhku väärtkirjandusele, klassikale, populaarsematele ilukirjandusteostele ja lastekirjandusele. Kuna tegemist oli ka kooliraamatukoguga, tuli lähtuda kooliraamatukogu peamisest ülesandest – õppeprotsessi toetamisest. Seetõttu pidas Õisu raamatukogu oluliseks ka teatmekirjandust. Suur osakaal oli just kooli erialasid puudutavatel teavikutel. Perioodikas olid eelkõige toiduainete tööstust puudutavad ja majandust käsitlevad ajakirjad (Õisu raamatukogu 1997. aasta aruanne). Lugejateeninduses oli kojulaenus ja

teavikute kasutamine kohapeal. Välja ei laenutatud teatmike ja väärtteoseid, need olid kohapeal lugemiseks. Tänapäevani on Õisu raamatukogus säilinud mitmed Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu ja Õisu Lugemiringi raamatud (lisa 2). Nende hulgas leiab aimekirjandust, mitmeid käsiraamatuid kui ka religioosse sisuga raamatuid ning juturaamatuid. Ilukirjandusest on suurem osa tõlgitud teosed.

Põhiliselt kasutasid raamatukogu teenuseid kooli õpilased ja õpetajad, kes laenasid õppetöökäsitamiseks vajalikku. Kohalikud elanikud kasutasid kojulaenu, õpilaste hulgas oli populaarsem arvuti kasutamine. Erinevalt teistest lugejatest lugesid pensionärid meelsasti eesti kirjandust. Õpilased lugesid enamasti ilukirjandust. Teatmekirjandust kasutati referaatide tegemisel.

Kuigi info leidmiseks olid olemas kaasaegsemad võimalused, omas Õisu raamatukogu teemakartoteeki vastavalt Õisu Toiduainetööstuse Kooli (Õisu TTK) vajadusi silmas pidades (Maakonna raamatukogude 2002. a. tööaruanne, lk 15). Lisaks oli raamatukogul koostatud kodulookartoteegid „Legendid, muistendid, pärimused Õisust“, „Õisu mõisa ajaloo“ ja „Õisu Tehnikum“.

2001. aasta aruandest selgus, et raamatukogul olid olemas internetiühendusega arvutid (kaks kooli ja üks valla poolt hangitud), mida kasutati päris aktiivselt Õisu TTK õpilaste ja õpetajate poolt infootsinguks kui ka meelelahutuseks. Kohalikud elanikud kahjuks nii aktiivsed ei olnud. Monika Mitti sõnul võis põhjus olla selles, et valdavalt oli elanikkond vanemapoolne ja neil puudus asja vastu huvi. Paljudel noorematel oli kodus arvuti olemas. Siinkohal võib ära märkida, et Õisu raamatukogu oli vallas esimene raamatukogu, mis sai arvutid ja internetiühenduse, seda tänu Õisu TTK-le. 2002. aastal oli lugejate käsutuses juba neli arvutit – üks, mis oli muretsatud vallavalitsuse poolt ning millega võisid töötada ka vallaelanikud ja kolm oli mõeldud Õisu TTK õpilastele (Õisu raamatukogu aastaaruande struktuur 2002). 2004. aastal oli lugejate käsutuses juba seitse arvutit. Samas raamatukogutöötajal tööarvuti puudus, see takistas oluliselt raamatukogutööd. Kui tänapäeval peaksid raamatukogud juba laenutama elektrooniliselt, siis maakohades, kus puuduvad selleks vahendid, pole selleni jõutud. 2005. aastaks polnud Õisu raamatukogul veel elektronkataloogi. Omavalitsuse rahakott oli aga kõhnavõitu.

KOKKUVÕTE

Raamatukogude tekkimiseks peavad olema eeldused, eelkõige elanike huvi raamatute ja teadmiste vastu. Halliste valla ja kihelkonna väga töökad ja ettevõtlikud inimesed võtsid usinalt osa seltside tegevusest ja olid aktiivsed raamatusõbrad. Kihelkonna taluperemehed ja -naised pidasid haridust väga oluliseks. Raamatute lugemisega avardusid elanikkonna teadmised ja silmaring.

Töökorraldust silmas pidades on külaraamatukogude ajalugu Eestis üsna sarnane. Raamatukogud on olnud seotud seltsidega ja koolidega. Rimmu raamatukogu asutati Lugejate Ringi baasil ja tegutses aastaid Kaarli Karskuse Seltsi "Säde" raamatukoguna. Halliste raamatukogu oli seotud Halliste Noorsoo Ühinguga ja Uue-Kariste raamatukogu asutajaks oli Uue-Kariste Lugejate Ringi Selts. Õisu raamatukogu oli seotud Õisu Lugemisringiga. Raamatukogude asutajateks olnud mitmed seltsid tegutsesid koolimajades. Nii asusid Halliste ja Õisu raamatukogud koolimajades. Õisu raamatukogu asutamisel oli suureks toeks Õisu mõisaomanik A. von Sivers, kes lisaks majanduslikule toetusele andis raamatukogule ka ruumid.

Uurimistöös selgus, et seni Halliste vallas vanimaks raamatukoguks peetud Õisu raamatukogust on vanem Rimmu raamatukogu, mis loodi 1870. aastal.

Valla raamatukogude arengut mõjutasid ajaloolised sündmused Eestis ja tolle aja eripära. Raamatukogude käekäiku on mõjutanud kohalik elanikkond, omavalitsused ja riik tervikuna. Raamatukogude loomise ja tegevuse eesotsas olid aktiivsed entusiastid, kes tegid oma tööd südamega ja ilma rahata. Raamatukogud pidid kokku puutuma majandusprobleemidega ja muude ohtudega, mis võisid nende tegevusele negatiivselt mõjuda, sealhulgas neid sulgeda. Valla raamatukogude ajalugu uurides selgus, et Õisu raamatukogu oli sunnitud vahepeal oma tegevuse peatama. 1886. aastal suleti Õisu raamatukogu seetõttu, et see asus koolis ja seal

tegutsemiseks puudus Haridusministeeriumi luba. Suurt mõju avaldas ka I maailmasõda ja taas tuli Õisu raamatukogu tegevusse paus. Tegevust jätkati taas 1921. aastast.

Lisaks annetatud raamatutele tuli neid ka osta. Selleks oli vaja raha. Raamatute soetamiseks ja raamatukogude ülevalpidamiseks korraldasid seltsid näituseid ja pidusid. Õisus korraldati isegi oksjoneid, kus müüdi vanu raamatuid.

Nõukogude okupatsiooniaastatel oli raamatukogudes põhiliseks ülesandeks ühiskondlik-poliitiline kasvatustöö.

Raamatukogude tegevusele olid iseloomulikud analüüsid, suunamised ja vaatlused. Analüüsiti raamatute ringlust, laenutamisi, lugejate arvu, raamatukogu töökoormust ja raamatukoguüritusi. Viljandi keskraamatukogu tegi nendest kokkuvõtted ja tulemuste järgi reastati raamatukogud pingeritta. Puudused, mis raamatukogutöös ilmnesisid, tuli kontrollijate poolt antud tähtjaks likvideerida.

Töö toimus plaanipäraselt, plaanilised ülesanded lugejate värbamise, raamatute laenutuste, massitöö jm kohta koostati rajooni kultuuriosakonna poolt ja nende täitmistest tuli aru anda. Aasta-aastalt plaanid suurenesid.

Nõukogude ajal oli iga aastane eesmärk suurendada või vähemalt säilitada arvnäitajad lugejate ja laenutuste. Raamatukogujuhatajatelt nõuti seisukohti ja aruandeid raamatukogutöö põhinäitajate (laenutused, lugejate arv, külastused, raamatukoguüritused) ja tegevuste kohta. Raamatukogudel tuli operatiivselt kajastada NLKP kongresside ja pleenumite materjale ning sellel alal elanikkonna harimiseks pidid raamatukogud korraldama raamatukoguüritusi. Tõhusaimaks raamatupropaganda meetodiks oli individuaalne soovitamine. Selleks korraldati mitmesuguseid vestlusi, vaatlusi, küsitlusi ja koostati individuaalseid lugemisplaane. Kirjanduse propageerimisel ja kolhoosnike-sovhoosnike lugejateks värbamisel omas suurt tähtsust raamatute töökohtadele lähemale toomine. Massiüritustest olid põhiliselt kirjandusõhtud, kuhu olid kutsutud kohale ka kirjanikud. Eriti aktiivselt korraldati kohtumisi kirjanikega Õisu raamatukogus. Kirjandusõhtute rohkusega paistis Õisu raamatukogu silma terves Viljandi rajoonis. Lugejatele koostati viktoriine ja kirjanduse tundmaõppimiseks olid omal kohal raamatuarutelud. Hakati rohkem koostama temaatilisi raamatuväljapanekuid ja -näitusi.

Raamatukogutöö kõrval oli raamatukogutöötajatel palju muid kohustusi. Juhatajatele valmistasid muret küttepuude varumine, nende lõhkumine ning külmad ja remonti vajavad raamatukoguruumid. Külma ja remontimata ruumides tuli lugejaid teenindada Rimmu ja Uue-Kariste raamatukogudes. Elanike raamatukogu kasutamise võimalust vähendasid külanõukogu ja kolhooside esimeeste poolt antud täiendavad tööülesanded: plakatid, diagramme täis seinalehed, loomade loendamised jne. Selle arvelt kannatas raamatukogutöö. Puudusi esines Halliste, Uue-Kariste ja Vana-Kariste raamatukogude töös.

Sõjajärgsetel aastatel hakati raamatukogutöötajate haridusele suuremat tähelepanu pöörama. Raamatukogutöötajad täiendasid oma erialaseid teadmisi kaugõppe teel üld- ja erialastes koolides. Kursustel käidi Tallinnas ja Viljandis. Rajooni raamatukogudes alustasid tööd metoodikakabinetid.

1950.-ndate aastate lõpus mindi üle avariikulitele. Lastekirjanduse osas võeti kasutusele uus kirjanduse jaotus klasside viisi. Kasutusele võeti alfabeetiline ja süstemaatiline kataloog. 1970-ndatest aastatest toimus raamatukogude tsentraliseerimine, mille tulemusena hakati Halliste valla raamatukogusid raamatutega varustama Viljandi Keskraamatukogu komplekteerimisosakonna kaudu.

Õisu raamatukogu edukuse põhjus oli kindlasti see, et kui Halliste ja Uue-Kariste raamatukogudes kaader vahetus sagedasti, siis siin töötas L. Niilus 43 aastat (aastatel 1946-1989). Ta tegi oma tööd hingega ja talle meeldis see töö. Virve Kivja on oma uurimustöös, mille ta kirjutas Leonhard Niilusest, kirjutanud, et L. Niilus oli „abielus“ raamatukoguga. Selle piirkonna eripäraks oli kindlasti ka sinne aktiivne ja kultuuri hindav elanikkond.

Mitmeid Halliste valla raamatukogude töötajaid on aukirjadega tunnustatud nende tubliduse eest. Nendeks olid Leida Koov Rimmu raamatukogust, Leonhard Niilus Õisu raamatukogust ja Hilja Sakk Uue-Karistest.

Taasiseseisvunud Eestis on raamatukogu areng olnud seotud muutustega ühiskonnas. Sovhoosi ja kolhoosi likvideerimised Hallistes ja Õisus põhjustasid kohapeal tööpuuduse. See omakorda tingis elanikkonna vähenemise, sest tööd otsiti kaugemalt ja piirkonnast koliti ära perede kaupa.

Töökorraldust silmas pidades on vallas olnud raamatukogude areng ja tegevus olnud Eesti rahvaraamatukogudega võrreldes üsna sarnane. Raamatukogud munitsipaliseeriti. Raamatukogude roll muutus üha tähtsamaks. Raamatute ja perioodika kallinemine mõjutas oluliselt raamatukogude külastatavust. Raamatukogude külastatavus ja laenutused kasvasid. Samas avaldas teavikute muretsemisel mõju elanikkonna vähenemine, sest riigi poolne toetus olenes just piirkonna elanike arvust. Raamatute kallinemise ja raha nappuse tõttu jäid paljud väärt teosed raamatukogudesse ostmata.

Raamatukogudes mindi üle uuele liigitussüsteemile – UDK. Raamatute komplekteerimine Halliste valla raamatukogudes, v.a. Halliste Põhikooli raamatukogus, toimus Viljandi Linnaraamatukogu komplekteerimisosakonna kaudu.

Iga Halliste valla raamatukogu on jäänud omanäoliseks. Uue-Kariste ja Rimmu raamatukogud olid vallas kõige väiksemad raamatukogud. Viimasest kujunes ka külakeskus. Rimmu raamatukogu juurde kuulus kõrvalolev rahvatuba. Lisaks raamatute laenutamise tegutsesid seal aktiivselt külaselts ja mitu klubi. Võrreldes teiste valla raamatukogudega paistis Rimmu raamatukogu silma ürituste rohkusega. Rimmu raamatukogus said kohalikud elanikud külastada arsti ja apteeki ning kohtuda valla ametnikega. Uue-Kariste raamatukogu tegi tihedat koostööd naabruses asuva Uue-Kariste rahvamajaga ja kohaliku algkooliga. Koos organiseeriti mitmesuguseid üritusi.

Valla suurimaks raamatukoguks oli Halliste raamatukogu. Raamatukogus ja selle ümbruses oli WiFi leviala, mida aktiivselt kasutati. Õisu raamatukogu täitis nii rahvaraamatukogu kui ka kooliraamatukogu ülesandeid. Põhiline lugejaskond oligi Õisu kooli õpilased ja õpetajad. Kohalik elanikkond oli passiivsem.

Halliste Põhikooli raamatukogu on Halliste vallas kõige uuem raamatukogu. Võrreldes teiste Halliste valla raamatukogudega oli kooli raamatukogu tegevus suunatud just õpilastele ja õpetajatele. Kooliraamatukogu fondki sisaldas õppetööd toetavat kirjandust. Koostöös kooliga on toredaks traditsiooniks saanud iga-aastane õpilaste omaloomingupäev.

Taasiseseisvunud aega jäi raamatukogude internetiseerimine. 2005. aastaks olid kõik Halliste valla raamatukogud saanud omale arvutid, nii lugejate kasutamiseks kui ka töötajatele töö tegemiseks. Halliste ja Uue-Kariste raamatukogud liitusid veebipõhise raamatukoguprogrammiga Urram.

Hea meel oli tõdeda, et vaatamata valla väikesele rahakotile pole Halliste vallas ühtegi raamatukogu suletud.

KASUTATUD LÜHENDID

a. - aasta

a/ü - ametühing

AIP – avalik internetipunkt

AEF – Avatud Eesti Fond

EKP – Eestimaa Kommunistlik Partei

ENSV – Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.

ERÜ – Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

f - fond

ha – hektar

jm – ja muud

jms – ja muud sellised

jmt – ja mitmed teised

jt – ja teised

km² - ruutkilomeeter

k/n – külanõukogu

lk – lehekülg

m² - ruutmeeter

mln - miljon

MTJ – masina-traktorijaam

n - nimistu

NLKP – Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei

nn – niinimetatud

nr - number

NSV – Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

nt - näiteks

p. - poeg

pr – proua

RVL – raamatukogudevaheline laenutus

sh - sealhulgas

st – see tähendab

s-ü - säilitusühik

TK – Täitevkomitee

TpedI – Tallinna Pedagoogiline Instituut

TRÜ – Tartu Riiklik Ülikool

TSN – Tööraha Saadikute Nõukogu

ts – tsentner

ViljMa – Viljandi Maa-arhiiv

KASUTATUD ALLIKAD

AKT nr 4 Halliste raamatukogu raamatufondi üleandmise ja vastuvõtmise kohta 29. septembril 1964

Avalikud raamatukogud: Käsiraamat raamatukogude ülevalpidajaile ning juhatajaile. 1925. Tallinn: Haridusministeerium

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing: Ajalugu. 2007. <http://www2.nlib.ee/ERY/ajalugu.html>, (26. oktoober 2007)

Eesti Vabariigi Valitsus: Eesti Vabariigi 35. valitsus 25.03.1999 – 28.01.2002. 2006. <http://www.valitsus.ee/?id=1118>, (10. märts 2006)

Halliste raamatukogu 1994. a. statistiline aruanne

Halliste raamatukogu 2005 a. statistiline aruanne

Halliste raamatukogu 2004. aasta aruanne

Halliste raamatukogu aastaaruande struktuur 2001

Halliste raamatukogu aastaaruande struktuur 2003

Halliste Raamatukogu aastaaruanne 2005. a.

Halliste raamatukogu kroonika

Jõgi, A. 2000. *Halliste kool võib hoobelda väliseesti kirjanike teostega.* - Sakala, 20. 01.

Järvis, A. 2004. [*Uue-Kariste raamatukogu*]. Käsikiri S. Tellise valduses

Kangur, V. 1996. *Halliste vald tegutseb ja loodab.* - Lõuna-Mulgimaa, nr.1

Keskraamatukogu aastaaruanne 1987

Kivja, V. 2004. *Leonhard Niilus.* Viljandi. [Diplomitöö]

Kull, M. 2004. *Koolikevad Hallistes.* - Lõuna-Mulgimaa, nr 4

Lehekülgi Õisu minevikust. [Kroonikaraamat]

Lehesmets, H. 1967. *Viljandi rajooni raamatukogude võrgu arengutee 1860 – 1967.* Viljandi. [Diplomitöö]

Maakonna raamatukogude aastaaruanne 2000

Maakonna raamatukogude kartoteek

Maakonna raamatukogude tööaruanne 2001

Maakonna raamatukogude 2002. a. tööaruanne

Merila, A. 2002. *Õpilased kohtusid kirjanik Jaan Rannapiga*. - Lõuna-Mulgimaa, nr 10

Murdla, E. 1995. *Viljandi Linnaraamatukogu 85-aastane*. - Sakala kalender 1996, lk 49-50

Niilus, L. 1983. *Saja-aastane raamatukogu*. - Tee Kommunismile, 29.01.

Niilus, L. 1983. *Sajandivanune raamatukogu*. - Sirp ja Vasar, 28.01.

Niilus, L. 1956. *Vana raamatukogu*. - Kommunaar: EKP Abja Rajoonikomitee ja Abja Rajooni TSN häälekandja, 24.11.

Niilus, L. 1991. *Õisu*. Tallinn: Olion

Niilus, L. 1983. *Õisu raamatukogu juubel*. - Tee Kommunismile, 9.06.

Niilus, L. 1969. *Õisu raamatukogu minevikus*. - Tee Kommunismile, 9. 09.

Niilus, L. ,**Murdla, E.** 1983. *Õisu raamatukogu möödanik ja tänapäev*. - Raamatukogu: Metoodikat ja informatsiooni, mai, lk 16-26

Niin, E. 1998. *Põnev koolisügis Kosksilla*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 9

Niin, E. 1999. *Uue-Karistes austati Hilja Sakki*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 3

Nugis, A. 1997. *Rimmu õpilased kohtusid suvel rahvatoas*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 8

Nõukogude Eesti raamatukogundus: Artiklite kogumik III. 1968. Tallinn: Eesti Raamat

Puks, T. 2006. [*Halliste Põhikooli raamatukogu*]. Käsikiri S. Tellise valduses

Päevikud. 2007. [Http://haldjas.folklore.ee/ri/era/kogumine/paev60.htm](http://haldjas.folklore.ee/ri/era/kogumine/paev60.htm), (28. detsember 2007)

Raamatukogud ja raamatukogundus taasiseseisvunud Eestis = Libraries and librarianship in newly independent Estonia 1991-2001: Artiklite kogumik = Collection of Articles. 2002. Tallinn:

Eesti Rahvusraamatukogu

Rimmu külaraamatukogu aastaaruanne 2001

Rimmu külaraamatukogu 1967. a. II kvartali aruanne

Rimmu külaraamatukogu 1967. a. perspektiivplaan

Rimmu külaraamatukogu 1968. a. perspektiivplaan

Rimmu külaraamatukogu 1971. a. I kvartali tööaruanne

Rimmu külaraamatukogu 1972. a. II kvartali tööaruanne

Rimmu külaraamatukogu 1973. a. II kvartali tööaruanne

Rimmu külaraamatukogu 1974. a. töö analüüs

Rimmu raamatukogu 1996. a. statistiline aruanne

Rimmu raamatukogu 1997. a. tegevuse aruanne

Rimmu raamatukogu 1999. aasta aruanne

Rimmu raamatukogu tööaruanne 2000

Rimmu raamatukogu kroonika

Sakk, H. 2004. *Uue-Kariste raamatukogu*. Käsikiri S. Tellise valduses

Sõerd, M. 1997. *Rimmus valmis rahvatuba*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 1

Sõerd, M. 1999. *Halliste kooli tarkusesalv sai tüseda lisa*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 11

Sõerd, M. 1999. *Volikogu tegi vallale tiiru peale*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 11

Sõerd, M. 2000. *Hallistes avati põnev piiblinäitus*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 11

Sõerd, M. 2001. *Halliste raamatukogu sai soojad ruumid*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 8

Sõerd, M. 2003. *Halliste raamatukogus avati internetipunkt*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 3

Sõerd, M. 2004. *Avati Uue-Kariste internetipunkt*. - Lõuna-Mulgimaa, nr. 8

Sõerd, M. 2005. *Halliste vald tunnustas Hilja Sakki*. - Lõuna-Mulgimaa, nr.

Tavaste, M. 1983. *Kodurajooni kuues saja-aastane*. - Tee Kommunismil, 7.06.

Tiideberg, A. 2004. *Halliste enne ja nüüd*. Viljandi

Tingre, I. 2000. *Eesti NSV Kultuuriministeerium ja raamatukogud 1953-1973*. - ERÜ aastaraamat 1999, nr. 11, lk 62-72

Tingre, I. 2001. *Eesti NSV Kultuuriministeerium ja raamatukogud 1974-1992*. - ERÜ aastaraamat 2000, nr. 12, lk 91-100

Urram: Avaleht. 2006. [Http://www.lugeja.ee/](http://www.lugeja.ee/), (10. märts 2006)

Uue-Kariste raamatukogu seletuskiri 1993. aasta tööaruande juurde.

Uue-Kariste raamatukogu 1995. a. tekstiline aruanne

Uue-Kariste raamatukogu 1996. a. tekstiline aruanne

Uue-Kariste raamatukogu 1997. a. aruande struktuur

Uue-Kariste raamatukogu 1998. a. statistiline aruanne

Uue-Kariste raamatukogu 1999. aasta aruanne

Uue-Kariste raamatukogu 1999. a. statistiline aruanne

Uue-Kariste raamatukogu 2003. aastaaruanne

Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2004

Uue-Kariste raamatukogu aastaaruanne 2005

Veskimägi, K.-O. 2000. *Kahte kappi on ühhetassa majas tarvis: leiwakappi ja ramatokappi*.

Tallinn: Ühiselu

Viljandi Linnaraamatukogu: Üldinfo: Ajaloost. 2007. [Http://www.raamatukogu.viljandi.ee/?op=body&id=23](http://www.raamatukogu.viljandi.ee/?op=body&id=23), (31. oktoober 2007)

Viljandi Maa-arhiiv, f 264, n 1, s-ü 127

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 26

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 61

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 63

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n1, s-ü 80

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 81

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n1, s-ü 114

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 120

Viljandi Maa-arhiiv, f 300, n 1, s-ü 138

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 309

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 322

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 418

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 419

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 599

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 612

Viljandi Maa-arhiiv f 587, n 1, s-ü 628

Viljandi Maa-arhiiv, f 587, n 1, s-ü 741

Virkus, E. 1956. *Südamega töö juures* .- Kommunaar: EKP Abja Rajoonikomitee ja Abja Rajooni TSN häälekandja, 9. 08

Õisu Haruraamatukogu tööplaan 1989

Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu protokolliraamat 1883-1935. Käsikiri. Säilitatakse Õisu raamatukogus

Õisu raamatukogu 1997. aasta aruanne

Õisu raamatukogu aastaaruande struktuur 2002

Õisu raamatukogu aastaaruanne 2004

Õisu raamatukogu aastaaruanne 2005

Õisu raamatukogu aruande struktuur 2001

Õisu Toiduainetööstuse Kool: Tagasivaade. 2006. [Http://www.hot.ee/oisuttk/kooliaj.html](http://www.hot.ee/oisuttk/kooliaj.html), (10. märts 2006)

Õisu Toiduainetööstuse Kool: Kooli ajaloost pikemalt. 2006. [Http://www.hot.ee/oisuttk/kooliaj.html](http://www.hot.ee/oisuttk/kooliaj.html), (10. märts 2006)

LISAD

Lisa nr 1

Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu raamat, millele on kleebitud info lugejatele.

Allikas: Õisu raamatukogu raamat

Lisa nr 2

Õisu Mõisa Laenu-Raamatukogu raamatud, mis on säilinud Õisu raamatukogus

1. **Alfonso** ja Rosa, ehk, Armastus ja kättemaksmine : üks hale lugu, mis Spania maal on sündinud / Saksakeelest ümberpannud H. Thuberg. - Tartu : Schnakenburg, 1878 (Tartu : Schnakenburg). - 68 lk. ; 19 cm.
2. **Allas, Carl.** Patu-ema ehk joobnukstegew jook / Kirjutanud C. Allas. - Tartu : H. Laakmann, 1893 (Tartu : H. Laakmann). – 111, [1] lk. ; 18 cm. - Autori nimi kaanel märkimata.
3. **Ast, Karl.** Lumiste kõrguste poole : [Jutustus] / Karl Rumor ; [Kaaneill. A. Jansen]. - Tallinn : Maa, 1913 (Tallinn : M. Schiffer). - 117, [2] lk. : ill. kaas ; 19 cm. - Autori nimi pealkirjas ees.
4. **Aun, Elise.** Kibuwitsa õied : [1. jagu] / Luuletanud Elise Aun. – Tartu : H. Laakmann, 1888 (Tartu : H. Laakmann). – 72 lk. ; 14 cm.
5. **Auerbach, Berthold.** Joosep lumes / Berthold Auerbachi jutustusest Eesti keelde pannud J. Kõrv. - Tallinn : T. Jakobson, 1883 (Peterburi : A. Jakobson). - 156, [1] lk. : ill. Kaas ; 22 cm.
6. **Auerbach, Berthold.** Paljasjalgne tütarlaps / Berthold Auerbach'i "Barfüssele" järel ümber pannud A. Linde. - Tartu : Schnakenburg, 1879 (Tartu : Schnakenburg). – 165, [1] lk. ; 20 cm. – (Rahva raamatukogu ; nr. 1).
7. **Aufsberg, Th.** Koorimine ja Wõivalmistamine / Instruktor Th. Aufsberg'i järel Otto Reichenbach. - Wiljandi : [O. Reichenbach], 1907 (Tartu : Schnakenburg). – 43 lk. : ill., ill. kaas ; 21 cm.
8. **Barack, Max.** Kuulus vang : Histoorialik jutustus / B. A. Rack'i järel kirja pannud J. Tuul. - Pärnu : J. N., 1878 (Pärnu : W. Borm). - 27 lk. ; 18 cm.

9. **Berkow, Karl.** Gustaw Waasa pojad / Karl Berkowi ajalooline romaan ; Eesti keelde kirj. P. Grünfeldt. - Tallinn : K. Busch, 1898 (Tallinn : M. Schiffer ja H. Tietermann). - 383 lk. ; 18 cm.

10. **Bornhöhe, Eduard.** Willu wõitlused / E. Bornhöhe uudisjutt Eesti wanast ajast. – Tallinn : K. Busch, 1890 (Tallinn : A. Mickwitz). – 112 lk. ; 17 cm.

11. **Brandt, Friedrich.** Jeesuse armu laud ja Tema ihu ja were osalised / F. B[randt]. - Tallinn : M. Leppik, 1884 (Tallinn : Eestimaa sinodi trk). - 56 lk. : ill. ; 16 cm.

12. **Bunyan, John.** Ristiinimese Teekond Siioni linna : Õpetlik mõistukõne sellest, kudas iga tõsine Siioni teekäija piab elama ja missuguste raskustega temal võidelda tuleb. I ja II jagu koos / [J. Bunyan]. - [Vändra] : M. Tõnisson, [1892] (Weissenstein : A. Seidelberg).- 224 lk. : ill., ill. kaas ; 16 cm. - Autori nimi raamatus märkimata.

13. **Campe, Joachim Heinrich.** Jakob Heemskerki ja Wilhelm Barentsi reis Põhjamaal ja imelikud juhtumised / J. H. Kampe järele jutustanud M. Pödder. - Tartu: Schnakenburg, 1880 (Tartu : Schnakenburg). - 62 lk. : ill. kaas ; 18 cm.

14. **Carneri, Bartholomäus.** Meie aja inimene / Kirjutanud B. Carneri ; Eesti keelde P. Grünfeldt. - Tallinn : Teadus, 1908 (Tallinn : M. Antje). - 136. lk : ill. kaas ; 21 cm.

15. **Cooper, James Fenimore.** Kooperi jutustused Ameerika maalt : Nahksuka jutud. 1. jagu. / Eesti rahwalle Franz Hoffmanni järele jutustanud J. Lill [J. Jürgenstein]. – Tartu : [s.n.], 1880 (Tartu : K. Mattiesen). – 140 lk. ; 21 cm.

16. **Chambers, Arthur.** Inimene ja Vaimumaailm : [Tähtjas küsimus: Mis saab meitest pärast surma?] / Arthur Chambers ; Eesti keelde Anna Prants. - Tallinn : J. Ploompuu, 1908 (Viljandi : A. Peet). – 252 lk. ; 17 cm.

17. **Debans, Jean-Baptiste-Camille.** Neljakümne aasta pärast / C. Debansi roman ; Tõlkinud O. Freu. – Tallinn : [s.n.], 1914 (Tallinn : J. Felsberg ja A. Tetermann). – 222

lk. 18 cm.

18. **Drouin, Henri.** Louis Pasteur / Henri Drouin ; prantsuse keelest tõlkinud Ants Laur ; [kaas: R. Kivit]. - Tartus : Eesti Kirjanduse Selts, 1930 (Tartu : G. Roht). – 192 lk., 1 l. portr. ; 19 cm. – (Elulooline seeria).
19. **Ebers, Georg Moritz.** Ilus Melissa – keisri pruut ehk Ohaklised teed / Georg Ebers'i ajalooline roman kahes jaos ; Eestikeelde E. J. Öunapuu. – Tallinn : K. Rubini rmtkpl., 1901 (Tallinn : M. Schiffer ja M. Antje). – 304 lk. : ill. kaas ; 21 cm.
20. **Eisen, Matthias Johann.** Elu pärast surma, Hiied ja Perma : Kolm kujutust ennemuistsest ajast / Kirjutanud M. J. Eisen. – Tartu : K. A. Hermann, 1888 (Tartu : K. A. Hermann). – 64 lk. : ill. kaas ; 14 cm.
21. **Eisen, Matthias Johann.** Elust ja loodusest : Õpetlikud tükid noorele ja wanale / Üles pannud ja wälja annud M. J. Eisen. - Tartu : Schnakenburg, 1879 (Tartu : Schnakenburg). - 58, [1] lk. ; 19 cm. - Sisu: Jõulud ; Rahe ; Pilved ; Mõni sõna näitemängudest ; Kõlast ja häälest ; Kõrvast ja kuulmisest.
22. **Eisen, Matthias Johann.** Kalevipoeg ja karskus / kirjutanud M. J. Eisen. - Tartu : K. A. Hermann, 1891 [kaanel 1892] (Tartu : K. A. Hermann). - 24 lk. : ill. kaas ; 15 cm.
23. **Eisen, Matthias Johann.** Loomise saladused : Mõni sõna maa saamisest ja loomisest / Wälja annud M. J. Eisen. - Tartu : Schnakenburg, 1876 (Tartu : Schnakenburg). - 32 lk. ; 18 cm. - Sisu: Esimesed maa saamise ajad ; Kivisööd ja maa lademed ; Elu hakatus.
24. **Eisen, Matthias Johann.** Teekond Soome maale : Meeldetuletused suguwendade elust ja olust. – Tartu : Schnakenburg, 1881 (Tartu : Schnakenburg). – 25 lk. ; 19 cm. - Autori nimi raamatus märkimata.
25. **Eisen, Matthias Johann.** Wäike Kalewala / [R. Hertzbergi järgi] Jutustuseks pununud M. J. Eisen. - Tartu : Schnakenburg, 1883 (Tartu : Schnakenburg). – 115 lk. : ill., ill. kaas ; 15 cm. – (Eesti Rahva-Biblioteek ; nr. 25).

26. **Elu tsaari eest** = (Жизнь за царя) : Ajalooline jutustus / Isamaale pühendanud [tõlkinud] T. Kuusik. - Tallinn : [s.n.], 1904 (Ревель : М. Шиффер и М. Антье). - 343, [1] lk. : noot., ill., ill. kaas ; 19 cm. - Tõlkija nimi kaanel märkimata. - Sisaldab ka noodi: Kiidulaul Tsaarile : Ooperist „Elu Tsaari eest“ / [M. Glinka].
27. **Erdmann, C. J.** Luigetiik ja veel viis õpetliku jutu Eestirahwale ning mõned jutujätkud ehk loe ja naera / Väljaannud C. J. Erdmann. - Tartu : H. Laakmann, 1875 (Tartu : H. Laakmann). - 69 lk. ; 16 cm.
28. **Frenssen, Gustaw.** Jeesuse elulugu uuemate uurimiste põhjal / Gustaw Frenssen ; Eesti keelde ***. – Walga : M. Jaama, [1908] (Wiljandi : A. Peet). – 90 lk. ; 18 cm.
29. **Funcke, Otto Julius.** Tahad Sa terweks saada? : Kristliku hinge ja waimu harimiseks / Otto Funcke järele J. Pärn. - Tartu : Schnakenburg, 1883 (Tartu : Schnakenburg). - 222 lk. : ill. ; 19 cm.
30. **Gildenmann, Berend.** Önsa Keisri Nikolai Essimesse mällestus Eesti rahwale / [B. Gildenmann]. – Pernu : W. Borm, 1855 (Pernu : W. Borm). – 32 lk. ; 18 cm. - Autori nimi raamatus märkimata.
31. **Gomez** ja Isabella ehk juhtumised Moorlaste lossis Hispaania maal : Ilus jutustus noorele ja wanale õpetuseks ja lõbusaks ajawiiteks. - Kuressaare : A. Schmidt, 1886 (Kuressaare : Ch. Assafrey). - 64 lk. ; 17 cm.
32. **Grenzstein, Ado.** Elumaja ehe / A. Grenzstein. – Tartu : A. Grenzstein, 1891 (Tartu : A. Grenzstein). – 126, [2] lk. : ill. kaas ; 20 cm.
33. **Grünewaldt, Katharina von.** Isa : [jutustus] / Kirjutanud K. von Gruenewaldt. – Jurjew [s.o. Tartu] : Kristliku rahvakirjanduse agentur, 1902 (Ревель : А. Миквиц). – 63 lk. : ill. kaas ; 18 cm.
34. **Grünfeldt, Peeter.** Pea mind meeles! : Pildikesed mälestuseraamatust : Algupärandid ja

- tõlked : [mälestussalmid] / P. Grünfeldt. - Tallinn : G. Pihlakas, 1911 (Tallinn : W. Ehrenpreis). – 96 lk. ; 19 cm.
35. **Grünfeldt, Peeter.** Walitud uudisjutud : Rootsi-, Norra-, Daani- ja Soomemaa tähtsamate kirjanikkude tähtsamad tööd / eesti keelde P. Grünfeldt. - Tallinn : J. Ploompuu, 1900 (Tallinn : M. Schiffer ja M. Antje). - 287 lk. ; 17 cm.
36. **Goethe, Johann Wolfgang von.** Härmann ja Doora / Luuletanud Göthe ; Eesti keelde ümber pannud A. Kurrikoff – Tartu : [s.n.], 1880 (Tartu : K. Mattiesen). - V, [1], 65 lk. ; 19 cm.
37. **Harms, Ludwig.** Neli wiimist asja : Surm, ülestõusmine, wiimne kohus ja igawene aeg : Püha kirja tunnistustega kinnitud / L. Harms'i järel F. B. -Teine trük[k]. - Tallinn : [s.n.], 1884 (Tallinn : Eestimaa sinodi trk.). - 40 lk. : ill. ; 16 cm.
38. **Hauff, Wilhelm.** Laura : [Jutustus] / Wilhelm Hauff'i järel jutustanud A. Bauer. - Tallinn : [s.n.], 1881 (Tallinn : A. E. Brandt). - 154 lk, [4] lk. ; 17 cm.
39. **Hermann, Karl August.** Imelikud juhtumised : Õpetlikud jutud / Kirjapannud [tlk.] K. A. Hermann. – Tartu : [s.n.], 1871 (Tartu : H. Laakmann). – 114 lk. ; 16 cm. - Sisu: Ülesõrva ; Mäda-soos ; Liva kõrb ; Vana kaljukitse-kütt.
40. **Hermann, Karl August.** Laulu-kaja [Noot] : Solo-laulud koori- ja mokaheliga meeste ja segahäältel ühes laulda. 1. vihk / Trükki andnud K. A. Hermann. – Tartu : [s.n.], 1884 (Tartu : H. Laakmann). – 16 lk. : noot. ; 22 cm. - Sisu: Enne ja nüüd / K. A. Hermann ; Sõnad J. Hurt. Silmawesi / F. Gumbert ; Sõnad W. Kenntmann. Ainuke kord / K. A. Hermann ; Sõnad M. J. Eisen. Kiigele / K. A. Hermann ; Sõnad J. Bergmann. Merele : Neapoli rahwawiis / Sdn. K. A. H[ermann]. Lehekuu pühal : Magyari rahwalaul / Sdn. K. A. H[ermann]. Millal? / K. A. H[ermann] ; Sõnad J. Bergmann. Peiu sõnad / K. A. Hermann ; Sõnad J. Bergmann. Lind : Italia rahwawiis / Sdn. K. A. H[ermann].
41. **Hoffmann, Ferdinand.** Kadunud! / Ferdinand Hoffmann'i jutustus ; [Tlk.] J. M. Sommer. - Rakwere : G. Kuhs, 1885 (Rakwere : G. Kuhs). - 44 lk. ; 17 cm.

42. **Hoffmann, Franz.** Kulla-wõimus : Üks jut wanna ja nore rahwale / [Fr. Hoffmann]. - Tartu : E. J. Karow, 1864 (Tartu : E. J. Karow). - 72 lk. ; 21 cm. - Autori nimi raamatus märkimata.
43. **Hoffmann, Franz.** Onu ja öepoeg ehk Pahast külwist kaswab paha löikus : Üks jut noore rahwale / [Fr. Hoffmann ; tõlkinud] M. Jaanson. - Tartu : H. Laakmann, 1873 (Tartu : H. Laakmann). - 146 lk. ; 15 cm.
44. **Hoffmann, Franz.** Wahwa Leo ehk Keda Jumal armastab, seda tema ka karistab / Ilus ja õpetlik jutustus Franz Hoffmann'i väljaotsitud kirjadest. - 2. tr. - Tallinn : G. Pihlakas, 1903 (Tallinn : H. Mathiesen ja A. Laurmann). - 110, [2] lk. : ill. kaas ; 17 cm.
45. **Holmgren, August Emil.** Harilikumad põllu kahjulikud mardikad ja nende häwitamine / Aug. Emil Holmgren ; Soome keelset eestistanud J. Kipper ; [ill. M. Pukits]. - Jurjew [s.o. Tartu] : [s.n.], 1901 (Jurjew : J. Tönnishof ja T. Kukk). - 67, [1] lk., [4] l. Ill. ; 19 cm.
46. **Hällström, Karl.** Kodumaa arstirohud : Nõuandja arstirohu taimede korjajatele / Kirjutanud Karl Th. Hällström, Apteeker. - Wiljandi : H. Leoke, [1906] (Wiljandi : E. Ring). - 32, [2] lk. : ill., ill. kaas ; 18 cm.
47. **Hörschelmann, Emil.** Põltsamaa endise õpetaja E. Hörschelmanni laulud : waimulikud segakoorid kirikus, koolis ja koncertides laulda / kokku kogunud, parandanud, [eessõna kirjutanud] ja trükki andnud K. A. Hermann. - Tartus : Schnakenburg, 1885 (Tartu : Schnakenburg). - 48 lk. : noot. ; 22 cm. - Sisu: 1. Psalm 24 : "Jehoova päralt on see maa..." ; 2. Psalm 41, 1.4 : "Oh õnnis, kes vaesel' armu annab..." ; 3. Halleluja : "Halleluiuja, kiida mu hing..." ; 4. Kiituse laul : "Südamest, Issand, sull' laulame..." ; 5. Psalm 118, 5-6 : "Kitsikusest olen ma Jehoovat appi hüüdnud..." ; 6. Surma laul : "Nüüd oleme kõik leinamas..." ; 7. Kristuse tulemiseks : "Kiidetud olgu Issand, Iisraeli Jumal..." ; 8. Kristuse tulemiseks ehk Jõuluks : "Ja sina, Betlem Evrata Juudamaal..." ; 9. Meil on sündinud ; 10. Jõuluks : "Au olgu Jumalale kõrges..." ; 11. Jõulu laul : "Au olgu Jumalale kõrges..." ; 12. Jõuluks : "Immanuel, Immanuel! Oh kallis püha nimi..." ; 13.

Päevad ja nädalad ; 14. Kannatuse laul : "Maailma süüd ja pattu..." ; 15. Suureks reedeks : "Mu Jumal! Mu Jumal! miks sa mind maha jätnud?..." ; 16. Psalm 23 : "Der Herr ist mein Hirte..." = "Jehoova mu karjane...".

48. **Igawese** elu ja igawese hukkatuse peegel, ehk hinge seisusest pärast surma / Saksakeelest ümberpannud W. N[ormann]. - Tartu : H. Laakmann, 1887 (Tartu : H. Laakmann). – 141, [3] lk. ; 19 cm.
49. **Ingraham, J. H.** Würst Taaweti kojast ehk Kolm aastat pühas linnas / [J.H. Ingraham ; Tõlkinud J. Grönberg]. – Tartu : [s.n.], 1885 (Tartu : A. Grenzstein). – 495, [1] lk. ; 17 cm. - Autori ja tõlkija nimi eessõnas.
50. **Inimese** Hinge-linna sõda : Üks mõistu kõne / [Tõlkinud Ff. Brandt]. - Tallinn : [s.n.], 1881 (Tallinn : A. E. Brandt]. - 58 lk. : ill. kaas ; 18 cm. - Tõlkija nimi raamatus märkimata.
51. **Inimese** mõtted ei ole Jumala mõtted : [Jutustus] / [Tõlkinud] M. Kirsal. - Tartu : H. Laakmann, 1872 [Kaanel 1873] (Tartu : H. Laakmann). - 102, [2] lk. 19 cm.
52. **Jaakson, M.** Soldat wanapagana waranduse kambris : Ennemuistessed jutud / Kirja pannud M. Jaakson. – Tallinn [s.n.], 1882 (Tallinn : J. H. Gressel). – 32 lk. : ill. kaas ; 18 cm. - Sisu: Soldat wanapagana varanduse kambris ; Rassi Jaak ; Kohtlane.
53. **Jaanson, M.** Tükikene kolme kümne aastasest ususõjast / Eesti noore rahwale jutustanud M. Jaanson. - Tallinnas : [s.n.], 1876 (Tallinnas : J. H. Gressel). - 104 lk. ; 17 cm.
54. **Jakobson, Peeter.** Kirjakirjutaja ehk juhatus, kuidawiisi tuleb mitmesugusi kirjasi, kontrahtisi, kwitungisi, wõla- ja wolikirjasi, testamentisi, wekslisi ja rehnungilisi kirjutada / Kirja pannud P. Jakobson. - Rakwere : G. Kuhs, 1883 (Rakwere : G. Kuhs). - 123, [1] lk. ; 19 cm.
55. **Jensen, Wilhelm.** Kaarin : [Jutustus] / Wilhelm Jenseni järele ; "Eesti Aleksandri

- koolile" jõulukingituseks Eesti neilt [Elisabeth Aspe]. - Tartu : Schnakenburg, 1883 (Rakvere : G. Kuhs). – 118 lk. : ill. kaas ; 16 cm. – (Eesti Rahva-Biblioteek ; nr. 16).
56. **Juuda** : Jutustus Jerusalemma ärahävitamise ajast / Eesti keelde kirjutanud P. Grünfeldt. - Jurjew [s.o. Tartu] : P. Rootslane, 1899 (Jurjew : Schnakenburg). - 114, [1] lk. : ill. ; 17 cm.
57. **Järw, Jaak**. Karolus : ajalooline jutustus Eesti minewikust / Kirjutanud Jaak Järw. - Tallinn : K. Laurmann, 1892 (Tallinn : H. Mathiesen). – 136 lk. ; 17 cm.
58. **Jürgenstein, Johann**. Rohtaedas lahke vanakeste seas : [Rahvakombeid ja uskumusi] / Kirja pannud J. Lill. - Tartu : H. Laakmann, 1875 (Tartu : H. Laakmann). – 71, [1] lk. ; 15 cm.
59. **Kallas, Aino**. Ants Raudjalg : Eesti jutustus / Aino Kallas ; Soome keelset J. Aavik ; [Kaaneill. ja vinjetid M. Pukits]. – Tartu : Postimees, 1907 (Tartu : Postimees). – 132, [2] lk. ill., ill. kaas ; 20 cm. - Autori nimi pealkirja sees.
60. **Kappel, Johannes**. Järwamaa ööpik : Nelja healega laulud meestekoorille / Komponentid ja wälja annud J. Kappel. - Tartu : Schnakenburg, 1881 (Tartu : Schnakenburg). – 42, [2] lk. : noot. ; 20 cm. – (Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused ; nr. 45).
61. **Kautsky, Karl**. Suur Prantsuse rewolutsion : Klassi-tulude vastuolud a. 1789 / K. Kautsky ; Eesti keelde Karl Raud. - Jurjev [s.o. Tartu] : Töö, 1906 (Tartu : G. Zirk). – 96 lk. ; 18 cm. - Kaanepealkiri: Klassitulude vastuolud a. 1789.
62. **Kentmann, Woldemar Friedrich**. Tulle ja aita! : Sõnnumed Ewangeliumi-Lutteruse ussu kogguduste Abbi-Kassast / [Koost. W.F. Kentmann ; A. Daugelli ill.]. – Tallinn : [s.n.], 1869 (Tallinn : Linfoorsi pär.). – 59 lk. : ill. ; 20 cm. - Koostaja nimi raamatus märkimata.
63. **Kingsford, Anna**. Taimetoitlus teaduse kohtujärje ees / Dr. med. A. Kingsford'i väitekiri

- Pariisi arstiteaduse fakulteti ees ; Eestistanud J. G. Spuhl-Rotalia ; [Eessõna A. Aderholdt]. - Tallinn : [s.n., 1905] (Tallinn : H. Mathiesen ja A. Laurmann). – 151, [1] lk. : ill. kaas ; 20 cm. –(Elukool ; 1).
64. **Kirsel, Mats.** Essimenne noor juttomees : Armsa Ma rahwale aiawiteks kirjutud : [jutud] / [Tõlkinud] M. Kirsel. - [2. tr.]. - Tartu : W. Gläser, 1874 (Tartu : W. Gläser). - 122 lk. ; 17 cm.
65. **Kleist, Heinrich von.** Mihael Kohlhaas : [Jutustus] / Heinrich von Kleist'i järele eestistanud K. Mühlbach. - Tallinn : Uus Aeg, 1900 (Tallinn : M. Schiffer ja M. Antje). - 108 lk. ; 17 cm.
66. **Kokla, Konstantin.** Läbielatud lootused : [jutustused] / Otto Oja ; [kaaneill. R. lepik]. – Pärnu : Reimanni ja Suurmanni raamatukauplus, [1910] (Pärnu : Meie Kodumaa). – 75 lk. : ill. kaas ; 18 cm. - Kaanel : J. Reimanni kirjastus. - Sisu: Külalugu, millel nimegi ei ole. Ühe tee peal. Pulmad ja surm. Suureste koolitatud poeg.
67. **Kolm** jutukest : Jumal näeb, kellel õigus on, aga Tema ei ütle seda ruttu (Sündinud lugu) / Telefon L. Tolstoi järele wene keelest J. R. ; Lookene wene keelest J. Kalmholm ; Kelmi kawalus. – Tartu : [s.n.], 1886 (Tartu : K. A. Hermann). – 32 lk. – 14 cm.
68. **Korff, Theodor von.** Surma! ehk Kohus Tallinna magistradis : Roman Eestimaa minewikust XVI aastasajal / Parun Th. Korffi järele H. Pöögelmann. – Tallinn : G. Pihlakas, 1904 (Ревель : М. Мартна). – 200 lk. : ill. ; 19 cm.
69. **Kotsar, Kustas.** Paigulised : Jutustused maalt ja linnast / K. Kotsar ; [kaaneill. A. Jansen]. - Tallinn : Maa, 1913 (Tallinn : V. Ehrenpreis). - 140, [2] lk. : ill. kaas ; 19 cm. - Kaanel M. Schifferi trükikoda.
70. **Kotzebue, August.** Wirrwarr : Lustimäng viies jätkus / Saksa keelest Kotzebue järel ümber teinud A. Kitzberg. - Tartu : Schnakenburg, 1878 ([Tartu : Schnakenburg]). – 119 lk. : ill. kaas ; 18 cm.

71. **Krahw** Oroslaw ja leitud laps : [Jutustus] / [Tlk.] B. G[ildenmann]. - Tartu : H. Laakmann, 1864 (Tartu : H. Laakmann). – 46 lk. ; 16 cm.
72. **Kuidas** taimi teadusliku taimekogu (herbariumi) jaoks korjata ja kuiwatada. - Tartu : Eesti Üliõpilaste Selts, [1907] (Tartu : Postimees). – 14 lk. ; 17 cm.
73. **Kurrik, Juhan.** Turnimise raamat. 1 / Kirja pannud J. Kurrik. - Tartu : Schnakenburg, 1879 (Tartu : Schnakenburg). - VIII, 66 lk. : ill. kaas ; 21 cm. - (Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetised ; nr. 13).
74. **Kuusk, Andres.** Täieline Seebikeetmise õpetus : Käsiraamat igasuguste lihtsate, iluduse- ja rohuseepide keetmise juhatauseks / Kokku seadnud F. Wiltneri, A. Engelhardti j.t. järele A. Kuusk. - Tartu : K. Sööt, [1908] (Tartu : K. Sööt). – 62, [2] lk. : ill. ; 17 cm.
75. **Kõrv, Jakob.** Kiired kosjad : Eesti jutt : Luokene Tallinnast / Kirjutanud Jakob Kõrv. - 2. tr. - Tallinn : [s.n.], 1893 (Tallinn : H. Mathiesen). - 138 lk. ; 20 cm.
76. **Kõrv, Jakob.** Lühikene Aiapidamise juhatus / Talurahwalle ja külakoolidelle kirja pannud Jakob Kõrv. – Tartu : Schnakenburg, 1881 (Tartu : Schnakenburg). – 48, [1] lk. : ill. ; 19 cm. – (Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi toimetused ; n. 4).
77. **Köhler, Bruno.** Bruno Köhler'i Muhedad jutud / Eesti keelde toimetanud A. N. Tammeri. - Tallinn : J. H. Wahtrik, 1893 (Tallinn : J. H. Gressel). – 120 lk. ; 18 cm.
78. **Laur, Märtn.** Kahe inimese kibedad silma wee pisarad ja haledad õhkamised, Willandi kihelkonna Persti wallas : [Tõsielulised lood] / M. Laur. – Tartu : [s. n.], 1875 (Tartu : Schnakenburg). – 30 lk. ; 16 cm.
79. **Liiv, Jaan.** Esimene Tubaka-harimise õpetus, kuidas tubakat meie maal kasvatada, sortida, kuiwatada ja walmis teha (parkida) tuleb : Mitme kuulsa Euroopa ja Ameerika tubaka harija järele / Välja annud J. Liiv. – Tartu : [s.n.], 1883 (Tartu : W. Just). - 28 lk. ; 19 cm.

80. **Liiv, Juhan.** Käkimäe kägu : [jutustus] / Kirjutanud Juhan Liiv. - Tartu : K. A. Hermann, 1893 (Tartu : K. A. Hermann). - 35 lk. ; 15 cm.
81. **Linde, A.** Preisimaa Pärisorjusest meie maa pärisorjuse selgemaks arusaamiseks / jutustanud [tlk. Max Kummeli järgi?] A. Linde. - Wiljandis : [s.n.], 1876 (Wiljandis : F. Feldt). – 48 lk. ; 17 cm.
82. **Loti, Pierre.** Islandi kalur : [romaan] / Pierre Loti ; prantsuse keelest Peet Vallak. - Tartus : Eesti Kirjanduse Selts, 1926 (Tartu :G. Roht). - 177 lk. : portr., ill. kaas ; 22 cm. - (Noorsoo kirjavara : maailma-kirjanduse seeria / Eesti Kirjanduse Seltsi koolikirjanduse toimkond ; nr. 118).
83. **Maasikad** ja sibulad : [läti keelest tõlgitud jutustusi] / Toimetanud J. A. Feldmann. – Tallinn : A. Petersoni rmtkpl., [1903] (Tallinn : M. Мартна). - 87, [1] lk. : ill. kaas ; 17 cm.
84. **Mehe** truudus ehk kuidas mehed peavad olema, aga mitte ei ole : [Jutustus] / Väljaannud [tlk.] J. Jung. - Wiljandi : J. Jung, 1876 (Wiljandi : F. Feldt). - 84 lk. ; 17 cm.
85. **Meie** Issanda ja Õnnistegija Jesuse Kristuse kolmekümne aastane Waikne elloaeg enne Temma Õppetaja ammeti hakkatust Maa pääl ... / [Tõlkinud August Krug]. - Tartu : H. Laakmann, 1875 (Tartu : H. Laakmann). - 76 lk. ; 19 cm.
86. **Mesilastest** ning nende pidamisest : õpetlik juhatus iga linnu- ehk mesipuu pidajale / Saksakeelest Eestikeelde ümberkirjutanud J. Pärn. – 2., parandut ja rohkendut tr. – Tartu : Schnakenburg, 1882 (Tartu : Schnakenburg). – 41, [1] lk. : ill. ; 20 cm.
87. **Muhel, Ernst.** Weike Ennemuistne [Idamaa] jutto-ramat armsa Marahwale aewiteks luggeda. / Ühhest Eesti sõbrast [Ernst Muhel] kirjutud. - Tartu : H. Laakmann, 1866 (Tartu : H. Laakmann). – 36 lk. ; 15 cm.
88. **Mändmets, Jakob.** Isa talus : [jutustused] / Jakob Mändmets ; [kaaneill. O. Kallis]. - Tallinn : Teadus, 1913 (Tallinn : M. Schiffer). - 154, [1] lk. : ill. kaas ; 19 cm.

89. **Mändmets, Jakob.** Tulesse : Jutustus Eesti minewikust / Kirjutanud J. Mändmets. - Tallinn : G. Pihlakas, [1901] (Ревель : Г. Матизен). – 256 lk. ; 17 cm.
90. **Mändmets, Jakob.** Wana käsikiri : [jutustus] / Kirj. J. Mändmets. - Tallinn : G. Schneideri raamatukauplus, 1904 (Tallinn : М. Шиффер и М. Антье). – 132 lk. : ill. kaas ; 20 cm. - Kaanel: H. Mathieseni ja A. Laurmanni trükikoda.
91. **Neufeldt, A. O.** Eewa : Pildike rahva elust : [Poeem] / Kirjutanud A. O. Neufeldt. - Tartu : A. O. Neufeldt, 1893 (Tartu : K. A. Hermann). - 48 lk. ; 15 cm.
92. **Niedra, Andrievs.** Jõuetu hing / Andreews Needra jutt kolmest inimesest ja neljast lillest ; Läti keelest M. Pukits. – Jurjew [s.o. Tartu] : Postimees, 1903 (Jurjew : Postimees). - 160 lk. ; 20 cm. - Nimi esineb kujul Andreews Needra.
93. **Nieritz, Gustav.** Gustaw Waasa ehk Kuningas ja talupoeg : [Jutustus] / Gustav Nieritze järele M. Kirsell. - Tartu : H. Laakmann, 1884 (Tartu : H. Laakmann). – 92 lk ; 20 cm.
94. **Otzen-Hansen, Jakob.** Hiiu ranna tuletorn : [Jutt Ungru krahvist Ungern-Sternbergist] / Felix Lilla järele Saksa keelest [D. Martinsoni] tõlgitud. – Tallinn : [s.n.], 1884 (Tallinn : J. Herms]. – 24 lk. ; 17 cm.
95. **Ott, P.** Tarwilikud teadused aia töös : Juhatused kuidas noori wiljapuid kaswatada, wanu wiljapuid rawitseda ja wanade metsikpuude pookimist toimetada, köögi aia kaswudest ja lillede kaswatamisest / Kirjutanud aednik P. Ott. – Ревель [s.o. Tartu] : [s.n.], 1902 (Ревель : Г. Матизен). - 48, [1] lk. ; 21 cm.
96. **Pealik** Kornelius. Tuim sool – Riia : Jummal sanna wäljalautamise söbbrad, 1879 (Riia : E. Plates). - 16 lk. ; 19 cm.
97. **Peeter** Suur ja pärisori : Jut pärisorjade wiletsusest Wenemaal / Saksa keelest ümberpannud M. K. - Tallinn : [s.n.], 1880 (Tallinn : A. E. Brandt). – 96 lk. ; 17 cm

98. **Permman, Jakob.** Tõutatud maa : Juhataja Pühas kirjas nimetatud maade tundmisele, koolile ja kodule / kirja pannud [W. Kühn'i järel] J. Pärman. - Tartu : Schnakenburg, 1879 (Tartu : Schnakenburg). – 57, [1] lk. : ill. ; 20 cm. – (Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused ; nr. 34).
99. **Petrištšev, Afanassi.** Kolmsada aastat (1606-1906) / A. B. Petrishtshev ; Eesti keelde Konst. Lepp. - Tallinn : Teadus, 1909 (Tallinn : J. Felsberg ja A. Tetermann). - 113, [6] lk. ; 20 cm.
100. **Pimedusest** walgusele : [Jutustus] / [Tõlkinud] M. Kirsal. – Tartu : H. Laakmann, 1875 (Tartu : H. Laakmann). – 127 lk. ; 16 cm.
101. **Pödder, Luise.** Kunstpesemine ja ilutrikimine ühes täieliku keemilise plekkide väljavõtmise õpetusega / kõige paremate abinõude najal kokku seadnud Luise Pödder. - Jurjew [s.o. Tartu] : K. Sööt, 1900 (Jurjew : K. Sööt). - 127 lk. : ill. ; 18 cm.
102. **Pärn, Jakob.** Lühikesed juttud armsa lastele / Jakob Pärn. - Tartus : H. Laakmann, 1873 (Tartu : H. Laakmann). – 43, [1] lk. ; 15 cm.
103. **Pöögelmann, Hans.** Majandusteaduslised kirjad Põllumeestele / H. Pöögelmann. - Tallinn : [s.n.], 1905 (Tallinn : M. Martna). – 96 lk. ; 19 cm.
104. **Raamot, Jaan.** Piimatalituse õpetus / Dr. agr. J. Raamot. - Tartu : [s.n., 1907] (Tartu : K. Sööt). - 91 [3] lk. : ill. ; 19 cm.
105. **Reclam, Karl Heinrich.** Tervise wõti / [K. H. Reclam] ; Kirja seadnud [tlk.] J. Seimann. - Tartu : H. Laakmann, 1882 (Tartu : H. Laakmann). - 43 lk. ; 17 cm. - Autori nimi eessõnas.
106. **Reinson, M.** Päranduse petja ehk Päike saab teda walguse ette tooma : [Jutustus] / Kirja pannud [tlk.] M. Reinson. – Tallinn : Pöder, 1875 (Tallinn : J. H. Gressel). – 116 lk. ; 17 cm.

- 107.**Riis, Andres.** Ernst Peterson ja Eesti elu paused / A. Riis. - Põltsamaa : A. Riis, 1901 (Põltsamaa : K. Jürisson ja T. Tiedt). – 47 lk. ; 17 cm.
- 108.**Rikas** ja waene wend ehk Kurbduse järele tuleb rõõm : Kes teisele auku kaewab, langeb ise sisse : [Jutustus] : Õpetusmürgiks wanale ja noorele / Saksakeelest ümber tõlkinud J. Otstavel. – Tartu : H. Laakmann, 1882 (Tartu : H. Laakmann). – 95 lk. ; 19 cm
- 109.**Rosenthal, Louis.** Peigmehe põgenemine ehk õnnelik kokkujutumine Ameerikas : Üks ilus ja hale jutustus / Louis Rosenthali järele J. M. Jaanus. - Tartu : J. Oja, 1885 (Tartu : A. Grenzstein). - 38, [1] lk. ; 16 cm.
- 110.**Saal, Andres.** Päril ja prii. 1, Eesti rahwa pärisorjuse ajalugu 1215-1819 / Kirjutanud A. Saal. - Rakvere : P. Erna rmtkpl, [1891] (Weissenstein : A. Seidelberg). – 128 lk. ; 18 cm.
- 111.**Saal, Andres.** Päril ja prii. 2, Eestlste priiuse ajalugu algusest meie ajani (1819-1866) : Esimene pool / Kirjutanud A. Saal. - Rakvere : P. Erna rmtkpl, 1893 (Rakvere : G. Kuhs). - 142 lk. ; 20 cm.
- 112.**Saladus**, kudas neidude südameid ära wõita. - Wiljandi : J. Reevits, 1906 (Jurjew : G. Zirk). - 60, [4] lk. ; 17 cm.
- 113.**Saudeck, Robert.** Kõidikutest wabanenud hiiglane / Robert Saudeki roman ; Eesti keelde A. Paulmeister. – Jurjew [s.o. Tartu] : Postimees, 1915 (Jurjew : Postimees). – 175 lk. ; 20 cm.
- 114.**Schiller, Friedrich.** Messiina pruut, ehk Waenulised wennad : [Proosaüंबरjutustus] / Saksakeelest ülespandud [F. Schilleri järgi K. Grünwaldt]. - Tallinn : [K. Grünwaldt], 1875 (Tallinn : T. Kerr). – 50 lk. ; 17 cm. - Autori nimi eessõnas, tõlkija nimi raamatus märkimata.
- 115.**Schmidt, Ferdinand.** Oberon ehk see wägew waimukuningas : [Jutustus] / Maakeelde [F. Schmidt'i järgi] säädud F. Mõttus. - Tartu : Schnakenburg, 1876 (Tartu :

Schnakenburg). – 88 lk. ; 18 cm. - Autori nimi eessõnas.

- 116.**Schönenberger, Franz.** Loomulik arstimise õpetus : Teejuhataja terwetele ja töbistele / Dr. Fr. Schönenberger ja W. Siegert. - Walga : F. Karlsoni rmtkpl., 1905 (Walga : F. Karlson). – 320 lk. : ill. ; 22 cm.
- 117.**Schübeler, Frederik Christian.** Kõõgi taimeaed, selle tulu ja wäärtus majapidamises / Kirjutanud F. C. Schübeler ; Eestistanud ja Eesti oludele kohandanud A. Johannson. - Wiljandi : J. Reewits, 1903 (Jurjew : Schnakenburg). – 87, [1] lk. : ill. ; 20 cm.
- 118.**Shamiil, Jiman.** Tserkesside würsti poeg ehk wäikene sõjawang / Saksakeelest ümberpannud C. Kikajon. - Tartu : H. Laakmann, 1876 (Tartu : H. Laakmann). - 69, [1] lk. ; 19 cm.
- 119.**Sohberg, Mart.** Siioni Ohwri Kannel. Esimene jagu, Pulma, waru, surma ja sööma laulud ning palwed / Wäljaannud Martin Sohberg. - 2., parand. tr. - Tartu : K. W. Rosenberg, 1876 (Tartu : Schnakenburg). - 72 lk. ; 18 cm.
- 120.**Sokolov, Dimitri.** Õige ristiusu esimene õpetus / Kirjapannud Keiserliku Maria lossi kiriku protojerei Dimitri Sokolow ; Eesti keele ümber pandud kümnendamast trükist, mis täielikumaks on tehtud Uuewäe Sääduse nõudmise järele nende läbikatsumise tarbeks, kes tahtwad wäeteenistusesse IV klassi ees-õigusega astuda. – Riia : Balti Kubermangude õige-usu rahwa koolide Kollegium, 1878 (Riia : (E. Plates). – X, 154 lk. : ill. ; 19 cm.
- 121.**Sommer, Jakob Martin.** Kihlasõrmus : Uudisjutt / Kirj. J. M. Sommer. - Tallinn : K. Busch, 1888 (Tallinn : H. Mathiesen). – 78 lk. ; 17 cm.
- 122.**Stutzer, Albert.** Rammutamise õpetus / Põlluharijatele ja põllutöö-koolidele kirjutanud Prof. Dr. A. Stutzer; Eestistanud A. Johannson. – Tallinn : Uus Aeg, 1902 (Tallinn : M. Schiffer ja M. Antje). – 80 lk. ; 20 cm.
- 123.**Surnust** ülestõusnud pruut : Üks kurblik jutt / Kirjutanud K. J. - Tartu : K. J., 1885

(Tartu : H. Laakmann). - 54 lk. ; 16 cm.

124. **Sõja-kassa** ehk Söbrad Lebois ja Pierre : Üks rahvalik jutustus Napoleon I sõja aeast / Armsale Eestirahvale ümberpannud kooliõpetaja H. Tallinnas. - Tallinn : [s.n.], 1881 (Tallinn : A. E. Brandt). - 61, [3] lk. ; 17 cm.
125. **Särgava, Ernst.** Rahwa-walgustaja : Uudisjutt / Ernst Peterson. - Jurjev [s.o. Tartu] : Uudised, 1904 (Jurjew : Schnakenburg). – 237 lk. ; 19 cm.
126. **Tiismann, Hans.** Petlehem : Meie Önnisteggija Jesusse Kristusse sündimisse paik : [Reisimuljed] / Seest ja wäljaspiddise Missioni heaks Msr. I. H. Tüsmannast wälja antud. - 2. tr. - Tartu : [s.n.], 1865 (Tartu : H. Laakmann). - 14, [2] lk. ; 19 cm.
127. **Tischler, Johan.** Kalewipoja sisust : Missugused kõlbulised arwamised paistawad meile Kalewipojast silma? / Kirjutanud stud. J. T[ischler]. – Tartu : [s.n.], 1887 (Tartu : K. A. Hermann). – 64 lk. ; 17 cm. - Äratrükk: „Postimees“, 1887, nr. 2-11
128. **Topelius, Zacharias.** Refanut ja Mõnda Muud / Z. Topeliuse kirjade järele Soome keelest kokku seadnud M. Lipp. - Tallinn : K. Busch, 1891 (Tallinn : Lindforsi pär.: ill. Ch. Treyeri litogr.). - 93, [2] lk. : ill. ; 17 cm. - (Laste lõbu ; 1).
129. **Treufeldt, Karl.** Lühikene õpetus söögide tegemisest ehk taluperenaese köögi-raamat / wälja annud Karl Treufeldt. - Tartu : Schnakenburg, 1881 (Tartu : Schnakenburg). - 44 lk. : ill. kaas ; 18 cm.
130. **Tõnisson, Jüri.** Wiljapuude, wiljapõdsaste ja aiawilja waenlased ja nende wastu wõitlemine / Kirjutanud kunstaednik J. Tõnisson ja rohuteadlane A. Kuusik. – Jurjev [s.o. Tartu] : Postimees, 1905 (Jurjew : Postimees). - 43 lk. : ill. ; 21 cm. - Kaanel autor märkimata.
131. **Tähtsad** mehed : 4. anne / Toimetanud M. J. Eisen. - Tartu : Schnakenburg, 1883 (Tartu : Schnakenburg). – 86 lk. : portr. Kaanel ; 15 cm.

132. **Undritz, Paul.** Mõistlik jutustaja. 1 – 2, [Jutte ja luuletusi] / Noortele ja wanadele waimu kosutuseks wälja annud Paul Undritz. - Tartu : H. Laakmann, 1880 (Tartu : H. Laakmann). - 95, [1] lk. ; 23 cm. - (Eesti Kirjameeste Seltsi toimetused ; nr. 42).
133. **Urm, F.** Looma tohter : Hobuste, karielajate, wasikate ja sigade rohitsemiseks / [F. Urm]. - Tartus : J. Reewits, [1907] (Tartus : K. Sööt). – 186, [2] lk. ; 21 cm. - Autori nimi eessõna lõpus. – Kaas tekstita.
134. **Verne, Jules.** Keisri käskjalg : Jutt Venemaa minevikust. 1 – 6 anne / Prantsuse kirjaniku Juulius Verne järele jutustanud M. Suvi [J. M. Sommer]. - Tallinn : [s.n.], 1884-1886 (Tallinn : J. Herms). - 336 lk. ; 18 cm.
135. **Waarau** käewõru ehk Saladuslik rööw-mõrtsukatöö : Wäga põnew kriminal jutustus / Eestikeelde kirjutanud M. Mäe. - Tallinn : A. ja J. Oit, 1900 (Tallinn : M. Schiffer ja M. Antje). - 85, [2] lk. ; 17 cm.
136. **Wiis** Liongi-Linna märtrit : Ewangeliumi ussu pärrast ärrapõlletud 16-mal Mail 1553. - Riia : Jummal sanna wäljalautamise söbbrad, 1878 (Riia : Müller). - 24 lk. ; 19 cm.
137. **Wilde, Eduard.** Astla wastu : uudisjutt / E. Wilde uudisjutt. – Jurjew [s.o. Tartu] : [s.n.], [1898] (Jurjew : A. Grenzstein). – 73 lk. ; 22 cm.
138. **Wilde, Eduard.** Kuul pähe! : Uudisjutt Tallinna elust / Tõsiste sündmuste järele Eduard Wilde. - Tallinn : A. Laurmanni rmtkpl, 1891 (Tallinn : H. Mathiesen). – 95 lk. ; 16 cm.
139. **Wilde, Eduard.** „Linda“ aktsiad : jutustus / Eduard Wilde. - Jurjewis [s.o. Tartu] : K. A. Hermann, 1894 (Jurjewis : K. A. Hermann). - 279 lk. ; 13 cm.
140. **Wilde, Eduard.** Prohwet Maltswet : ajalooline roman / Eduard Wilde. - Tallinnas : G. Pihlakas, 1906 (Jurjew : Schnakenburg). – 368 lk. ; 19 cm.
141. **Wilde, Eduard.** Prohwet Maltswet : ajalooline roman II / Eduard Wilde. - Tallinnas : G. Pihlakas, 1906 (Jurjewis : Schnakenburg). – 369-740 lk. ; 19 cm.

142. **Wilde, Eduard**. Prohwet Maltswet : roman / Eduard Wilde. – [2. tr.]. - Tartu: Loodus, 1929 (Tartus : K. Mattiesen). – 740 lk. ; 22 cm. – (Kogutud teosed ; 26. anne. Romaanid ; 9). - Esitrükk: Tallinn : G. Pihlakas, 1906.
143. **Willem** Tell : Üks historialik jutustamine / [Tõlkinud] M. Kirsell. – Tartu : H. Laakmann, 1876 (Tartu : H. Laakmann). – 76 lk. : ill. ; 16 cm.
144. **Willi** : Jutustus Ameerika maalt / Väljaannud [tõlkinud] M. J. Eisen. - Tartu : Schnakenburg, 1876 (Tartu : Schnakenburg). - 94, [2] lk. ; 19 cm.
145. **Wõitluse** päiwil : [Kogumik] / [Kaaneillustratsioon K. A. Hindrey]. – Tartu : Noor-Eesti, 1905 (Tartu : Postimees). – 79 lk. : ill. kaas ; 20 cm.
146. **Wäikesed** Ameerika elu pildid : Jutustus noorele rahwale. - Rakvere : G. Kuhs, 1880 (Rakvere : G. Kuhs). - 48 lk. ; 15 cm.
147. **Õnnelik** kuninga wäimees ehk wana-aegne jutustus / Saksa keelest ümber pandud. - Tartu : J. Jürgens, 1884 (Tartu : Olevik). – 47, [1] lk. ; 18 cm.
148. **Üks** eksinud inimene ehk Eksida on kerge, ümberpöörda raske : näitlik pilt elust : [näidend] / Wälja annud [tlk.] J. Lill. - Tartus : H. Laakmann, 1880 (Tartu : H. Laakmann). - 32 lk. ; 16 cm. - Tiitellehel pseudonüüm, autori kodanikunimi Johann Jürgenstein.

SUMMARY

The history of libraries in Halliste municipality.

Sirle Tellis

The reason to choose this subject is that the author of the study is working in the Halliste library since year 1995. The aim of the study is to find out how the libraries in Halliste municipality are established. Also it was interesting to find out how activity of local libraries acted in the context of public librarianship and the history of Estonian libraries. The history of Halliste municipality libraries has been studied until the year 2005.

All archive materials and documentation about libraries, the literature about Halliste municipality and its libraries, chronicle of libraries and other studies made in this subject was necessary to work through to get overview for current study.

The study consist of three parts. First part gives overview of establishment of Halliste municipality libraries, cultural history and changes of administrative territory of the region until the year 1940. The establishment and formation of libraries in the Halliste municipality is brought forth.

Libraries have been connected with local Associations, Unions and Schools. The library of Halliste is connected with Union of Young Halliste, the library of Uue-Kariste is established by the Association of the Readers. Until now the oldest library in Halliste municipality believed to be Õisu library. It is established in 1883, by the initiative of workers of Õisu manor and with support of estate owner A. von Sivers. The name was the Manor House Õisu Rentallibrary.

During the study it was found out that the Rimmu library is established earlier. In 1870 the Readers Ring of Rimmu. The Association of the Library was established on the bases of the Readers Ring of Rimmu, which hired books for everybody. This library acted during several years as the library of Kaarli Temperance organization „Säde“.

The history of Estonia and the individuality of epoch influenced the activities of libraries, but also the local community, local government and state in its entirety. There were several economical problems and other reasons, which could be negatively influence the libraries and also lead to the closing. According to the study, Õisu library had to stop the activity meanwhile. For example on the 1888 library was closed because it located in the school and for practising there, the permission from Ministry of Education was missing. The library continued the work on the October 1905. Important influence was by I World War, when library of Õisu was closed for longer period, until on the 1921 it started to act again.

Despite of difficulties new books were needed for readers. Lot of books were donated, but also bought. The exhibitions and parties were organized to find money for maintenance of libraries and for new books. The auctions were organised to sell old books in Õisu.

Firing line for the establishment and activities in libraries were active people. They worked with all ones heart and as freelancers. People in Halliste municipality actively participated in Union's activities. The education was important among the farmers and farm mistresses in Halliste municipality. Libraries had very important role in development of the intellectual life of municipality. Reading books broaded the mind and gave knowledge of people.

The second part of the study is about libraries during occupation years. The main aim during these years for libraries were ideological education of the public, also advocacy of decisions of party and Soviet Government among the public. Libraries had to publicity operatively materials of Soviet Federal Communistic Party plenums and congresses. Several events were organized by libraries for that. The most effective method believed to be individual counseling. Libraries were brought nearer to the working places, it was important activity to recruit new readers and to propagate literature. The evenings of literature were the main mass meetings, where writers were invited. Especially active to organize this kind of events distinguished the library of Õisu in entire District of Viljandi. Also discussions and exhibitions about books. All work was

systematic and year to year the plan numbers increased, very important were quantity: how many readers, visits, loans and events etc.

Additionally to the work in library, librarians had to manage with other works, for example delivery and chopping of firewood. The use of libraries was diminished by the additional tasks assigned by the heads of village soviet and collective farms: preparation of posters and notice board, counting of animals etc. The rooms of libraries were cold and in disrepair. Because of these reasons suffered the work of library. Deficiencies were in the work of Halliste, Uue-Kariste ja Vana-Kariste libraries.

To the education of librarian started to turn more attention after the war. They could supplement their knowledges via distance learning in secondary and speciality schools. They also participated in different courses in Viljandi and Tallinn. Cabinets of didactic methods started in distric libraries.

At the end of 1950'ies open stacks were taken in use. New division of literature brought into use in children's literature, according to the school classes. Alphabetical and systematical catalogue was taken into use. Since the 1970'ies libraries were centralized, libraries of Halliste municipality supplied with books through the Viljandi Central Library.

The reason of success of Õisu library was that here worked 43 years Leonhard Niilus (1946-1989), when in Halliste and Uue-Kariste libraries staff often exchanged. L. Niilus made work with his heart and he liked it very much. The peculiarity of Õisu region were people, who appreciated culture and were active.

The last part of the study is about development and activities of Halliste municipality libraries in independent Estonia. The developments of libraries in independent Estonia have been critical. Difficulties in economy, political or cultural conditions caused problems to achieve stated objectives. Essential reorganizations were made in Estonian librarianship since year 1991. Libraries were municipalized and the maintenance of libraries were given to the local governments.

The elimination of collective farms in Halliste ja Õisu caused the unemployment. People started to leave the region to find working places further and it diminished the population. As the support from state depended on number of population, it influenced the amount of new books. Lot of valuable books were not bought because of the high price. The books and periodical publication become more expensive, therefore people visited libraries more often and rented more books and magazines.

The smallest libraries in Halliste municipality were Uue-Kariste and Rimmu. The village centre developed in Rimmu. Additionally there operated the Association of Village and several clubs. Compared with other libraries the Rimmu library was remarkable with lot of events. The library of Õisu was at the same time public library and school library. Halliste library and its surrounding was first which got the area of WiFi, it had very active use since beginning. The library of Halliste Middle School is addressed for pupils and teachers, fonds of this library included the literature for their studies.

The internet connection and automatize of fonds was taken in use later in Halliste municipality libraries than in many other public libraries in Estonia. All libraries in Halliste municipality got the computers and Internet connection on year 2005. Halliste and Uue-Kariste libraries joined the web-based programme for libraries Urram.

The establishment and development of libraries in the region have been played important role among the local people. The traditional role of libraries will stay and new challenges will appear during the following years.